

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN
DİJİTAL VATANDAŞLIĞA YÖNELİK
GÖRÜŞLERİ VE UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Zülal KİLCİ

Eskişehir 2019

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIĞA
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE UYGULAMALARI**

Zülal KİLCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Hıdır KARADUMAN**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temmuz 2019**

Bu tez çalışması BAP Komisyonunca kabul edilen 1803E070 no.lu proje kapsamında desteklenmiştir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Zülal KİLCİ'nin "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Görüşleri ve Uygulamaları" başlıklı tezi 28.05.2019 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı)

: Doç.Dr. Hıdır KARADUMAN

.....

Üye

: Doç.Dr. A.Figen ERSOY

.....

Üye

: Doç.Dr. E.Özlem YİĞİT

.....

Prof.Dr. Handan DEVECİ

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Müdür Vekili

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIĞA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE UYGULAMALARI

Zülal KİLCİ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2019

Danışman: Doç. Dr. Hıdır KARADUMAN

Bu araştırmada, dijital vatandaşlık eğitiminde önemli rol ve sorumlulukları bulunan sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık yaklaşımına dair görüşlerinin ve uygulamalarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Nitel araştırma desenlerinden temel nitel araştırma şeklinde gerçekleştirilen araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden “maksimum çeşitleme” yoluyla belirlenen 8 sosyal bilgiler öğretmeni ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmelerin ardından gözlem sürecine geçilerek daha önce görüşülen öğretmenlerden dördü toplamda 48 saat derslerinde gözlemlenmiştir. Gözlemler sırasında daha önce araştırmacının hazırladığı gözlem formundan yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz aşamasında içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramına dair yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları; çoğu öğretmenin dijital vatandaşlık boyutlarını hiç duymadıkları; sosyal bilgiler derslerini dijital vatandaşlık eğitimine hizmet etmesi açısından yetersiz buldukları; dijital vatandaşlık eğitiminin verilmesini gerekli buldukları; dijital vatandaşlık becerilerinin öğrencilere aileleri ve öğretmenleri tarafından kazandırılması gerektiği; sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık konularını ele almada uygun derslerden biri olmasına rağmen programda yeterli düzeyde yer verilmediği belirlenmiştir. Araştırma sonunda dijital vatandaşlık konularında farkındalık oluşturmak ve dijital vatandaşlık eğitimini geliştirmek açısından çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital Vatandaş, Dijital Vatandaşlık Eğitimi, Teknoloji, Sosyal Bilgiler.

ABSTRACT

SOCIAL STUDIES TEACHERS' DIGITAL CITIZENSHIP OPINIONS AND APPLICATIONS

Zülal KİLCİ

Department of Turkish and Social Sciences Education

Social Studies Education

Anadolu University, Institute of Educational Sciences, July 2019

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hıdır KARADUMAN

In this study, it is aimed to reveal the opinions of the social studies teachers about the concept of digital citizenship, which have important roles and responsibilities in digital citizenship education. In this basic qualitative research research, face to face interviews were conducted with 8 social studies teachers determined through maximum diversity sampling which is one of purposive sampling methods. During the interviews, a semi-structured teacher interview form was used. After the completion of the interviews, 4 of the teachers interviewed were observed during 48 hours in total. The observation form prepared by the researcher was used during the observation process. In the analysis stage of the data, content analysis is used. According to the results of the study; social studies teachers do not know the concept of digital citizenship sufficiently, most teachers have never heard of the elements of digital citizenship. They believe that social studies courses are inadequate to serve digital citizenship education. However, it was found that teachers have a positive opinion about the necessity of digital citizenship education. According to the teachers' opinions, students often use technology but digital citizenship skills need to be gained by their parents and teachers. Although the social studies course is one of the appropriate courses in terms of digital citizenship, there is not enough digital citizenship issue in the program. At the end of the research, various suggestions were made in order to raise awareness about digital citizenship and to improve digital citizenship education.

Keywords: Digital Citizens, Digital Citizenship Education, Technology, Social Studies.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın her aşamasının gerçekleştirilmesinde değerli görüşleriyle bana önderlik eden, önerileriyle bana yol gösteren, araştırmanın oluşturulmasında değerli vakitlerini ayıran kıymetli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hıdır KARADUMAN'a verdiği destek ve katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde yer alan ve görüşleriyle katkılarını esirgemeyen sayın hocalarım Doç. Dr. Arife Figen ERSOY'a ve Doç. Dr. Emine Özlem YİĞİT'e çok teşekkür ederim.

Pilot ve asıl görüşmelerin gerçekleştirilmesinde bana okullarının kapılarını açan okul müdürlerine ve araştırmama gönüllü katılım göstererek değerli görüşlerini sunan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine çok teşekkür ederim.

Tüm araştırma süreci boyunca en zor zamanlarda desteklerini sürekli hissettiğim aileme çok Teşekkürler...

Züla KİLCİ

ESKİŞEHİR 2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Zülal KİLCİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3.Araştırmanın Önemi.....	3
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.5.Tanımlar	4
2. ALANYAZIN.....	6
2.1. Vatandaşlık ve Vatandaşlıktaki Dönüşüm.....	6
2.1. Dijital Vatandaşlık.....	8
2.3. Dijital Vatandaşlık Boyutları	8
2.3.1. Dijital iletişim	9
2.3.2. Dijital gizlilik ve güvenlik	10
2.3.3. Dijital haklar ve sorumluluklar	11
2.3.4. Dijital etik	12
2.3.5. Dijital erişim	12
2.3.6. Dijital hukuk.....	13
2.3.7. Dijital ticaret.....	14
2.3.8. Dijital sağlık.....	14
2.3.9. Dijital okuryazarlık	15

2.4. Dijital Vatandaşlık Eğitimi.....	16
2.5. Dijital Vatandaşlık ve Öğretmenler	19
2.6. Dijital Vatandaşlık ve Öğrenciler.....	21
2.7. Dijital Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Dersi ile İlişkisi	24
2.8. İlgili Araştırmalar.....	26
2.8.1. Türkiye’de yapılmış araştırmalar.....	26
2.8.2. Yurt dışında yapılmış araştırmalar	31
3. YÖNTEM.....	36
3.1. Araştırmanın Modeli	36
3.2. Çalışma Grubu.....	36
3.3. Verilerin Toplanması.....	39
3.3.1. Veri toplama araçları.....	41
3.4. Araştırmacının Rolü	43
3.5. İnanırcılık	43
3.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	44
4. BULGULAR VE YORUM.....	46
4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlere Göre Vatandaşlık Anlayışı	47
4.1.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlığın tanımı	48
4.1.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşleri.....	50
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Dijital Vatandaşlık.....	54
4.2.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlığın tanımı	54
4.2.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşların özellikleri..	56
4.2.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kimler dijital vatandaşdır	59
4.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kendilerini Dijital Bir Vatandaş Olarak Görme Durumları ve Nedenleri.....	61
4.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersi’nin Dijital Vatandaşlık Eğitimindeki Yeri ve Rolü	64
4.4.1. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki önemi	65
4.4.2. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilişkisi	66
4.5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersi İle İlişkili Olan Dijital Vatandaşlık Boyutları	68

4.6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Dijital Vatandaşlık Eğitiminde Öğretmenlerin Roller ve Sorumlulukları.....	70
4.7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Dijital Vatandaşların Yetiştirilmesinde Katkısı.....	74
4.8. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Dijital Vatandaşlık Boyutları	76
4.8.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları	76
4.8.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına yönelik bilgi kaynakları.....	80
4.9. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Eğitiminde Kullandıkları Etkinlik ve Uygulamalar	83
4.9.1. Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler.....	86
4.9.2. Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan araçlar	88
4.10. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Dijital Vatandaşlığın Yerine İlişkin Görüşleri.....	91
4.10.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programı'nda öne çıktığını düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları	92
4.11. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler Dersini Dijital Vatandaşlık Eğitimi Açısından Daha Etkili Hale Getirilmesine Yönelik Önerileri	94
4.11.1. Öğretmenlerin meslektaşlarına yönelik önerileri.....	94
4.11.2. Öğretmenlerin ailelere yönelik önerileri	97
4.11.3. Öğretmenlerin öğretim programına yönelik önerileri	98
4.11.4. Öğretmenlerin idarecilere ve yöneticilere yönelik önerileri.....	99
4.11.5. Öğretmenlerin altyapı hizmetleri için önerileri.....	100
4.11.6. Öğretmenlerin öğrencilere yönelik önerileri	101
5.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	103
5.1. Sonuç.....	103
5.1.1.Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlık anlayışına ilişkin sonuçlar	103
5.1.2.Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık görüşlerine ilişkin sonuçlar	104
5.1.3.Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerini dijital bir vatandaş olarak görme durumları ve nedenleri.....	105
5.1.4.Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki yeri ve rolüne ilişkin sonuçlar	105

5.1.5.Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersi ile ilişkili olan dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin sonuçlar.....	106
5.1.6.Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin rolleri ve sorumluluklarına ilişkin sonuçlar	106
5.1.7.Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesinde katkısına ilişkin sonuçlar	106
5.1.8.Öğretmenlere göre dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin sonuçlar	107
5.1.9.Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları etkinlik ve uygulamalara ilişkin sonuçlar	108
5.1.10.Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda dijital vatandaşlığın yerine ilişkin görüşlerine yönelik sonuçlar	108
5.1.11.Sosyal bilgiler dersini dijital vatandaşlık eğitimi açısından daha etkili hale getirilmesine yönelik önerilerine ilişkin sonuçlar	109
5.2.Tartışma.....	110
5.3.Öneriler.....	114
KAYNAKÇA	115

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Dijital vatandaşlığın dokuz boyutunun listesi (Ribble, 2011)	9
Tablo 4.1. Sosyal bilgiler dersinin ilişkili olduğu dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin görüşler.....	69
Tablo 4.2. Öğretmenlerin bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları.....	77
Tablo 4.3. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık örnekleri.....	85
Tablo 4.4. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda öne çıktığını düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları	93

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Dört aşamalı dijital vatandaşlık yansıma modeli (Ribble, 2015)	19
Şekil 4.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık tanımları	48
Şekil 4.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşleri	51
Şekil 4.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık tanımları	54
Şekil 4.4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşların özelliklerine ilişkin görüşleri.....	57
Şekil 4.5. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlerin dijital vatandaş olduğuna ilişkin görüşleri..	60
Şekil 4.6. Öğretmenlerin kendilerini dijital vatandaş görme durumlarına ilişkin görüşleri	62
Şekil 4.7. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki yeri ve rolüne ilişkin görüşler.....	65
Şekil 4.8. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitimindeki rol ve sorumluluklarına ilişkin görüşler.....	71
Şekil 4.9. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesindeki katkısına ilişkin görüşler	74
Şekil 4.10. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutları hakkında bilgi edindikleri kaynaklara ilişkin görüşleri.....	81
Şekil 4.11. Dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşler	86
Şekil 4.12. Dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları araçlara ilişkin görüşler.....	89
Şekil 4.13. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dijital vatandaşlık eğitiminin yerine ilişkin görüşler.....	91
Şekil 4.14. Öğretmenlerin meslektaşlarına yönelik önerileri	95
Şekil 4.15. Öğretmenlerin ailelere yönelik önerileri.....	97
Şekil 4.16. Öğretmenlerin öğretim programına yönelik önerileri	98
Şekil 4.17. Öğretmenlerin idarecilere ve yöneticilere yönelik önerileri	99
Şekil 4.18. Öğretmenlerin altyapı için önerileri	100
Şekil 4.19. Öğretmenlerin öğrencilere yönelik önerileri.....	101

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BİT	: Bilgi İletişim Teknolojileri
ISTE	: International SocietyforTechnology in Education
NCSS	: National Council for the Social Studies
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

21. yüzyılda tüm dünyayı hızla dönüşüm sürecine iten internet ve dijital teknolojiler, yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelerek, bilgiye ulaşma hızında, bilgi miktarında ve kültür çeşitliliğinde yarattığı değişimler ile bireylerin yaşamlarına önemli dönüşümleri getirirken, toplumları yeniden şekillendirmektedir. “Bilgi çağı”, “teknoloji çağı” ya da “dijital çağı” yaşadığımız bugünlerde bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), bireylerin sahip olması gereken becerileri değiştirmektedir. Günümüzde toplumlardan hızlı düşünen, yaratıcı, etkin, kendini tanıyan, bilgiye ulaşım yollarını iyi bilen, teknolojiyi tam anlamı ile kullanabilen dijital vatandaşlar yetiştirmeleri beklenmektedir. (Açıkgöz, 2002).

Her geçen gün daha çok sayıda kullanıcısı olan internet ve dijital teknolojiler, sunduğu fırsatlarla bireyleri gerçek yaşamlarından dijital ortamlara çekmektedir. Özellikle dijital nesiller küçük yaşlardan itibaren dijital teknolojileri iletişim, ticaret, eğitim gibi faaliyetlerini gerçekleştirmede sıklıkla kullanmaktadır. Bazı araştırmacılar dijital nesillerin önceki nesillerden beyin farklılıkları olduğunu hatta artık Homo Sapiens'den dahi söz edilemeyeceğini iddia ederken (Ferri, 2011), bazıları daha şüpheci bir bakış açısıyla bireylerde gerçekten önemli farklılıklar olup olmadığını anlamlandırmaya çalışmışlardır (Margaryan, Littlejohn ve Vojt, 2011). Bugün gelinen noktada ise her birey, çok küçük yaşlarda dijital araçları kullanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla geçmişten önemli ölçüde farklı olan öğrenme, iletişim ve sosyalleşme stillerine sahip olmaktadır (Ghislandi ve Facci, 2013).

“İnsanlar genellikle teknolojiyi kullanma biçimlerinin başkaları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını düşünür, ancak durum düşünüldüğü gibi değildir (Ribble, 2009 s.15)”. Bir yandan, kullanıcılarına çeşitli kolaylıklar sağlayan internet ve dijital teknolojiler diğer yandan siber zorbalık, kimlik hırsızlığı gibi tehlikeleri ile bireyleri en kötü durumlara maruz bırakabilmektedir. Bu nedenle okulların harekete geçmesi ve uygun dijital vatandaşlık eğitimi vermesi gerekmektedir (Hollandsworth, Dowdy ve Donovan, 2011). Ünal'a, (2017) göre öğretim programında yer alan dijital vatandaşlık unsurları, öğrencilerin bilişim araçlarını kullanırken kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak, sağlıklarını korumak için çeşitli önlemler almaya yöneltecek ve bu araçların etik

kullanımı ile ilgili diğer insanlar için bir model olacaktır. Bu noktada uygulanan öğretim programlarının dijital vatandaşlık konuları ile ilgili kapsama ne düzeyde ve nasıl yer verdiği oldukça önemlidir. Dijital vatandaşlık eğitimi açısından iyi hazırlanmış öğretim programları yanında öğretmenlerin dijital vatandaşlık özellikleri ve normları ile ilgili bilgi düzeyleri programları etkin kullanabilmeleri açısından son derece önemlidir. Hollandsworth Dowdy ve Donovan, (2011) tarafından ABD’de on dört eyalette dijital vatandaşlığın okullarda nasıl öğretildiğine yönelik yapılan çalışmada, genel olarak öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin dijital vatandaşlık konularından haberdar olmadıkları ortaya konmuştur. Bugün dijital vatandaşlık eğitimine hizmet etmede öğretmenlerin rolü, dijital vatandaşlığın neyi içerdiğinin bilmelerinin yanında dijital vatandaşlığa yönelik etkinliklerde yer almak ve öğrencilerinin dijital dünyaya güvenli bir şekilde erişme alışkanlığını oluşturmalarında onlara yardımcı olmaktır.

Dijital dünyada toplumların ihtiyaç duyduğu sorumluluk sahibi ve dijital çağa ayak uydurabilecek dijital vatandaşların yetiştirilmesinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin son derece önemli rolleri ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada dijital vatandaşlık eğitiminde önemli görevleri bulunan sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık ile dijital vatandaşlık eğitimine yönelik görüşlerinin ve uygulamalarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada dijital vatandaşlık ile ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin ve uygulamalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlık anlayışında nasıl bir dönüşüm yaşanmıştır?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık hakkındaki görüşleri nelerdir?
  - 2.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık nasıl tanımlanmaktadır?
  - 2.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşların özellikleri nelerdir?
  - 2.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kimler dijital vatandaşdır?
3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerini dijital bir vatandaş olarak görme durumları ve nedenleri nelerdir?

4. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki yeri ve rolü nedir?
5. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık boyutlarından hangileri sosyal bilgiler dersi ile ilişkilidir?
6. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin rolleri ve sorumlulukları nelerdir?
7. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesine katkısı nasıldır?
8. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutları hakkındaki görüşleri nelerdir?
  - 8.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları nelerdir?
  - 8.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgi edindikleri kaynaklar nelerdir?
9. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları etkinlik ve uygulamaları nelerdir?
10. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki dijital vatandaşlığın yerine ilişkin görüşleri nelerdir?
11. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersini dijital vatandaşlık eğitimi açısından daha etkili hale getirilmesine yönelik önerileri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Yeni teknolojilerin hızla yaşama girmesiyle birlikte birçok fırsatı yakalamak mümkün iken; bu teknolojilerin doğru bir şekilde kullanılmaması hem birey hem toplum yaşamında ciddi problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin, teknolojinin etkisiyle değişen dünyaya uyum sağlamalarında ve karşılaştıkları problemlerin üstesinden gelebilmelerinde dijital vatandaşlık eğitimi son derece önem taşımaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenleri, dijital vatandaşlık eğitimi uygulayıcıları olarak etkin dijital vatandaşların ortaya çıkarılmasına hizmet etmektedir.

Bu çalışmada, internet ve teknolojilerini kullanan öğrencilerin çevrimiçi eylemlerindeki etkin ve sorumlu davranışlarında rolleri olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri ve uygulamaları incelenmiştir.

Araştırmadaki verilerin, vatandaşlık eğitiminden önemli ölçüde sorumlu olan sosyal bilgiler öğretmenlerinden toplanması bu araştırmayı değerli kılmaktadır.

Araştırmada öğretmenlerin, sınıflarında dijital vatandaşlık eğitimini nasıl gerçekleştirdikleri, hangi etkinlikleri uyguladıkları incelenerek, dijital vatandaşlık eğitimi konusunda öğretmenlere yönelik neler gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda planlama yapılması sağlanabilecektir. Ayrıca, Türkiye’de dijital vatandaşlığın sosyal bilgiler öğretmenleri açısından incelenmesine yönelik araştırmaların kısıtlı olması nedeniyle bu araştırma, alanyazındaki boşluğu doldurmak ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık konusundaki farkındalıklarını artırmak bakımından önem taşımaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinden verilerin toplanmasına yönelik süreç sadece 2017-2018 eğitim - öğretim yılı ile sınırlıdır. Bununla birlikte aynı katılımcılar ile görüşmelerin tekrarlanmaması, gözlem sürecinin bir dönemle sınırlı tutulması bu araştırmanın diğer sınırlılıkları olarak gösterilebilir.

1.5. Tanımlar

Bilişim Teknolojisi: Bilginin üretilmesinde, işlenmesinde, saklanmasında ve iletilmesinde kullanılan araçlar ve düzenlemedeki bu araçların kararverme süreci ve diğer süreçlerdeki üzerindeki etkisi (Huber, 1985).

Vatandaş: Bir vatana ait olmak ve o vatanın ortak değerleri, yasal düzenlemeleri, örf ve adetleri gibi toplumsal düzenlemelerine uyum sağlama davranışı (Uğurlu, 2011).

Küreselleşme: İnsan ve insan elindeki varlıkların her çeşit sınırı geçerek uluslararası dolaşımının kolaylaştığı, insan ve toplumlar arası ilişkilerin hızlandığı süreç (Çakmak, Bulut ve Taşkiran, 2015).

Dijital Vatandaş: Teknoloji kullanımındaki davranış normları (Ribble, Bailey ve Ross, 2004).

E-Devlet: Devlet hizmetlerinin devlet tarafından vatandaşlara en kolay ve en etkin şekilde, elektronik ortamda sunulan hizmetleri (http-1).

2. ALANYAZIN

2.1. Vatandaşlık ve Vatandaşlıktaki Dönüşüm

Geleneksel anlamda ulusal bir üyelik olarak tanımlanan vatandaşlık (Fischman ve Haas, 2012), ortaya çıktığı ilk günden beri dinamik bir hal içinde farklı kültür ve bölgeleri aşarak, bugüne kadar var olmuş bir kavramdır. “Atina kent devletinde eşitlik idealine, özgürlüğe ve siyasi katılıma inanan bir yurttaş, yeri gelmiş Ortaçağ feodalitesinde Lord’un himayesi altında yaşayan bir serf olmuş, başka bir tarihte de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği altında yoldaş olarak yerini bulmuştur (Parlak ve Kaftan, 2010, s.140)”. Toplumlari derinden etkileyen gelişmeler vatandaşlıkta dönüşümleri yaşatmaktadır (Parlak ve Kaftan, 2010). Tarihsel süreç içerisinde coğrafi keşifler, icatlar, nüfusun artması, bilimsel gelişmeler ve Abbasiler döneminde ilkçağ metinlerinin Yunanca ve Arapçadan Latinceye çevrilmesi gibi olaylar ile vatandaşlıktaki dönüşümleri göstermektedir (Gutas, 2011).

Geçmişten günümüze çeşitli şekillerde değişikliklere uğrayan vatandaşlık kavramı her zaman araştırmacıların ilgi odağındaki konulardan biri olmuştur. Alanyazında vatandaşlık kavramının farklı şekillerde tanımları yer almaktadır. Örneğin, kişinin kategorik üyeliğine ve temsilcilerin devletle ilişkisine dayalı olarak uygulanabilir hak ve yükümlülükler gerektirdiği ölçüde bir bağ (Till, 1995); bir kişiyi bir devlete bağlayan uyrukluk bağı (Memişoğlu, 2014); bir vatandaşın görevlerini, yükümlülüklerini ve işlevlerini yerine getirirken bireyin karakteri (Suppo, 2013) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlarda vatandaşlık birey ve devlet arasındaki ilişkiyi gösteren bir bağ olarak ele alınmakta, vatandaşlığın kimlikler ile bağlantısı vurgulanmakta, devlet ve vatandaşlar arasındaki etkileşime dikkat çekilmektedir.

Antik Yunan’dan beri devam eden vatandaşlık kavramı o dönemlerde Yunanistan’da yalnızca mülk sahibi olan varlıklı kişilere verilen (Arif, 2015), hak ve sorumluluk ilişkisine dair bir statüyü göstermekteydi (Erdem, 2012). O dönemlerdeki vatandaşlar, halk meclislerine katılarak kanunları tartışma ve oylama, idarecileri seçme, vergi verme ve askerlik görevini tamamlama gibi birtakım hak ve sorumlulukları yerine getirmekle görevliydi. Antik Yunan’da sadece reşit olan özgür erkeklerin sahip olabileceği vatandaşlık, ayrımcı ve katılımcı özellikleri taşımaktaydı. Buradaki ayrımcılık özgür olmayan kölelerin, kadınların ve yabancıların vatandaşlığı hiçbir zaman elde edemeyişini ifade etmektedir (Erdem, 2012). Roma İmparatorluğu döneminde ise

yine birtakım ayrımcılık ve katılımcılık etkilerinin olduğu ancak imparatorluğun son dönemlerinde vatandaşlık hakkının herkese tanınmış olduğu bilinmektedir. Mutlak monarşiler dönemi ise vatandaşlığın klasik anlamının yok olduğu ve devlet ile toplumun birbirinden koptuğu bununla birlikte tebaanın devlet karşısında hiçbir değerin kalmadığı, bir dönemi yansıtmaktadır (Leca, 1992).

Fransız devrimci rejiminin 1792'ye kadar ayırt ettiğı "aktif" ve "pasif" vatandaşlık, aynı devletin yetki alanı içinde birden fazla kategoriye ve vatandaşlık biçimlerine izin vermiştir (Till, 1995). Fransa milliyet ve vatandaşlık arasında ayırım yapmamış ancak Fransa Devrimi, cumhuriyetçiliğin ulusun üyeliğinin temel ölçüt olmasını vurgulamıştır (Safran, 1991). Günümüze daha yaklaştıkça vatandaşlığın içerdiği hakların arttığı görülmektedir. Önceleri kişisel ve sivil haklarla kısıtlı kalan vatandaşlık hakları, ilk olarak siyasal haklara sonrasında ise sosyal haklara doğru genişlemiştir (Üstel, 1999). Örneğin eşitlik kavramı vatandaşlık ile birlikte ele alınır olmuş, ayrımcılık ve eşitsizlik kavramlarından tamamen uzaklaşmıştır. Böylelikle vatandaşlık, her insanın sahip olabileceğı bir duruma getirilmiştir.

Geleneksel anlamda ulusal yönüyle ön plana çıkan vatandaşlık, sonraları küreselleşmenin etkileriyle tüm dünyayla ilgili yorumlanır olmuştur (Haste, 2004). Küreselleşme ile dijital kültürün sonucunda ulus devletlerin sınırlarını aşan bir vatandaşlık anlayışının ortaya çıkması vatandaşlığın akademik çalışmalarda yoğun şekilde ele alınmasında etkili olan süreçlerden biridir. Küresel meseleleri daha da güçlü bir şekilde benimsemek ve küreselleşmiş bir dünyada yaşamak ve daha donanımlı olan küresel vatandaşların gelişimine katkıda bulunmak için vatandaşlık kavramlarına çağrılar yapılmaktadır (Davies, Evans ve Reid, 2005). Son zamanlarda vatandaşlık kavramının çok tartışılma nedenlerinden biri de günümüzün dijital çağı olarak adlandırılmasına neden olan iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile değışime uğraması ve farklı kavramlarla ifade edilir olmasıdır.

İnsanlar üzerinde bazen olumlu bazen de olumsuz etkileri görülen teknolojideki gelişmelerin, bireylerin toplumsal yaşamında birtakım değışikleri ortaya çıkardığı bilinmektedir. Bugünlerde yaşanan dijitalleşme ile vatandaşlık kavramı yeniden şekillenirken, dijital okuryazarlık, dijital vatandaşlık, dijital uçurum ve dijital göçmenlik gibi kavramlar da bireylerin yaşamlarında yerini bulmuştur (Akgün, Yılmaz ve Seferoğlu, 2011).

Vatandaşların görevlerinin ve sorumluklarının farkında olması, haklarını koruması ve geliştirilmesi için çaba sarf etmesi her vatandaşın temel sorumluluğudur (Audigier, 2000). Günümüzde vatandaşlar arası iletişim ve bilgi aktarımı teknolojik araçlar ile dijital ortamlarda gerçekleşmeye başladığı için iyi bir vatandaş, iyi bir dijital vatandaş ifade etmekte bu da en az gerçek hayat kadar etki yaratabilecek sanal ortamda teknolojik araçları kullanırken bilinçli, güvenli ve etkin hareket etme gerekliliğini doğurmaya başlamıştır (Çubukcu ve Bayzan, 2013).

2.1. Dijital Vatandaşlık

Küreselleşmenin iletişim anlamında ülke sınırlarını ortadan kaldırması, aynı dijital platformları bütün dünya vatandaşları tarafından kullanılır duruma getirmesiyle ortaya çıkan dijital vatandaş kavramı (Çubukcu ve Bayzan, 2013), teknolojideki yenilikler ile birlikte resmi işlemler, iletişim, ticaret, eğitim gibi çeşitli alanlarda bilgi teknolojilerinin bilinçli bir şekilde kullanılmasıdır (Sakallı, 2015). Dijital vatandaşlık geçmiş yıllarda çevrimiçi erişimden (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007); sonraları çevrimiçi ortamlarda güvenli ve sorumlu davranışlara atfedilen bir kavram olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Diğer taraftan Jones ve Mitchell, (2016) dijital vatandaşlığı, çevrimiçi saygılı davranışa ve sivil katılıma odaklanan dijital okuryazarlık olarak açıklamaktadır.

Dijital vatandaşlığın hedeflerinin iyi tanımlanmasını ve sonuçlarının başarıyla elde edilmesini sağlamak için önemli miktarda kavramsal ve değerlendirme çalışması gereklidir (Jones ve Mitchell, 2016). Choi'ye, (2016) göre dijital vatandaşlık teknik beceriler, yerel / küresel farkındalık, ağ ajansı, internet politik aktivizm ve kritik perspektif olmak üzere beş boyuttan oluşurken; Ribble (2009) dijital vatandaşlığın boyutlarına ilişkin çalışmalarda çeşitli sınıflamaların ortaya çıktığına dikkat çekmiş ve ilgili çalışmalara dayanarak dijital vatandaşlığı dokuz ayrı boyutta inceleyerek her bir boyutu tek tek açıklamıştır.

2.3. Dijital Vatandaşlık Boyutları

Dijital bir vatandaş olmak ve dijital vatandaşlık hedeflerine ulaşabilmek için birtakım temel özelliklerin bireyler tarafından taşınıyor olması gerekmektedir. Ribble'nin (2011), hem konular hem de fikirler açısından kendi aralarında adil bir şekilde çakıştığını ifade ettiği boyutlar; dijital etik, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital erişim, dijital

ticaret, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital gizlilik ve güvenlik, dijital hukuk ve dijital sağılıktır (Tablo 2.1.).

Tablo 2.1. *Dijital vatandaşlığın dokuz boyutunun listesi (Ribble, 2011)*

Dijital Vatandaşlıkta Dokuz Boyut	
1. Dijital iletişim	Elektronik bilgi alışverişi
2. Dijital gizlilik ve güvenlik	Güvenlik için elektronik önlemler
3. Dijital haklar, sorumluluklar	Dijital dünyadaki herkese ihtiyaç ve özgürlükler
4. Dijital etik	Elektronik davranış veya prosedür standartları
5. Dijital erişim	Topluma tam elektronik katılım
6. Dijital hukuk	Faaliyetler ve işler için elektronik sorumluluk
7. Dijital ticaret	Elektronik eşya alımı ve satımı
8. Dijital sağılık	Dijital ortamda fiziksel ve psikolojik iyi oluş
9. Dijital okuryazarlık	Teknoloji hakkında öğretme ve öğrenme süreci

Ribble'ye göre (2011), bu unsurlar; okullarda dijital vatandaşlık eğitimine yönelik çerçeve olacak ve eğitimcilerin dijital vatandaşlığı oluşturan konuların çeşitliliğini daha iyi anlamalarına yardımcı olacaktır. için unsurların belirlediğini belirtmiştir.

2.3.1. Dijital iletişim

İletişim, duygu, düşünce, bilgilerin bir kaynaktan karşı alıcıya aktarma eylemini ifade etmektedir. Başlangıçta ilkel şekillerde iletişim yolları denenmişken, bugün çok daha gelişmiş yöntemler ile iletişim sağlanmaktadır. İlk zamanlarda sesin iletilmesi yoluyla iletişim gerçekleştirilirken, teknoloji kullanıcılarına yeni iletişim yöntemleri sunmaktadır. Cep telefonu, e-posta, anlık mesajlaşma, web sayfaları, sosyal paylaşım siteleri vb. dijital teknolojiler yaygınlaştıkça kişiler iletişimde farklı yolları kullanmaktadır.

Dijital iletişim, elektronik ortamların kullanıldığı bilgi alışverişini ifade etmekte ve cep telefonu ya da yazılı mesajlaşma kullanımının çok ötesine geçmektedir. Sosyal medyada metin, e-posta ya da içerik yayınlayan kullanıcıların, diğer izleyicileri ile ne kadar bağlantılı olduklarının farkında olmaları gerekmektedir. Bu nedenle dijital vatandaşların internette iletişim kurarken ve işbirliği yaparken uygun kararları ve sorumlu seçimleri yapmaları gerekmektedir (Hui ve Campbell, 2018).

1990’larda bilgisayarların ve internetin yaygınlaşması ardından 2000’li yıllarda cep telefonlarının kullanılmaya başlanması (Uluç ve Yarcı, 2017), iletişim alanındaki en önemli gelişmelerdendir. İletişim araçlarının mesafeleri daraltarak haberleşme için yeni fırsatlar sunması (Karahisar, 2013), insanların zaman, mekân ve mesafe algılarını değiştirmiştir. Bu fırsatlar ile günümüzde, dünyanın en uzak yerlerindeki insanlarla en kısa zaman aralıklarında iletişime geçmek rahatlıkla sağlanabilmektedir. Birbirini tanımayan insanlar, belki de asla tanımayacakları insanlarla birlikte çevrimiçi turlarda bir takımın parçası haline gelmektedir (Sincan, 2011). Ancak bu tür ortamlarda yapılan hatalar kişilere ileride çok ciddi sorunlar olarak dönebilmektedir. Özellikle gençlerin internet kullanımına ayırdıkları zaman dikkate alındığında onların dijital iletişim yöntemlerindeki becerileri büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda gençlere iletişim teknolojilerinin nasıl kullanılması gerektiği öğretilmeden, bu teknolojilerle saatlerce zaman geçirmelerine izin verilmemelidir. Öğretmenlerle birlikte ailelerin de bu noktaya dikkat etmeleri son derece önemlidir. Bu noktada Ribble (2009, s. 38), dijital iletişim ile ilgili olarak ailelerin “Çocuklarınız çevrimiçi sohbet ediyor mu? Eğer öyleyse, kiminle konuşuyorlar? Arkadaş listesinde kim var? Çocuklarınız bir sosyal ağ topluluğunun bir üyesi mi? Eğer öyleyse, orada ne tür bilgi yayınlıyorlar?” sorularının sorgulanmasını istemektedir.

Facebook, Twitter, Instagram, Youtube gibi internet tabanlı bilgi yayma, paylaşma ortamları “sosyal medya” olarak adlandırılmaktadır. Sosyal paylaşım ağları, kullanıcılarına kendi bağlantı listelerini oluşturma ve bilgilerinin yer aldığı profillerin üretilmesine olanak sağlayan, farklı medya, bilgi ve iletişim teknolojilerini içinde barındıran web tabanlı platformlardır (Fuchs, 2011). Sosyal ağlar, günümüzde öğrencilerin çoğunlukla vakitlerini ayırdıkları ortamları oluşturmaktadır. Öğrenciler sosyal ağları kullanarak yeni insanlarla tanışmakta ve kimliklerine dair özel bilgileri de bu ortamlarda paylaşmaktadırlar.

2.3.2. Dijital gizlilik ve güvenlik

Dijital teknolojilerin günlük yaşantıda sıklıkla kullanılması, sınırsız bilgeye hızla erişim sağlama, iş ve zamandan verim elde etme gibi birçok fırsatları oluştururken çevrimiçi ortamlara güven konusunda bazı sorunları da beraberinde getirmiştir (Yavanoğlu, Sağiroğlu ve Çolak, 2012). Güvenlik, en az gerçek hayat fiziksel güvenliği kadar dijital ortamda da önemli hale gelmeye başlamış bir konudur (Çubukcu ve Bayzan, 2013). Dijital vatandaşlık, kişisel bilgilerimizin çalınmasından veya teknolojik donanım

ve yazılımların virüslerden, solucanlardan ve güvenlik korsanlarından korunmasını teşvik etmektedir (Hui ve Campbell, 2018). Kullanıcıların dijital araçlarında bir antivirüs programı olmadığı zaman virüs, casus yazılımlar, sahte programlar vb. hasar yaratarak bu araçların sistemini bozabilmektedir. Türkiye’de bilişim ve iletişim sektörünü düzenleyen ve denetleyen üst kurul Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’na (BTK) bağlı faaliyetlerini sürdüren Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) internetin bilinçli ve güvenli kullanımına yönelik yapmış olduğu bilinçlendirme faaliyetlerinde internetin risklerini dokuz başlıkta incelemiştir. “Bunları, yanlış ve/veya zararlı bilgiye erişim, siber zorbalık, sanal dolandırıcılık, kişisel bilgilerin paylaşımı, zararlı yazılımlar, pornografi/çocuk istismarı/fuhuş, oyun ve internet bağımlılığı, yabancılarla çevrimiçi ve çevrimdışı iletişim ve şiddet/nefret/ırkçılık faaliyetleri olarak özetlemiştir (Çubukcu ve Bayzan, 2013, s.153)”.

İnsanlar dijital ortamlardaki tehditlere ve saldırılara önlem almadığı zaman geri dönüşü olmayan sonuçlarla karşılaşabilmektedir. Özellikle gençler çoğunlukla sanal ortamlarda neyin doğru neyin yanlış, neyin güvenli ya da neyin güvenli olmadığını bilmezler (Keen, 2008). Bu nedenle onlara teknolojiyi kullanırken kişisel bilgilerinin güvenliğini sağlama, siber saldırılara karşı önlem alma ya da herhangi bir siber saldırıya uğradığında neler yapması gerektiğini bilme gibi dijital güvenlikle ilgili kazanımları edinmelerinde onlara yardımcı olunması gerekmektedir.

2.3.3. Dijital haklar ve sorumluluklar

Dijital haklar ve sorumluluklar, insanların dijital araçlardan ve dijital ortamlardan özgür bir şekilde yararlanabilmesi aynı zamanda dijital ortamlardaki bazı suç eylemlerine karşı haklarını ve sorumluluklarını yerine getirmesidir (Çubukcu ve Bayzan, 2013). Ribble ve Bailey (2007), ise dijital hak ve sorumluluklar boyutunu, gereksinimler ve özgürlüklerin dijital dünyadaki herkese yayılması olarak belirtmişlerdir. Küçük yaşlarda, öğrenciler internetten herhangi bir şeyi indirirken, internette neyin uygun ya da uygunsuz olduğunun, yasal ya da yasadışı olduğunun farkında olmazlar. Bu bağlamda dijital haklar ve sorumluluklar açısından Ribble, Bailey ve Ross (2004), öğretmenlere şunları yapmayı önermişlerdir:

- Öğrencilerin izinsiz indirdikleri materyallerle ilgili duygularını paylaşmalarını istemek

- Öğrencilerin okulun davranış kurallarının yanı sıra, yasa dışı teknoloji kullanımıyla ilgili belirli yasaların ihlal etmenin sonuçlarını sınıfta tartışmalar yapmak
- Etik / etik olmayan teknoloji kullanımı ile ilgili öğrenci algıları hakkında tartışmak
- Adil kullanım ve telif hakkı yasaları konularında dikkatli davranmayı önermek

Dijital vatandaşların, dijital ortamda işlenen suçlara karşı sorumlu olmaları gerekmektedir. Türkiye’de herhangi bir siber suça maruz kalındığında siber.ihbar@iem.gov.tr e-posta adresi aracılığıyla çözüm aranabilmektedir (Elçi, 2015). Ancak Türkiye’deki insanların çoğu bu bilgidenden haberdar bile değildir. Bu nedenle dijital haklar konusunda insanları bilgilendirme çalışmalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

2.3.4. Dijital etik

Dijital etik, dijital teknolojileri kullanırken başka insanlara saygılı bir şekilde davranmak biçiminde tanımlanabilir. Bireylerin teknolojiyi kullanırken nasıl davranacaklarını gösteren dijital görgü kurallarını bulunmaktadır. Dijital vatandaşlar teknoloji kullanımında ince kuralların farkında olarak teknolojiyi içeriğe uygun şekillerde kullanmaktadırlar. Dijital Etik, erişim sağlanan dijital teknolojilerden kaynaklanan politik, sosyal ve kültürel konulara ilişkin farkındalık (Ribble ve Bailey, 2007); kişisel bilgilerin korunması, siber zorbalığın ya da trolün önlenmesi gibi dijital hak ve sorumlulukları (Ohler, 2011) içermektedir. Öğrenciler, yetişkinlerin teknolojiyi uygunsuz bir şekilde kullandıklarını gördüklerinde, bunun kural olduğunu düşünebilmekte ve bu durum, öğrenciler tarafından uygunsuz teknoloji davranışına yol açmaktadır (Ribble, Bailey ve Ross, 2004). Öğrencilere, dijital etik kurallarına dikkat edilmediğinde ne gibi zararlar oluşacağı ile ilgili bilgilendirici çalışmalar, seminer faaliyetleri vb. düzenlemek ve iyi bir dijital vatandaş olmaya özendirici faaliyetler düzenlemek dijital toplumlar için oldukça önemlidir.

2.3.5. Dijital erişim

Dijital erişim, bir bilgisayarı ya da bazı bilgisayar programlarını kullanabilmeyi ifade etmektedir. Dijital vatandaşların eşit dijital hakları desteklemesi gerekir. Ancak

herkesin teknolojiye eşit şekilde erişimi olmadığı bilinmektedir. Dünyadaki çoğu kişinin bilgisayarlara veya internet bağlantılarına erişimi yok veya çok sınırlı erişimi bulunmaktadır. İnsanların etnik kökeni, yaşı, gelir düzeyi, eğitim seviyesi gibi nedenlerle toplumda eşitsizlikler görülmektedir (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007). Birçok donanım ve yazılım üreticisi engelli kişilere fırsatlar sunarken, bazıları hala özel ihtiyaçları olan insanları görmezden gelmekte ve teknolojiyi kullanmak isteyen engelli bireyler arasında dışlama veya düşmanlık duyguları yaratmaktadır (Ribble, 2009). Diğer taraftan tarihsel olarak, zengin ailelerin hem evde hem de okulda teknolojiye erişebilme kabiliyetine sahip olmaları bir ayrılık olarak sınıflandırılmıştır (Minor, 2016). Toplumlar, bireylerinin bu teknolojilere sahip olmaları ve erişebilmeleri için çaba sarf ederken bu çabada başarılı olan toplumlar ile başarısız olan toplumlar arasında bir fark oluşmaktadır (Kurt, Güneş ve Ersoy, 2013).

Bilgi ve teknolojinin erişimi ve kullanımında farklı sosyoekonomik düzeydeki insanlar, ülkeler ve toplumlar arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte giderek “dijital uçurum” haline dönüşmüştür (Kılıç, 2011). Gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar teknolojinin nimetlerinden yaşamlarının her alanında rahatlıkla faydalanabilirken, dünyanın geri kalan kesiminde yaşayan insanlar ne yazık ki aynı imkanlardan ve haklardan faydalanamamaktadır. Teknolojiye ulaşmada yaşanan bu güçlükler toplumlar arasındaki eşitsizliği daha da derinleştirmektedir (Kılıç, 2011).

Dijital erişim sadece teknolojiyi kullanma fırsatına sahip olmak değil aynı zamanda zaman, yer veya fiziksel engeller gibi engelleri de ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle dijital erişimi anlamak, belirli teknolojileri kullanmak isteyecek engelli insanlara karşı farkında olmayı da içerir (Ribble, 2009).

2.3.6. Dijital hukuk

Dijital hukuk, bireyin çevrimiçi davranışlarının yasal yönlerine odaklanmaktadır. Dijital vatandaşlar teknoloji kullanımıyla ilgili yasaların farkındadır ve yasal, yasa dışı kullanım arasında ayrım yapabilmektedirler. Teknoloji kullanımının yasal olmasını ve başkalarının haklarını ihlal etmemesini sağlayan telif hakkı yasalarına ve diğer yasalara uymaktadırlar (Hui ve Campbell, 2018).

Bilişim suçları günümüzde çoğunlukla kredi kartı dolandırıcılığı ya da kişilerin banka hesap şifrelerinin ele geçirilmesi şeklinde yaşanmaktadır. Ribble ve Bailey (2007), dijital hukuku dijital teknolojilerin kullanımını düzenleyen yasaların (kurallar,

politikalar) bilincinde olarak davranma ve elektronik sorumluluk şeklinde tanımlamışlar ve öğrencilerin teknolojiyi amacına uygun, başkalarının haklarını ihlal etmeden kullanıp kullanmadıklarına ilişkin durumların okullar tarafından gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Toplumdaki tüm bireylerin yaptıkları dijital eylemlerde sorumluluk sahibi olması gerekmektedir. Ülkeler aksi durumlar karşısında yasalar çerçevesinde önlemler almışlardır. Ribble'ye (2012) göre, teknoloji kurallarını tartışmak ve bu kuralların neden gerekli olduğunun açıklanması öğrencilere dijital hukuk kapsamında yararlı olmaktadır.

2.3.7. Dijital ticaret

İnterneti kullanarak yapılan alışverişlerde birden fazla satıcı araştırmak, en düşük fiyatı seçmek ve doğrudan ev adresine gönderilmesini istemek çoğu teknoloji kullanıcısı için bir avantajdır. Ancak internet giderek daha yaygın bir dünya pazarı haline geldiğinden, dijital vatandaşların akıllı tüketiciler olmaları ve internet dolandırıcılığı, kimlik avı veya uluslararası kaynaklardan temin edilen mal ve hizmetlerin, kendi ülkelerinin yasalarına aykırı olabileceğini anlamaları gerekmektedir (Hui ve Campbell, 2018). Dijital ticarete dikkat edilmezse yıkıcı sonuçlarla karşılaşmak olasıdır. Örneğin kişisel bilgilerin çevrimiçi olarak başkalarının erişebileceği yerlere verilmesiyle kimlik hırsızlığı meydana gelebilmektedir (Ribble, 2009). Bu bağlamda dijital ticaret kapsamında öğrencilere, yasal olarak mal satın almak için akıllıca kararlar vermenin, gizlilik, kimlik hırsızlığı ve kredi kartı korumasına önem verilerek malların elektronik olarak nasıl satın alınacağı öğretilmeli (Ribble ve Bailey, 2004), öğrencilerle çevrimiçi ürün satın almanın iyi ve kötü deneyimleri hakkında bir tartışmalarda bulunulmalıdır (Ribble, Bailey ve Ross, 2004).

2.3.8. Dijital sağlık

Dijital vatandaşların teknoloji kullanımında doğabilecek fiziksel tehlikelerin yanı sıra aşırı kullanım veya internet bağımlılığı yoluyla ortaya çıkabilecek psikolojik zararların da farkında olmaları gerekmektedir (Hui ve Campbell, 2018). İnternetin uygunsuz kullanımı fiziksel tehlikelerin yanı sıra, duygusal ve psikolojik travmalara yol açmaktadır (Oxley, 2010).

Eğitimcilerin, öğrencileri çeşitli fiziksel yaralanmaları önlemek için teknolojiyi sorumlu bir şekilde kullanmaya teşvik etmeleri gerekmektedir (Ribble, Bailey ve Ross, 2004). Dijital sağlık boyutunda göz güvenliği, tekrarlayan stres bunalımları ve sağlam

ergonomik uygulamalar yer almaktadır (Ribble ve Bailey, 2004). Bilgisayar başında çalışırken kişilerin oturdukları yerde duruş pozisyonları, ekran ve göz mesafesini ayarlayabilmesi bu duruma örnek verilebilir. Cep telefonlarından düşük özgül emilim oranı değerine sahip olanlarından tercih etme, fotokopi makinalarının iyi havalandırılabilir odalarda bulundurma, klavye kullanırken elleri uygun konumlandırılması vb. davranışların kazandırılması, teknoloji kullanımında sağlığın korunması bakımından önemlidir.

Dijital sağlık Ribble ve Bailey'in (2007) tanımıyla dijital dünyada psikolojik ve fiziksel olarak iyi olma durumudur. Dijital teknolojileri kullanırken sağlığına dikkat etmeye özen gösteren bireyler yetiştirilmesinin sağlıklı bir toplum için önemli olduğu görülmektedir (Elçi, 2015). Uygun ergonomiye sahip olmak, odaların iyi aydınlatılması, teknoloji kullanımı için uygun boyutta mobilyalar kullanmak ve belirli teknoloji kullanımının uzun vadeli fiziksel etkilerinden öğrencileri haberdar etmek teknolojinin güvenli olmayan kullanımıyla ilgili uzun süreli sorunlardan korumaya yardımcı olmaktadır (Ribble, Bailey ve Ross, 2004).

2.3.9. Dijital okuryazarlık

Okuryazarlık genellikle okuma ve yazma becerisi olarak anlaşılsa bile okuryazarlık tanımları genellikle fikir, deneyim, bilgi ve anlamların anlaşılması, oluşturulması ve paylaşılması için kültürel olarak kullanılabilir sembol sistemlerini kullanma yeteneğini içerir (Hobbs, 2016). Gilster, (1997, s.17) dijital okuryazarlık kavramını "... çeşitli medya ve formatlarda etkili bir şekilde bilgi ve bilgiyi işlemek ve iletmek için tutumlar, anlayış ve beceriler kümesi" olarak tanımlanmakla birlikte, "Mesajlaşma, bilgilere ulaşma, internette araştırma yapma, global konum belirleme sistemini (GPS) kullanarak bulma ve müzik indirme için masaüstü bilgisayarları, dizüstü bilgisayarları ve mobil teknolojileri (örn. Mobil / akıllı telefonlar, iPod'lar, MP3 / 4 oynatıcılar ve tabletler) kullanabilme (Ng, 2012 s.1066)"; iyi arama stratejilerini bilme, gizlilik ayarlarını anlama ve kullanma, kimlik hırsızlığı koruma davranışlarını uygulama, güvenli şifreler oluşturma, çevrimiçi bilgileri doğru şekilde gönderme, spam ve e-dolandırıcılığı önleme gibi bilgisayar ve internet tabanlı becerileri ifade etmektedir (Koltay, 2011).

Dijital okuryazarlık becerisi gelişmiş bireyler Masaüstü bilgisayarlar, mobil cihazlar, etkileşimli yazı tahtaları, veri kayıt ekipmanı, dijital kayıt cihazları (örneğin kameralar, ses ve video kaydediciler), Web 2.0 teknolojileri ve internet'teki diğer kaynaklar (örneğin,

bilgi ve çoklu ortam kaynakları, Skype, Moodle, Edmodo, web günlükleri, gloglar, wiki'ler, SpicyNodes ve cMap gibi kavram eşleme araçları ve Dropbox veya SkyDrive gibi depolama alanları gibi iletişim ve işbirliği kaynakları) ve ticari amaçlı olan, sabit süreler boyunca deneme için indirilebilir veya tamamen ücretsiz ve erişilebilen öğrenim için çeşitli yazılım paketlerini kullanabilmektedir (Ng, 2012 s.1066). Diğer taraftan dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmayanlar internette mevcut bilgilere ulaşmada ya da bulduğu bilgiler arasından gerekli olanları seçebilmede zorluklar yaşamaktadırlar.

Ribble ve Bailey, (2007) dijital okuryazarlık boyutunu teknolojiyi ve teknoloji kullanımını öğrenme ve öğretme işlemi şeklinde tanımlamışlardır. Dijital vatandaşlık kapsamı altındaki diğer hedeflere kıyasla dijital okuryazarlık çok özel bir eğitimci bilgisi ve öğretme becerisi gerektirmektedir (Jones ve Mitchell, 2016).

2.4. Dijital Vatandaşlık Eğitimi

Eğitim, hayatı bütünüyle kuşatan, bireyleri ve toplumları geleceğe hazırlayan geniş kapsamlı ve hayatta tartışılmaz öneme sahip bir sistemdir. Eğitim, kişileri eylemlerinde istendik değişimler sağlamaya yönelik kişisel, siyasi, sosyal, ve ekonomik alanlarda gerekli bilgi ve donanım ile yetiştirmeyi hedeflemektedir (Gürel, 2016). Genel anlamda eğitim özellikle ise vatandaşlık eğitimi, hem çocuklar hem de yetişkinler için demokratik bir Türkiye'nin ve daha yaşanılabilir bir dünyanın yaratılmasında oldukça önemlidir. Vatandaşlık eğitimi ile bireylerin toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşaması için gereken bütün yeterliliklerin kazandırılması beklenmektedir (Acun, Demir ve Göz, 2010).

Milletlerin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda yaşadıkları değişimler vatandaşlık eğitiminde önemli değişimlere neden olabilmektedir (Ersoy ve Öztürk, 2015). Günümüzde pek çok ülkedeki eğitim sistemleri milli değerleri benimseyen vatandaşların yetiştirilmesine hizmet etse de dijitalleşme ile vatandaşlıktaki dönüşümler vatandaşlık eğitimine yeni roller yüklemiştir. Geçmişte okullar genellikle öğrenciler arasında milliyetçi değerleri artırmayı amaçlarken (Goren ve Yemini, 2016), günümüzde birçok okul, genel olarak modern toplumun değişen doğası için öğrencilerini küresel rekabet, küresel problem çözme ve küresel bir vatandaşlık bakış açısı ile hazırlamalıdır (Dill, 2013). Vatandaşlık eğitiminden beklenen vatanını milletini seven, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı ve gerektiğinde her türlü fedakârlığı yapabilecek bireyler yetiştirmenin yanında bireylere ömür boyu kazandırılması gereken iyi bir insan olma davranışlarını gösterme ve kendini gerçekleştiren, özsaygısı yüksek, farklılıklara saygı

duyan, hak ve sorumluluklarını bilen, yaratıcı, eleştirel düşünebilen yeni teknolojileri aktif ve doğru bir şekilde kullanan bireylerin yetiştirilmesidir (Acun, Demir ve Göz, 2010). Dünya'daki küresel gelişmelerle birlikte eğitimde evrensel değerler ön plana çıkmaya başlamış ve bireylerin yetiştirilmesinde birtakım değerlerin benimsenmesine ağırlık verilmiştir. Yeni vatandaşlık anlayışları, insan hakları, hoşgörülülük, çeşitliliğe saygı göstermek, kalkınmak ve sürdürülebilirlik gibi vatandaşlık için küresel boyutlara merkezi bir vurgu yapmaktadır (Clemitshaw, 2008). Bu nedenle dünyanın değişen koşullarına bağlı olarak eğitim sistemlerinde değişiklikler yapılması ve sunulan hizmetlerin geliştirilmesi beklenmektedir.

Dijital çağda eğitimin gerçek amacı, dijital alanda sorumlu tüketiciler ve yaratıcılar olmak ve pozitif dijital vatandaşlığa değer veren ve uygulayan bir toplumu sürdürmek için, araştırmacıları, eğitimcileri, öğrencileri ve aileleri güçlendirmektir (Sheykhjan, 2017). Bugün öğrencilerin empati yapabilmesi, tüm dünyanın sorunlara duyarlılık gösterilmesi gibi manevi değerleri önemsemeleri üzerine bir eğitim anlayışı gelişmiştir. Diğer yandan bilgi kaynaklarına nasıl erişim sağlayacağını bilen, bulduğu bilgileri anlamlı şekilde yorumlayabilen farkındalıkları gelişmiş, eleştirel bakış açılarına sahip bireylerin toplumlara kazandırılması istenmektedir. Bunlara ek olarak iletişim becerileri güçlü, problem çözebilen, teknolojiyi kullanabilen, işbirliği içinde takım çalışmalarına katılabilen, öğrenirken başkalarına da öğretebilen, bireyler olarak yetişmeleri beklenmektedir (Vural, 2008). Bugün neredeyse her bir toplumun problemi, bu değişmelerin aracı olarak eğitimin nasıl yapılandırılacağıdır. Bilgi ve iletişim teknolojileri yaygınlaştıkça öğretme ve öğrenme süreçlerine ilişkin ihtiyaçlar da çeşitlenmektedir. Son teknoloji ürünleri eğitim alanlarına hızla girmektedir. Ancak bu ürünlerin kullanımı aynı zamanda üzerinde düşünülmesi gereken konular da yaratmaktadır. Okullarda teknolojiye erişimin artmasıyla birlikte, eğitimciler ve öğrenciler teknolojinin nasıl kullanıldığını ve teknolojinin uygun şekilde nasıl kullanıldığını öğrenmelidir.

Yeni teknolojiler eğitim alanında yeni eğitim politikalarının doğmasına; okullardan, öğretmenlerden ve öğrencilerden beklenen görevlerin artmasına neden olmaktadır (Hacıfazlıoğlu, Karadeniz ve Dalgıç, 2010). Bu bağlamda eğitim kurumlarının geçmişteki vasıflarına yenilerini eklemesini gerekli kılmaktadır. Özellikle yakın zamanda teknoloji büyük bir güç haline gelerek eğitim sistemleri üzerinde derinden etki yaratmış ve sınıflarda dijital ağların, ve materyallerin daha fazla yer bulmuştur. Nitekim 21. yüzyılın küresel katılımcı dijital kültüründe, öğrencilerin yenilikçi oyunlar ve

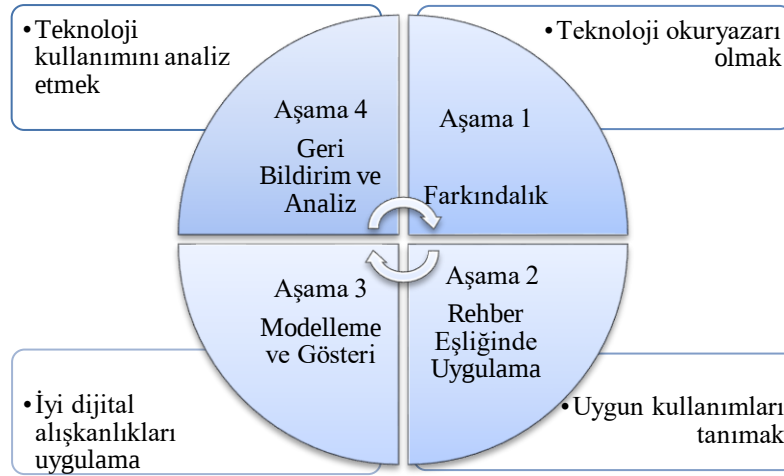
uygulamalara sahip iPad'lar veya dizüstü bilgisayarlar gibi mobil cihazlarda ağ bağlantılı toplumda işbirliği yapmaları ve öğrenmeleri için yeni araçlar ulaşımlardır (Hill, 2015). Bu araçların insanların yaşamlarındaki etkileri yalnızca vatandaşlık eğitimi ile sınırlı kalmayıp tüm eğitim sistemlerinde ve alanlarında yeniden düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Bu bağlamda dijital teknolojiler konusunda üzerinde öncelikle durulması gereken hiç şüphe yok ki bu teknolojilerin eğitim dünyasına yaşattığı etkidir.

Dijital vatandaşlık bilincinin ve eğitiminin eksikliği, problemleri hatta tehlikeli öğrenci davranışlarına yol açabilmektedir (Hollandsworth vd., 2011). Bu bağlamda dijital vatandaşlık eğitime yer verilmesi, ders programlarını, ders kitaplarını ve eğitime ilişkin araçlarını bu doğrultuda şekillendirmesi gerekmektedir. Dijital vatandaşlık eğitiminde çevrimiçi ortamlardaki farklı bireylerle olumlu yönde etkileşim kurabilme becerilerinin kazandırılmasının yanında, siber zorbalığa karşı alınacak önlemler ve sorumlulukların öğretilmesine kadar çeşitli konular incelenmektedir.

Siber zorbalık, çevrimiçi gizlilik, cinsel içerikli mesajlar, dijital ayak izleri, çevrimiçi görüntü, itibar yönetimi, kabul edilebilir kullanım politikaları ve çok daha fazlası gibi konuların tartışılmasını kapsamaktadır (Rivero, 2014). Siber güvenliği öğretmek ve işbirlikçi araçlarla çalışan öğrenciler için gizliliği sağlamak için daha iyi yollar, uygulamalar, Skype, e-öğrenme platformları veya sosyal medya gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Hill, 2015 s. 371).

Gençlerin dijital ortamlardaki tuzak ve tehlikelerden korunmasında dijital vatandaşlık eğitiminin yeri önemlidir. Dijital vatandaşlık becerilerini öğretirken öncelikle internet güvenliği eğitimi çabalarına işaret eden korku temelli stratejilerden bilinçli bir şekilde uzaklaşmanın gençler için daha yararlı olmaktadır (Jones ve Mitchell, 2016).

Ribble ve Bailey, (2007) öğretmenlerin, öğrencilerin ve ailelerin farkındalığını artırmak ve dijital vatandaşlık sürecini açıklamak için hazırladıkları “Dijital Citizenship in Schools” adlı kitaplarında “Dijital Vatandaşlığı Anlamak”, “Okullarda Dijital Vatandaşlık” ve “Sınıfta Dijital Vatandaşlık” olarak belirledikleri bölümlere yer vermişler ve dijital vatandaşlığı, teknolojiyi kullanırken temel kuralları göz önünde bulundurmak ve bunları geliştirmek şeklinde ifade etmişlerdir. Ribble (2015) ise, dijital vatandaşlığı öğretmek için dört aşamalı bir yansıma modeli geliştirmiştir (Bkz. Şekil 2.2).

Şekil 2.1. Dört aşamalı dijital vatandaşlık yansıma modeli (Ribble, 2015)

“Birinci aşama Teknoloji kullanımının ve uygun kullanımının farkında olmak; ikinci aşama rehberlik uygulaması; üçüncü aşama modelleme ve gösterme; dördüncü aşama geribildirim ve analiz aşamalarını göstermektedir (Godfrey, 2016, s.21).”

Toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik yönden kalkınmasında ve bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde önemli bir role sahip olan eğitim sisteminin öğrenci, öğretmen ve öğretim programı şeklinde üç temel ögesi bulunmaktadır (Ülger, 2013). Teknolojinin öğretim programında nasıl kullanılmasının gerektiğini anlamak ve öğrencilerin vatandaşlık davranışlarına yardımcı olmak için dijital vatandaşlık uygulamasının nasıl uygulanacağını anlamak için öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler için Ulusal Eğitim Teknolojileri Standartları (NETS) kullanmak, çok yönlü, teknoloji konusunda bilgili öğrencilerin gelişimini kolaylaştırmaktadır (Ribble, Bailey ve Ross, 2004).

2.5. Dijital Vatandaşlık ve Öğretmenler

Günümüzün bilgi ve iletişim araçları oldukça etkileşimlidir ve uluslararası ağları ve dijital ortamları içerir. İnternet şu andaki eğitim sisteminde çok önemli bir teknolojidir. Bilgi aramak, araştırma yapmak, elektronik kaynak indirmek ve e-posta yoluyla iletişim kurmak vb. (Sam, Othman ve Nordin, 2005) eğitim süreci boyunca, öğretmenler interneti birçok amaç için kullanırlar. Dijital süreçler ve uygulamalar, okul ağları, içerik yönetim

sistemleri, sosyal medya, dizüstü bilgisayarlar, akıllı telefonlar vb. öğretmenlerin rutinlerinde ayrılmazlarıdır (Selwyn, Nemorin ve Johnson, 2017). İnternete erişim ve yeni sınıf teknolojileri arttıkça öğretmenlerin dijital vatandaşlık kavramına yönelik algıları, dijital vatandaş yetiştirmede beceri ve yeterlikleri her geçen gün değer kazanmaktadır.

Öğretmenlere yüklenen roller ve sorumluluklar teknolojinin gelişimi doğrultusunda çeşitlilik göstermektedir. 21. yüzyıl öğretmenleri, öğrencilerine geleneksel sınıflardan daha karmaşık ve farklı öğrenme fırsatları sunan, teknoloji bakımından zengin sınıflarda dikkatli bir şekilde rehberlik etmelidir (Larson ve Miller, 2011). Alan yazında teknoloji ve öğretmenler üzerindeki tartışmalarda, derslerde ve başka yerlerde öğrenmeyi desteklemek için teknolojinin kullanılmasının pratik, pedagojik, psikolojik ve hatta felsefi yönlerine odaklanılmışken, dijital teknolojilerin öğretmenlerin çalışmasında oynadığı rollere daha az dikkat çekilmiştir (Selwyn, Nemorin ve Johnson, 2017). Araştırmalar, teknolojiyi öğretim programına entegre etmenin önemini vurgulasa da, teknolojinin kullanımı, ancak öğretmenlerin sınıfta anlamlı bir şekilde teknolojiyi kullanma konusundaki uzmanlığa sahip olması durumunda etkili olabilmektedir (Sadık, 2008). Bununla birlikte öğretim yöntemlerine teknolojiyi etkin bir şekilde entegre eden öğretmen, teknolojinin öğretme ve öğrenme şeklini nasıl değiştirdiğini değerlendirmek için fırsatlar oluşturmaktadır (Mason vd., 2000). Entegrasyon, kullanılan teknolojinin miktarı veya türü ile değil, nasıl ve neden kullanıldığıyla tanımlanmaktadır (Earle, 2002). Teknolojinin anlamlı entegrasyonu, öğrencilerin bilgiyi zamanında almalarına yardımcı olacak araçları seçebilmelerine, bilgi kaynaklarını analiz etme ya da sentezlemelerinde etkili olmaktadır (Harris, 2005).

Dijital vatandaşlığı öğretmek, internet üzerinden kişilerin birbirine bağlı olduğu gerçeğini kucaklamak ve çevrimiçi hayatla birlikte gelen sorumlulukları ve riskleri anlamaktır (http-1). Bu eğitimi vermede ilk olarak ailelere roller yüklense de aileler, öğrencilerin teknolojiyi nasıl kullandığını kontrol etme araçlarına tam olarak sahip değildirler. Bu durum öğretmenlerin sınıflarında dijital vatandaşlık eğitimine gereken değeri vermelerinin önemini artırmaktadır.

Bugün eğitimciler öncesinden farklı olan birçok zorlukla karşı karşıya gelmektedir. İnternet öyle bir kapasiteye sahiptir ki bilinçsiz kullanımında insanları en kötü durumlara maruz bırakabilmektedir. Yeni dijital iletişim biçimleri ortaya çıkması, iletişim araçlarının hayatın her alanını sosyal, ahlaki ve etik açılardan etkilemeye devam etmesi öğretmenler tarafından göz ardı edilemez. Bu nedenle öğretmenlerden çevrimiçi katılımın

iyi ve kötü sonuçlarından haberdar olmaları yanında öğrencileri internet dünyasının tehlikelerine karşı hazır hale getirmek ve onların çevrimiçi topluluklarda sorumlu vatandaşlar olarak yetiştirmeleri için yeni yöntemlere ulaşmaları gerekmektedir.

Cinsel içerik taşıyan mesajlar ve siber zorbalık gibi konular ortaya çıktıkça, eğitimcilerin bu siber meselelere ilgisiz kalmamaları gerekmektedir. Ohler'e (2011) göre asıl endişe edilmesi gereken eğitimcilerin siber olaylar karşında ilgisiz oldukları, internet kaynaklarının keyfi olarak engellenmesi ve okulların geliştirdiği dijital katılım kurallarını ihlal eden öğrencileri cezalandırmadır. Bunlar önlem olsa da, bu yaklaşımlar sorunları değil, bulguları ele almaktave öğrencilerin dijital vatandaşlar olmak için gerekli beceri ve bakış açılarını geliştirmelerine yardımcı olacak hiçbir etki yapmamaktadır (Ohler, 2011). Öğrencilere programın öngördüğü bilgi ve becerilerin kazandırılmasında başarının ön koşulu bu eğitimi verecek öğretmenlerin kendilerinin bu bilgi ve becerilerle donatılmış olmasıdır. Öğretmenlerin kendilerinin vatandaşlık yeterlilik düzeyleri ya da çağdaş değerler ışığında ne kadar iyi vatandaş oldukları çok önemlidir. Ribble, (2008) öğretmenlerin daha iyi dijital vatandaş olmaları için kendi kişisel kullanımlarını nadiren incelediklerini, dijital vatandaşlığı iyi öğretmediklerini belirtmiştir.

Öğrenciler her gün büyük miktarda dijital bilgi ile ilgilenirler ki bunların açıkça değerlendirebilmeleri gerekmektedir. Araştırmalar, öğrencilerin genel olarak dijital bilgileri değerlendirme yeteneğini geliştirmek için öğretmenlerden yardım istediklerini göstermiştir (Hatlevik ve Hatlevik, 2018). Her geçen gün daha çok genç dijital medya yaratmaktadır. Bu anlamda yetişkinlerin onlara iyi vatandaşlık için gerekli desteği sağlamaları zorunlu hale gelmiştir (James vd., 2011).

Eğitimcilerin, öğrencilerin bilgi çağına nasıl hazırlandıklarını yeniden gözden geçirmeleri gerekir. Eğitimcilerin kendileri de dijital vatandaşlıklarını geliştirmeli ve öğretmen adaylarının toplumların gelecekteki rol modellerini şekillendirmek için pratik uygulamalar sağlayabilmelerine odaklanarak araştırma yapmalıdırlar.

2.6. Dijital Vatandaşlık ve Öğrenciler

21. yüzyılda internet kullanımı çocuklar ve gençler arasında artış göstermekle birlikte çevrimiçi ortamlarda her zamankinden daha fazla zaman geçirdikleri bilinmektedir. Hollandsworth vd., (2011) birçok gencin internete 12 yaşından önce veya daha önce eriştiklerini ve halihazırda çevrimiçi alışkanlıklar geliştirdiklerini kaydetmiştir. Mevcut teknolojik toplumlarda ilk ve orta dereceli öğrenciler, teknolojiye dalmış şekilde

yaşamlarını sürdürürken bilgisayarlarla, video oyunları, dijital müzik çalarlarla, video kameralarla, cep telefonlarıyla ve diğer tüm dijital oyuncaklar ve araçlar ile çevrelenmiş durumdadırlar (Prensky, 2001). Gençler günlük yaşamlarının çoğu zamanını ailelerinden ya da okullarından çok iletişim, sosyalleşmek, çevrimiçi ortamlarda bulunma isteği gibi amaçlarla dijital medyaları kullanarak geçirmektedirler.

Öğrenciler tarafından teknoloji kullanımı, yaratıcılık, yenilikler için fırsatlar yaratma, teknik becerilerini geliştirmenin yanı sıra sosyal gelişimlerini de etkilemektedir. Mobil jenerasyonun bir parçası olarak büyüyen çocukların akranlarıyla sürekli iletişim halinde dijital kültürün yeni davranış standartlarının ve iletişim yollarının oluşturulması onların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini kolaylaştırmaktadır (Yan, 2018). İnternet zamandan ve mekândan bağımsız olarak, bireyler arasındaki iletişimin hem niteliğini hem de süresini artırmaktadır (Karaduman, 2011). Blogger, Pinterest, Wordpress, Wix, Weebly ve Tumblr, öğrencilerin kullandıkları çevrimiçi siteler olduğunu, okul içi ve okul dışı dijital ortamların, okuma-yazma alışkanlıklarında yeni eğilimlere yol açmaktadır (Bal, 2018). “İnternet eğitim-öğretim faaliyetleri açısından doğru planlandığında oldukça yararlı olabilen bir veri kaynağıdır (Tuncer ve Özüt, 2012, s.1087)”. Uşun, (2004) eğitimde bilgisayarların kullanılmasıyla geleneksel öğretime oranla %20- %40 arasında öğrenme zamanında tasarruf sağlayacağını, öğrenci başarı ve motive olmasında olumlu anlamda etki edeceğini iddia etmektedir.

İnternetin pek çok avantaj getirmesinin yanında çok ciddi tehlikelere de neden olduğu bilinmektedir. Çevrimiçi ilişkiler kurabilen bazı kişiler, hiç görüşmeden derin kişisel bilgileri paylaşarak ya da çevrimiçi iletişim kurduğu diğer şahıslarla bazen yüz yüze buluşarak daha kalıcı ilişkiler kurabilmektedir (Dombrowski, LeMasney, Ahia ve Dickson, 2004) gençlerin internette karşılaşılabilecekleri sorunlar ile ilgili Oxley, (2010) öğrencilerin çoğu zaman unuttukları ya da önemsemedikleri, yorumlarının ve görüntülerinin yüzlerce ya da binlerce başka kişi tarafından görülebildiğini bununla birlikte düşüncesiz veya kötü niyetli eylemlerin yasal sonuçları olduğunu bildirmiştir. Ardıç ve Altun’a (2017) göre, öğrenciler tarafından üretilen medyalar (ses, resim, video) içerik bakımından yetersiz kalmakta ve öğrencilerin ödevlerinde de buna benzer durumlar yaşanmaktadır.

Yeni dijital toplumlar, çevrimiçi olarak bulunabilecek bir dizi kaynağa hızlı ve kolay erişim sağlamaktadır. Bu erişime yönelik olumlu yönler sayısız olmakla birlikte, kullanıcılar dijital yasaları bilerek ve bazen bilmeden çiğnemektedirler. Fikri mülkiyet

haklarını çalmak, yasa dışı olarak dijital sanat eserlerini ve diğer dosyaları aktarmak ve telif hakkı korumalı müzik indirmek sanal dünyada çok yaygındır. Burada asıl sorun, birçok kişinin bu faaliyetlerde yanlış bir şey görmemesi ya da bu tür ihlallerden uzak durmasıdır (Suppo, 2013).

Öğrenciler giderek daha fazla teknoloji meraklısı olurken internet, çeşitli hileler yapmak için yöntemleri gösteren detaylı çevrimiçi hilekârlık videoları ile doludur (Jones, 2011). Gençlerin karşılaşabileceği çevrimiçi riskler, ebeveynlerin çocuklarının güvenliği konusunda endişelendirmektedir (Wang ve Xing, 2018). Örneğin dijital ortamlarda kimden geldiği belli olmayan virüs taşıyan e-postalar, içeriğinde hakaret ve saldırı bulunduran sosyal medya mesajları, sosyal ağlarda uygun olmayan görsellerin ve videoların paylaşımı gibi şekillerde tehdit oluşturmaktadır (Akca vd., 2014). Sanal ortamlarda yapılan her bir paylaşım ve güncellemeler geride dijital bir ayak izi bırakmaktadır (Bahçeci, 2015). Dijital ayak izi, kullanıcıların çevrimiçi hale geldiklerinde amaçlanan eylem veya pasif kayıt yoluyla oluşturdukları bilgi ve verilere işaret eder (Thatcher, 2014). Bu nedenle internet kullanıcılarının kişisel gizlilikleri konusunda dikkat etmeleri gerekmektedir. Gençlerin ve çocukların interneti kullanmaya daha fazla zaman ayırmaları onların siber saldırı ve zorbalık olaylarına karışma ihtimallerini de artırmaktadır (Gardner, 2010). İlk olarak 2004 yılında Bill Belsey tarafından kullanılan siber zorbalık terimi (Sakallı ve Çiftçi, 2016); düşmanlık, tehdit, korkutma, taciz maksadıyla yapılan hem yazılı hem görsel ileti ve mesajların kasıtlı olarak karşı tarafa gönderilmelerini ifade etmektedir (Akca vd., 2014). Örneğin istenmeyen, aşağılayıcı veya tehdit edici yorumlar göndermek, söylentileri yaymak, metin, e-posta, sohbet veya sosyal ağ siteleri dahil web sitelerinde yayın yapmaktan rahatsız edici veya utanç verici resimler veya videolar göndermek gibi çeşitli biçimlerde olabilmektedir (Görzig ve Frumkin, 2013). Bu istismarlar potansiyel olarak zararlı etkisi göz önüne alındığında endişe verici bir durumdur. Siber zorbalık yaygınlığı %4 ile %56 arasında, siber mağdur olma durumu yaygınlığı ise %6 ile %72 arasında değiştiği bilinmektedir (Veenstra, 2009'dan aktaran Topçu ve Baker, 2016, s.129). İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri olmak üzere farklı yaş gruplarında siber zorbalık yaşanmaktadır (Uzer ve Tanrikulu, 2017). Gençlerin internette geçirdikleri zaman ne kadar uzun sürerse siber zorbalığa maruz kalma ihtimalleri o kadar artmaktadır (Blair, 2003). Çocukların bu tür tehditlere maruz kalmaları onların duygusal, sosyal, psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Siber zorbalığa maruz kalan bireyler korku, depresyon, kaygı, stres, düşük özgüven gibi

olumsuz sonuçlar göstermektedir (Topçu ve Baker, 2016). Dijital teknolojinin kötüye kullanımının altta yatan birçok nedeni olmasına rağmen eğitim bu sorunları ortadan kaldırmada öncelikle etkili olacaktır.

2.7. Dijital Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Dersi ile İlişkisi

Dijital vatandaşlık eğitimi öncelikle ailelerin sorumluluklarını gerektiren ardından eğitim kurumlarında devam eden bir süreci kapsamaktadır. Günümüzde insanların dijital bir vatandaş olabilmesinde ve dijital vatandaşlık boyutlarının niteliklerini kazanmasında çok büyük bir görev eğitim kurumlarına düşmektedir. Bu görevi yerine getirmede önemli bir sorumluluk sosyal bilgiler dersine düşmektedir. Sosyal bilgiler, Türkiye’de öğrencilere temel vatandaşlık becerileri ile demokratik bir toplum oluşturmada etkili bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığı ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin toplumsal yaşama kazandırılmasında görevli en önemli derslerden biridir. Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık, Felsefe, Ekonomi, Sosyoloji, Psikoloji ve güncel konuların eğitimiyle birlikte çocuklara toplumun değerlerini ve vatandaşlık görev ve sorumluluklarını kazandırma rolünü üstlenir. Öğrencilerin kendi ülkelerinin tarihine, coğrafyasına, yönetim biçimine, kültürüne, ekonomisine ve diğer ülkelerle olan ilişkilerine yönelik bilgileri edinmeleri, sosyal hayatlarının gerektirdiği becerileri geliştirmeleri Sosyal Bilgiler dersi ile sağlanmaktadır (Yiğit, 2017). Bugün bireylerden beklenen; başkalarıyla işbirliği içinde çalışma, kendi davranışlarına rehberlik için toplumsal adalet ilkeleri geliştirme, eleştirel ve sistematik yolla düşünme, kültürel farklılıkları takdir etme ve onlardan bir şeyler öğrenme, problemleri geniş alanda ve küresel bağlamda değerlendirme, uzlaşmazlıkları şiddete başvurmada çözme, çevreyi korumak için yaşam tarzını değiştirme, insan haklarını tanıma ve savunma, daha adil bir gelecek için çabalama, demokratik siyasete katılma (Clough ve Holden, 2002) özelliklerinin yanı sıra günümüzde dijital çağa ayak uydurabilen, dijital ortamlarda bilinçli ve etkin davranışlarda bulunan vatandaşlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Dünyadaki bilimsel gelişmeler ile birlikte toplumdaki sosyo-kültürel, siyasal, ekonomi alanlarında değişiklikler öğretim programlarında çeşitli güncellemeleri ve yenilikleri zorunlu kılmıştır. Etkili bir sosyal bilgiler eğitimi öğrencilere dijital vatandaşlık becerileri ve değerlerini kazandırmalıdır. Fakat Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programları incelendiğinde istenen özelliklerde dijital vatandaşlıkların yetiştirilmesi açısından yetersiz kaldığı görülmektedir.

Türkiye’de Sosyal Bilgiler Programı tarih bilincine, kültür değerlerine, bireyin kimlik gelişimine, coğrafya bilgisine, bireyin toplumdaki diğer bireyler ile ilişkilerine ağırlık verirken üniteler dijital vatandaşlık boyutları bakımından çok eksik bırakılmıştır. Görmez’in (2017a) 2012 yılında güncellenen 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki öğrenme alanları ve içeriklerinin dijital vatandaşlık ve alt boyutları yönünden incelediği çalışmasında öğrenme alanları olarak Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler, Güç, Yönetim ve Toplum, Küresel Bağlantılar ile ilgili hem kazanımların hem de ünitelerin yetersiz kaldığını belirtmiştir. Görmez (2017a), birey ve toplum öğrenme alanında dijital ortam etkileşimlerinin ele alınmamasını eleştirmiş, bu öğrenme alanına Dijital iletişim ve Dijital etik; Kültür ve Miras ile İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanlarına dijital erişim; Üretim Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanına dijital ticaret ve dijital gizlilik ve güvenlik; Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanına Dijital Erişim, Dijital İletişim, Dijital Hukuk, Dijital Hak ve Sorumluluklar; Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanına Dijital Erişim, Dijital Hukuk, Dijital Hak ve Sorumluluklar; Küresel Bağlantılar öğrenme alanına ise Dijital Erişim ve Dijital İletişim ile ilgili konuların yer verilmesini önermiştir. Bunların yanında Görmez, (2017a) Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında dijital erişim, dijital ticaret, dijital iletişim, dijital kanun, dijital sağlık, dijital haklar ve sorumluluklar boyutları yönünden yetersiz olduğunu belirtmiştir. Sosyal Bilgiler Programında (4, 5, 6 ve 7. sınıf) teknoloji ile ilgili toplamda 23 kazanıma yer verilmesi (Öztürk, Yiğit ve Karaduman, 2012) ve öğrenme alanları açısından dijital vatandaşlık konularında yetersiz bulunmuştur (Görmez, 2017a).

Türkiye’ de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndaki öğrenme alanları şunlardır: "Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılar." Bu öğrenme alanları arasından "Bilim, Teknoloji ve Toplum" teknoloji ile ilgili konularda bilgi sahibi olmada önemlidir. Bununla birlikte "Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında 4. sınıflarda 6, 5. sınıflarda 7., 6. sınıflarda 3 ve 7. sınıflarda 8 kazanım doğrudan dijital vatandaşlık ile ilişkilendirilmiştir (Turan ve Karasu-Avcı, 2019, s.34)".

Günümüzde dijital çağı yaşarken öğrencileri bu çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek özellik ve becerilerle yetiştirebilmek, eğitim politikaları ile doğrudan ilişkili bir durumdur. Bu nedenle eğitim politikalarında dijital vatandaşlığa katkı sağlayacak

Çalışmaların yapılması son derece önemlidir. Bunu sağlayabilmenin yollarından biri de Türkiye’deki bilimsel çalışmalarda dijital vatandaşlık eğitimi üzerine çalışmaları artırmak olacaktır. Nitekim Türkiye’de eğitim programları incelendiğinde dijital vatandaşlık eğitimine uzun zamandır yer verilmediği görülmektedir. Dijital teknolojinin kötüye kullanımının birçok temel nedeni olmasına rağmen, eğitim eksikliğinin katkıda bulunan bir faktör olduğunu söylemek makul görünmektedir (Ribble, 2004). Bu noktada dijital vatandaşlık boyutlarının ğretimi, önem taşıtmaktadır. Öğrencilerin küçük yaşlarda dijital vatandaşlık beceri, bilgi, yeterlilik ve algılarının geliştirilmesi için, sosyal bilgiler ğretim programlarında dijital vatandaşlık olgusunun daha kapsamlı yer verilmesi gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi ğretim Programı’nın ve ortaokullarda dijital vatandaşlık eğitiminden sorumlu olan sosyal bilgiler ğretmenlerinin etkin dijital vatandaşlar yetiştirmede yeri oldukça önemlidir. Öğretim Programında yer alan dijital vatandaşlık unsurları, bilişim araçlarını kullanırken öğrencilere kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak ve sağlığını korumak için çeşitli önlemler alabilecek, bilişim araçlarının etik kullanımı ile ilgili diğer insanlar için bir model olacaktır (nal, 2017).

2.8. İlgili Araştırmalar

Alanyazında dijital vatandaşlık konularındaki çalışmalar son zamanlarda artış göstermekle birlikte dijital vatandaşlığın doğrudan öğretmenler ve sosyal bilgiler eğitimi açılarından ierenalışmaların sınırlı sayıda olduğuna ulaşılmaktadır. Aşağıda Türkiye ve yurtdışı alan yazında dijital vatandaşlık ile ilgili yapılan çalışmalar sunulmuştur.

2.8.1. Türkiye’de yapılmış araştırmalar

Atal ve Koçak Usluel, (2011) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretim ğrencilerinin Okul İçinde ve Dışında Teknoloji Kullanımları” adlı araştırmada informal öğrenme yaklaşımı temel alınarak ilköğretim ğretim ğrencilerinin okulda ve dışarıda yararlandıkları teknolojiler hakkında görüşlerinin ve beklentilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada anket, yarı yapılandırılmış görüşme ve odak grup tartışmaları aracılığıyla veriler toplanmıştır. Öğrencilerin zamanlarını en fazla Facebook kullanarak geçirdikleri; derslerinde ise arama motorlarından ve Office uygulamasından yararlandıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Karaduman ve Öztürk, (2014) “Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Tutumlarına Etkisi ve Dijital Vatandaşlık Anlayışlarına Yansımaları” adlı araştırmalarında, 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı olarak gerçekleştirilen etkinliklerin, öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisini belirlemek ve gerçekleştirilen etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımalarını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada ön test-son test ve kontrol gruplu yarı deneysel modeli kullanmışlardır. Araştırma sonucunda, dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin sosyal bilgiler dersinde uygulanmasının öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Kaya ve Kaya, (2014) “Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Algısı” adlı çalışmalarında Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümü öğretmen adaylarının dijital vatandaşlığa yönelik algılarını ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Çalışmada 3. ve 4. sınıf Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümü öğretmen adaylarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla verileri toplamışlardır. Araştırmacılar bu çalışmalarında öğretmen adaylarının çoğunluğunun dijital vatandaşlık kavramını doğru bir şekilde ifade ettikleri, dijital teknolojilerdendaha çok sosyal ağlara girmek, alışveriş yapmak ve ödev araştırmaları için kullandıkları ve öğretmen adaylarının hepsinin görüşlerine göre dijital teknolojinin kişilerin yaşamlarını kolaylaştırmak için kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmen adayları teknolojiyi bilinçli bir şekilde kullanmak için okullarda dijital vatandaşlık eğitiminin gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Küçükali ve Bülbül, (2015) tarafından yürütülen “Fatih Projesi Kapsamında İnternetin Bilinçli ve Güvenli Kullanımının Artırılması” adlı çalışmada internetin bilinçli ve güvenli kullanılması bakımından farkındalığın artırılması için internet ortamında yönlendirici desteğin nasıl sağlanacağı konusunda bir çerçeve geliştirmek amaçlanmıştır. Çalışmada veriler FATİH projesinde görevli, İnternetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı konusunda hizmet içi eğitim alan formatör öğretmenlerle yapılan görüşmeler yoluyla ve internet kullanımı konularındaki internet sitelerinin incelenmesiyle toplanmıştır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, internet kullanıcılarına internetin güvenli ve bilinçli kullanımı konusunda yol gösterecek interaktif bir web sitesinde yer alması gerekenlerle ilgili öneriler yapılmıştır.

Akman, (2016) “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının eğitimsel internet kullanımı konusundaki öz-yeterlik algılarının incelenmesi” adlı araştırmasında, sosyal bilgiler

öğretmen adaylarının eğitimsel internet kullanımı ile ilgili öz-yeterlik algılarını incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesine kayıtlı 174 sosyal bilgiler öğretmen adayından oluşan bir örneklem üzerinde Şahin tarafından geliştirilen “Eğitimsel İnternet Özyeterlilik Ölçeği”, veri toplama aracı olarak kullanmıştır. Öğretmenlerin öz-yeterlik algıları, cinsiyet farklılıkları, internet bağlantısının yeri, eğitimin verildiği sınıf ve internet kullanım süresi gibi değişkenler açısından incelemiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleri arasında cinsiyet değişkenine göre erkek öğretmenlerin lehine olumlu bir etki elde edilmiştir; Bununla birlikte, internet bağlantı ortamına göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Sakallı ve Çiftci, (2016) “Sınıf Öğretmeni adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi Örneği” adlı araştırmalarında Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda öğrenimlerini sürdüren 294 öğretmen adayı ile araştırmalarını gerçekleştirmişlerdir. Ölçekler aracılığıyla topladıkları verilerden yararlanarak araştırma sonucunda katılımcıların dijital vatandaşlık düzeyleri ve siber zorbalık eğilimleri arasında düşük düzey, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Topçu ve Baker, (2016) “Zorbalığa Uğrayan Ergenlerin Yardım Alma Davranışı ve Yardım Kaynakları” adlı çalışmalarında siber alanda veya fiziksel ortamda zorbalığa uğrayan ergenlerin yardım alma davranışlarını incelemişlerdir. Çalışma 703 kız ve 666 erkek lise öğrencisi ile yürütülmüştür. Sonuçlar, siber mağduriyet oranının % 24.5 olduğunu ve geleneksel mağduriyet oranının % 23.4 olduğunu ortaya koymaktadır. Siber mağdurlarının % 45,1’i ve geleneksel mağdurların % 59.1’i mağdur olduktan sonra ilk ailelerinden yardım aldıklarını bildirmişlerdir.

Karaduman, (2017) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Konusundaki Görüşleri ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Yetiştirme Programındaki Yeri: ABD ve Türkiye” başlıklı araştırmasında iki farklı ülkede yaşayan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlığın sosyal bilgiler öğretmen yetiştirme programındaki yeri hakkındaki düşüncelerini belirlemek, karşılaştırmak ve dijital vatandaşlık eğitimi konusunda öneriler üretmeyi amaçlamıştır. Her iki ülkede de öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık konusundaki düşüncelerini ve dijital vatandaşlığın sosyal bilgiler öğretmen yetiştirme programlarındaki yerini anlamaya dair açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan veri toplama aracı ile öğretmen adaylarının görüşleri belirlenmiştir. Araştırmaya 14 Amerikalı öğretmen adayı, 51 Türk öğretmen adayı

katılmıştır. Araştırma sonucuna göre her iki ülkede öğretmen adayları sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlıkla ilgili konuların yetersiz bulmuşlar, bununla birlikte dijital vatandaş eğitimi konusunda sosyal bilgiler dersinin önemli bir yer tuttuğunu ve dijital vatandaşlık eğitimi ile bütünleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Kuş, Güneş, Başarmak ve Yakar, (2017) gençlerin dijital vatandaşlık algılarını ortaya çıkarmak için kullanılacak bir ölçek geliştirme çalışması yürütmüşlerdir. Bu çalışmada 16 -24 yaş grubundan toplam 438 katılımcı yer almış ve sonuçta her bir faktör güvenilirlik katsayısının 0.733 ile 0,829 arasında değişen değerler arasında olduğu belirlenmiş geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmiştir.

Peker Ünal, (2017) “Bir Öğretim Programındaki Dijital Vatandaşlık Öğeleri ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Öğelerine Sahip Olma Durumları”adlı araştırmasında ortaöğretim kademesinde yer alan “Bilgi ve İletişim Teknolojileri” dersi öğretim programındaki dijital vatandaşlık öğelerinin ve bu dersin öğretim programına katılan öğrencilerin dijital vatandaşlık öğelerine sahip olma düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda “Bilgi ve İletişim Teknolojileri” dersi öğretim programı ve ders kitabına içerik analizi uygulamıştır. Araştırmacı ilgili dersin öğretim programına katılan öğrencilere araştırmacı tarafından hazırlanan başarı testi ve senaryo durumları ile Karaduman, (2011) tarafından hazırlanan “Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği” uygulamıştır. Araştırmaya 34 öğrenci katılmıştır. Öğretim programında ve ders kitabının dijital vatandaşlık öğelerini öğrencilere kazandırmada yetersiz olduğu görülmüştür.

Aydemir, (2018) “Yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları Açısından İncelenmesi” isimli çalışmada 2017-2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflar açısından dijital vatandaşlık ve alt boyutları konusunda incelemeyi amaçlamıştır. Doküman incelenmesi ile veriler elde etmiştir. Veri kaynağı olarak Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflar) yararlanmış ve betimsel analiz uygulamıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının temel felsefesinde, genel amaçlarında, anahtaryetkinliklerinde, beceri ve değerlerinde dijital vatandaşlık ve alt boyutlarına bazen doğrudanbazen de dolaylı olarak yer verilerek dijital vatandaşlığında desteklendiğini, öğrenme alanlarının ve öğrenme alanları içerisinde yer alan kazanımların dijital vatandaşlık ve altboyutlarını yeterli bir şekilde yansıtmadığı tespit etmiştir.

Çakmak ve Aslan, (2018) “Bazı Değişkenler Açısından Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının İncelenmesi” adlı çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini tespit etmek ve dijital vatandaşlık kavramlarına yönelik algılarını bazı değişkenler yönünden incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmalarında Kocadağ, (2012) tarafından geliştirilen ölçeği kullanmışlar ve katılımcılar ile yazılı görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinden üniversitelerde öğrenimlerine devam eden sosyal bilgiler öğretmenleri çalışmışlardır. Araştırma sonucunda katılımcılar dijital vatandaşlığı etik, hak, hukuk, e-devlet, e-imza olarak algıladıkları; dijital vatandaşı interneti bilgisayarı çok iyi kullanan, teknolojiyle uyumlu, yenilikçi kişiler olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların, dijital okuryazarlık boyutunu doğru bilgiye ulaşma, bilgi paylaşma ve dünyadan haberdar olmak şeklinde algıladıklarını; dijital yasayı internet güvenliğinin sağlanabilmesi için geriye dönük dijital verilerin depolanması, çevirim içi suç ve kanuni yaptırımlar olarak algıladıkları saptanmıştır.

Turan ve Karasu-Avcı, (2018) “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi” adlı çalışmalarında 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan yetkinlikleri ve programda yer alan değerler, beceriler ve kazanımların verildiği öğrenme alanlarında dijital vatandaşlığı incelemeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmalarında nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği ile veriler toplandıktan sonra içerik analizi uygulamışlardır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda "Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler" ve "Dijital Yetkinlik" dijital vatandaşlıkla ilgili olan yetkinlikler olarak belirlenmiştir. "Araştırma, çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekânı algılama, politik okuryazarlık, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, yenilikçi düşünme ve zaman ve kronolojiyi algılama" "Bilimsellik ve dürüstlük" doğrudan dijital vatandaşlık ile ilişkilendirilebilen beceriler olarak tespit etmişlerdir. "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" ve "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanlarını da dijital vatandaşlık ile ilişkilendirmişlerdir.

Vural ve Kurt, (2018)'de yayınlanan “Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi” adlı çalışmalarında üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerini belirlemeyi

amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda bir ölçek geliştirmişlerdir. Ölçek Türkiye genelini yansıyacak şekilde 2015-2016 bahar döneminde 6 farklı devlet üniversitesindeki 2148 öğrenciye uygulanmıştır. Dijital vatandaşlığa ve alt faktörlere ilişkin ortalamalar ve öğrencilerin cinsiyetleri, üniversiteleri, fakülteleri, sınıfları, internet kullanım sıklıkları ve aylık gelir durumları ile ele almışlardır. Üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık ortalamaları cinsiyete göre incelendiğinde kadın öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Üniversiteler arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiş ancak fakültelerin dijital vatandaşlık ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Sınıflar karşılaştırıldığında karşılaştırmada sınıf düzeyi arttıkça dijital vatandaşlık ortalamalarının arttığı tespit edilmiştir.

2.8.2. Yurt dışında yapılmış araştırmalar

Kadll, Kumba ve Kanamad, (2010) internet kullanımına yönelik Bombay’da bulunan Lala Lajpat Rai Ticaret ve Ekonomi Yüksek Okulu öğrencilerin görüşlerini belirlenmeyi amaçladıkları çalışmalarında 85 öğrenciye anket uygulamışlardır. Araştırmaya katılan öğrenciler, internete erişim sağlamada kütüphanelerin, bilgisayar laboratuvarının ve internet kafelerin daha olanaklı yerler olduklarını, interneti daha çok eğitim ve eğlenme amaçlarıyla kullandıklarını; ancak arama motorlarının kullanırken yetersiz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Lenhart, Madden, Smith, Purcell, Zickuhr ve Rainie, (2011) “Sosyal Ağ Sitelerinde Gençler, Nezaket ve Zulüm” adlı araştırmalarında sosyal ağ siteleri üzerine gençlerin deneyimlerinin türlerini ve olumsuz davranışları nasıl ele aldıklarını incelemişlerdir. Amerikalı gençlerin sosyal ağlarda karşılaştıkları olumsuz davranışları nasıl ele aldıklarını, ne tür deneyimler edindiklerini belirlemeyi amaçlayan çalışmada sosyal medyayı kullanan gençlerin% 88’i, diğer kişilerin sosyal paylaşım sitelerinde zalimce veya kaba davrandıklarına tanık olmuşlardır. Araştırmalarında, gençlerin kişisel olarak hissettikleri veya olaydan çözüme kadar gözlemledikleri çevrimiçi zulüm deneyimlerini gözlemlemişlerdir. Deneyimlerine ve başkalarının deneyimlerine nasıl tepki verdiklerini sormuşlardır. Çevrimiçi zuluma karşı nasıl davranacaklarına ve çevrimiçi güvenlik ve sorumluluk ile ilgili genel tavsiyelerde bulunup bulunmadıklarını sormuşlardır. Çocukların çevrimiçi ortamlarının gizlilik kontrollerini ve uygulamalarını inceleyerek ve çevrimiçi ortamlarının ebeveynleri tarafından düzenlenme düzeyini de inceleyerek çevrimiçi deneyimleriyle incelemişlerdir. Aynı zamanda çevrimiçi ve çevrimdışı zorbalık

ve cinsel olarak yüklü dijital görüntülerin değişimini de içeren gençler üzerinde yaşadıkları daha ciddi deneyimleri incelemişlerdir. Sosyal medya kullanan gençlerin% 15'i, çevrimiçi saldırıların hedefi olduğu, gençlerin sosyal paylaşım sitelerindeki etkileşimlerden olumlu deneyimlerinden daha çok söz ettikleri, % 78' i en az bir iyi sonuç bildirirken % 41'i en az bir negatif sonuç bildirdiği sonuçlarına rastlanmıştır.

Valcke, De Wever, Van Keer ve Schellens, (2011) “Küçük Çocukların Güvenli İnternet Kullanımı Konusunda Uzun Süreli Çalışma” çevrimiçi riskler üzerinde uzun vadeli kesitsel çalışmalarında 10.000 küçük çocuğun anket verilerinin analizine dayanarak, güvenli olmayan internet kullanımındaki eğilimler 2005-2009'da incelenmiştir. Sonuçlar riskli ve güvenli olmayan internet kullanımını açıkça göstermiştir. Güvensiz internet davranışında yıllar arasında tutarlı bir düşüş gözlenmiştir.

Suppo, (2013) “Pensilvanya Kamu Okullarında Dijital Vatandaşlık Eğitimi: Okul Liderleri Fikirleri ve Güncel Uygulamaları Anlatımları” adlı doktora tez çalışmasında Pennsylvania okul liderinin dijital vatandaşlığa ilişkin fikirleri ile dijital vatandaşlık müfredatının ilçelerdeki uygulanması arasında bir ilişki olup olmadığını, dijital vatandaşlığın ne derecede ele alındığı konusunda farklılıklar olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Ayrıca ilköğretim, ortaokul ve lise seviyelerinde ve yaş, cinsiyet, idari sınıflandırma ve okulun coğrafi konumunun dijital vatandaşlık müfredatının uygulamasını etkileyen faktörler olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bir çevrimiçi anket aracıyla toplanan yanıt verilerini incelemek için nicel metodoloji kullanılmıştır. Çevrimiçi anket aracı bağlantısı, Pensilvanya devlet okullarında bulunan 1.386 müfettiş, müfredat koordinatörü ve teknoloji koordinatörüne e-posta ile gönderilmiştir. Araştırma sonucunda, liderin dijital vatandaşlık inançları ile müfredat içindeki dijital vatandaşlığı ele almak için kullanılan yöntem arasında bir ilişki olmadığı; liderin dijital vatandaşlık inancı ile okullarda dijital vatandaşlığın ele alınma sıklığı arasında önemli bir negatif ilişki olduğu; yöneticilerin, dijital vatandaşlık çerçevesi ile ilgili dijital okuryazarlığın ardından dijital haklar ve sorumlulukların en önemli olarak düşündüklerini tespit etmiştir. Ek olarak, yöneticiler açısından dijital sağlık en az önemli olarak saptanmıştır. Suppo'nun ulaştığı bir diğer sonuca göre dijital vatandaşlık becerileri ortaokul ve lise seviyelerine göre ilköğretim düzeyinde daha az sıklıkta ele alınmaktadır. Yöneticilerin çoğunluğu (% 83) dijital vatandaşlığın ilçelerde ele alındığını, ancak yalnızca % 33'ünün organize çaba gösterdiğini belirtmiştir. Yönetici cevapları, okul bölgelerinin % 17'sinin dijital vatandaşlığı nadiren öğretip öğretmediğini göstermiştir.

Ayrıca yaş, cinsiyet veya idari sınıflandırma, yöneticinin dijital vatandaşlığa ilişkin inançlarını etkilemekte ve Kırsal ve banliyö bölgesi konumu, dijital vatandaşlık müfredatının uygulanmasını etkilememektedir.

Livingstone, (2014) “Çocukların Dijital Hakları” adlı çalışmasında dijital çağda temel insan haklarına ilişkin sorunlara odaklanarak, çocukları internet kullanıcısı olarak dijital teknolojilere ve internete erişim sağlamada zorluk yaşamamalarının sonucu olarak insan hakları ve evrensel ilkelere dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Livingstone çocukların araştırma ve tartışmalarda konu edilmesinin önemine dikkat çekmiş ve dünyadaki çocukların ihtiyaç ve isteklerinin araştırılmasının hayati önem taşıdığını ifade etmiştir.

Wang ve Xing, (2018) “Ebeveynlerin Katılımı ve Gençlerin Dijital Vatandaşlık Üzerine Sosyoekonomik Durumunun Etkisini Keşfetmek: Bir Yol Modelleme Yaklaşımı” adlı çalışmalarında ebeveyn katılımı ve sosyo ekonomik durumun gençler için vatandaşlık üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçladıkları çalışmalarında dijital erişim, dijital görgü kuralları ve dijital güvenlik arasındaki nedensel ilişkileri açıklamak için araştırmaya dayalı bir yol modeli geliştirilmişlerdir. Bu modeli 270 gençten ve ebeveynlerinden toplanan verilere dayanarak test etmişlerdir. Sonuçlar, ebeveynleri teknoloji kullanımında ve çevrimiçi faaliyetlerinde daha fazla yer alan gençler, rapor edilen dijital görgü ve dijital güvenlik seviyelerinin daha yüksek olduğunu; beveynlerinin sosyoekonomik durumu daha iyi olan gençler daha yüksek dijital erişim, dijital görgü kuralları ve dijital güvenlik seviyesine sahip olarak belirlenmiştir. Ebeveyn katılımı ve sosyoekonomik durumun genç dijital vatandaşlığı olumlu yönde yordadığı tespit edilmiştir.

Kim ve Choi, (2018) “Genç Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Eğitim Ortamına Uygulanması” adlı çalışmaları, öğrencilerin dijital vatandaşlık eğitiminden sorumlu öğretmenler tarafından algılanan ergenler için Dijital Vatandaşlık Ölçeğini açıkça tanımlamayı ve belirlenen Dijital Vatandaşlık Ölçeklerini yerine getirmek için okula dayalı eğitimin gereksinimlerini ve yönünü sunmayı amaçlamışlardır. Dijital ortamda öz-kimliğin önde gelen karakteri, çevrimiçi ortamda etkinlik (Makul Etkinlik ve Sosyal / kültürel katılım), dijital araçlar için akıcılık ve dijital çevre için Etik olmak üzere SAFE modeli adı verilen beş faktörlü bir Dijital Vatandaşlık Ölçeği; Keşif Faktör Analizi ve 200 öğretmen adayı ve hizmet içi öğretmen ile Doğrulayıcı Faktör Analizi ile daha da doğrulanmıştır. Öğretmenler tarafından elde edilen S.A.F.E modeli, kavram analizi, EFA

ve CFA doğrulaması yoluyla öğrenciler için dijital vatandaşlık ölçeği olarak kullanılacak yüksek güvenilirlik ve yapı geçerliliği göstermektedir. Elde edilen SAFE modeli, eğitim gereksinimleri ve çevrimiçi toplulukta aktif ve kritik vatandaşlar olma yönü tartışılmışlardır.

Choi, Cristol ve Gimbert, (2018) “Dijital Vatandaşlar Olarak Öğretmenler: Bireysel Geçmişlerin, İnternet Kullanımının ve Psikolojik Özelliklerin Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine Etkisi” adlı çalışmalarında öğretmenlerin internet kullanımı ile ilgili bireylerin düşünme, beceri ve davranışları açısından tanımlanan dijital vatandaşlık seviyelerini etkileyen faktörleri tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmadaki değişkenleri (1) öğretmenlerin bireysel geçmişleri (yaş, cinsiyet, iş deneyimi, yılların öğretme deneyimi, konu ve eğitim düzeyi); (2) İnternet kullanımı (bilginin nereden alınacağı, İnternet kullanımının asıl amacı ve öğretim için SNS kullanımı); ve (3) psikolojik özellikler (İnternet öz yeterliği ve İnternet kaygısı) olarak belirlemişlerdir. Çalışmayı dört aşamada yürütmüşlerdir. İlk olarak, derinlemesine bir literatür görüşü, sınıf öğretmenlerinin, kendilerini internet kullanımıyla ilgili dijital vatandaşlar olarak algılarının incelenmesine ihtiyaç duyulduğunu belirlemişlerdir. Daha sonra 348 hizmet içi sınıf öğretmenine anket uygulamışlardır. Tanımlayıcı, korelasyon ve çoklu regresyon analizleri sonucunda öğretmenler iki dijital vatandaşlık alt faktörünün, internet politik aktivizminin ve eleştirel bakış açısının düşük seviyede olduğunu, internet öz yeterliği ile dijital vatandaşlık arasında güçlü bir ilişki olduğunu ve üç değişken (yılların iş tecrübesi, öğretimde SNS kullanımı ve İnternet öz yeterliği) öğretmenlerin görüşlerini anlamlı şekilde etkilediğine ulaşılmıştır.

Hatlevik ve Hatlevik, 2018 yılında yayınlanan çalışmalarında, öğrencilerin dijital bilgileri değerlendirmek için yeteneklerini geliştirmeye yönelik öğretmen yaklaşımlarını incelemiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlarda öğretmenlerin çoğunluğunun, öğrencilerin bilgilerinin doğruluğunu, güvenilirliğini ve alaka düzeyini değerlendirmek için yeteneklerini geliştirmeye önem verdiklerini bildirmişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin yaklaşık yarısı, oldukça düşük bir oran olarak, öğrencilerin farklı kaynaklardan gelen bilgileri keşfetmek ve kullanmak için yeteneklerini geliştirmeye önem verdiklerini bildirmiştir.

Xu, Yang, MacLeod ve Zhu, (2018) “Çin’in öğretmen hazırlık programlarında öğretmen adaylarında kişiler arası iletişim yeterliliği ve dijital vatandaşlık” adlı çalışmalarında dijital vatandaşlığı etkileyen faktörler hakkındaki bilgileri genişletmek

için tasarlanmıştır. Araştırma soruları: (1) Genel olarak, öğretmen adaylarının dijital vatandaşlığının ve Kişilerarası iletişim yetkinliği'nin (ICC) durumu nedir?, (2) Öğretmen adaylarının ICC'si ile dijital vatandaşlık arasında herhangi bir ilişki var mı? ICC dijital vatandaşlığı ne ölçüde öngörüyor? Şeklinde. Bu çalışmada anket kullanılmıştır. Ankette bağımlı ve bağımsız değişkenleri ölçmek için Dijital Vatandaşlık Ölçeği (DCS) ve Kişilerarası İletişim Yeterlilik Ölçeği (ICCS) kullanılmışlardır. Bu araştırma, öğretmen adaylarının Çin yükseköğretimindeki dijital vatandaşlığının genel durumu hakkında kanıtlar sunmaktadır.

Manzuoli, Sánchez ve Bedoya, (2019). "Dijital Vatandaşlık: Kavram ve Eğilimlerin Kuramsal Bir İncelemesi" adındaki çalışmada, dijital vatandaşlık konusunda son yıllarda yapılan araştırmalarda tanımlanan kavramları ve eğilimleri analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla özel veritabanlarındaki makaleler için arama parametreleri belirlemişlerdir. Sonuçlar içinde, geçerli kategoriler dijital vatandaşlığı destekleyen kavramlar, yetenekler, güçlendirme, araçlar, programlar ve teknolojiler olarak belirlenmiştir. Temel bulgular, dijital vatandaşlık kavramının farklı tanımlarının var olduğunu; bilgi ve iletişim teknolojilerinin küresel düzeyde eşit olmasa da bilgiye erişime katkıda bulunduğunu; dijital vatandaşlık, vatandaş katılımına odaklanan programlar gibi farklı girişimler tarafından desteklendiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca araştırmaların dijital vatandaşlığa eğitimsel, sosyal, kamusal ve özel alanlarda kültürlerarası bir bakış açısı ile dijital vatandaşlığa odaklandıklarını belirlemişlerdir.

Yapılan literatür incelemesinde dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili ulaşılan kaynaklarda, dijital vatandaşlık eğitiminin gerekliliği özellikle de bu konuda çocukların eğitime, bireylerin yetiştirilmesinde teknoloji kullanmada beceri, sorumluluk ve bilinç kazandırmaya dikkat çekilmektedir. Yapılan çalışmaların çoğunlukla üniversitelerde öğrenimlerine devam eden öğretmen adayları ve ilköğretim düzeyindeki öğrencilerle gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bununla birlikte son zamanlarda sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının dijital vatandaşlık açısından incelenen çalışmaların artış gösterdiği tespit edilmiştir. Dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi alan yazında tartışılmakla birlikte öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitimindeki rolleri ve sorumlulukları ile ilgili araştırmalara pek rastlanmamıştır. Bu açıdan bu araştırma alan yazındaki boşluğu gidermeye önemli derecede katkı sağlayaca

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizine yönelik bilgiler bulunmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramına yönelik görüşlerinin ve uygulamalarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda öğretmenlerin dijital vatandaşlık kavramına yönelik görüşlerini detaylı bir şekilde ortaya çıkarmak için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar, toplanan verileri tanımlamak, açıklamak ve yorumlamak için araştırmacının gerçek deneyimlere çok fazla katılmasından dolayı ayrıntı düzeyi geliştirmesini sağlayan doğal bir ortamda ortaya çıkan etkili bir yöntem olarak tanımlanabilir (Creswell, 2003). Nitel araştırmalarda araştırmanın geçerlik ve anlamlılığı, elde edilen bilginin zenginliğine bağlıdır (Patton, 2014). Veri toplama teknikleri olarak görüşme, gözlem, doküman analizinden yararlanılarak, algıların ve olayların tabii ortamında bütüncül ve gerçekçi şekillerde ortaya çıkarılmasına ilişkin süreç izlenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre, araştırmanın yaklaşımını belirleyen nitel araştırma modeli, araştırmacıya strateji oluşturmada önemlidir. Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden temel nitel araştırmadan yararlanılmıştır. Temel nitel araştırma, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları gerçeklikleri, olayları nasıl yorumladıklarına yoğunlaşan fenomenolojik ya da etnografik çalışmalardan farklı olarak eğitimde yaygın şekilde kullanılmaktadır (Merriam, 2013). Bu araştırmada öğretmenlerin dijital vatandaşlık kavramını deneyimlerine ve bilgilerine göre nasıl yorumlayıp anlamlandırıdıkları sosyal bilgiler dersi aracılığıyla dijital vatandaşlık eğitimini nasıl değerlendirdikleri konularında bilgi sahibi olabilmek için temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Eskişehir il merkezinde yer alan devlet okullarında ve özel okullarda görevlerini yapmakta olan 8 Sosyal Bilgiler Dersi öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu, maksimum çeşitleme örnekleme tekniği

kullanılarak oluşturulmuştur. Maksimum çeşitlilik oluşturmada amaç çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan durumlar olup olmadığını belirlemektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Patton'a göre (1987), maksimum çeşitlilik gösteren küçük bir örneklem oluşturma'nın en azından iki yararı vardır: 1) Örneklem dâhil her grubun kendine özgü boyutlarının ayrıntılı bir şekilde tanımlanması, 2) Büyük ölçüde farklı özellik gösteren durumlar arasında ortaya çıkabilecek ortak temalar ve bunların değerinin ortaya çıkarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Maksimum çeşitleme ile göreceli olarak küçük bir örneklem oluşturarak çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliği maksimum derecede yansıtılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmada çalışma grubunda bir yandan probleme taraf olanların çeşitliliği sağlanmaya çalışılmak istenmiş ve problemin farklı boyutları, katılımcıların görüşlerinden yola çıkarak ortaya konulmak istenilmiştir. Maksimum çeşitleme örnekleme ile verilen yanıtları etkileyebileceği düşünülen değişkenler belirlenmiştir. Bu değişkenler; cinsiyet, mesleki deneyim, okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzey (düşük-orta-yüksek), teknolojiyi derslerinde ve günlük yaşamlarında kullanma durumları olarak belirlenmiştir. Araştırmada ilgili kriterler doğrultusunda çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden ve okullarından görüşme yapmak üzere izin alınabilen öğretmenlere yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlere cinsiyetlerini yansıtacak şekilde kod isimlerin verildiği katılımcılara ait kişisel bilgiler şu şekildedir:

Melek Öğretmen: 19 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan orta düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir devlet ilköğretim okulunda görev yapmaktadır. 5 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından bilgi/iletişim/eğlence/alışveriş/egitim ve bankacılık alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında konuyu somutlaştırmak ve derse ilgiyi artırmak amaçlarıyla akıllı telefon/akıllı tahta/tablet bilgisayar ve ses cihazlarını kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 20 dakika teknoloji'den yararlanmaktadır.

Ali Öğretmen: 26 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan orta düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir devlet ilköğretim okulunda görev yapmaktadır. 2 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından bilgi, iletişim, eğlence ve eğitim alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında dersi etkili hale getirmek amacıyla akıllı telefon/akıllı tahta kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 20 dakika teknoloji'den yararlanmaktadır.

Kader Öğretmen: 14 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan yüksek düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir özel ilköğretim okulunda görev yapmaktadır. 2 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından bilgi, iletişim, alışveriş, eğlence ve bankacılık alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında dersi etkili hale getirmek amacıyla akıllıtelefon/tablet bilgisayar kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 30 dakika teknolojiden yararlanmaktadır.

Ceyda Öğretmen: 10 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan yüksek düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir özel ilköğretim okulunda görev yapmaktadır. 2 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından bilgi, iletişim, alışveriş ve bankacılık alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında dersi etkili hale getirmek amacıyla akıllı tahta/akıllı defterler kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 40 dakika teknolojiden yararlanmaktadır.

Ramazan Öğretmen: 15 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan orta düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir devlet ilköğretim okulunda görev yapmaktadır. 2 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından iletişim ve eğlence alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında bilgi edinmek amacıyla akıllı tahta kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 10 dakika teknolojiden yararlanmaktadır.

Okan Öğretmen: 18 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan orta düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir devlet ilköğretim okulunda görev yapmaktadır. 3 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından bilgi, iletişim, alışveriş, eğitim ve bankacılık alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında dersi etkili hale getirmek amacıyla akıllı tahta kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 20 dakika teknolojiden yararlanmaktadır.

Kemal Öğretmen: 25 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan düşük düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir devlet ilköğretim okulunda görev yapmaktadır. 2 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından bilgi, iletişim ve bankacılık alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında konuyu somutlaştırmak amacıyla akıllı tahta kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 15 dakika teknolojiden yararlanmaktadır.

Esin Öğretmen: 17 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Sosyo ekonomik açıdan orta düzeyli bölgede bulunan Eskişehir il merkezinde yer alan bir devlet ilköğretim okulunda

görev yapmaktadır. 3 adet kişisel dijital aracı bulunmaktadır. Dijital araçlarından bilgi, iletişim, eğlence, alışveriş, eğitim ve bankacılık alanlarında yararlanmaktadır. Sınıflarında konuyu somutlaştırmak ve derse ilgiyi artırmak amacıyla akıllı tahta/akıllı telefon/masaüstü bilgisayar kullanmaktadır. Dersinde yaklaşık 20 dakika teknolojiye yararlanmaktadır.

Görüldüğü üzere araştırmada yer alan çalışma grubu 4 kadın ve 4 erkek olmak üzere toplam 8 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır. Öğretmenlerin mesleki deneyimleri çeşitlilik göstermektedir. Öğretmenlerden ikisi 20 yıl üzerinde, dördü 15-19 yıl ve iki öğretmen 10-14 yıl mesleki deneyime sahiptir. Diğer taraftan öğretmenlerin dördü orta, ikisi yüksek ve diğer ikisi de yüksek düzeyli okullarda görev yapmaktadır. Çalışma grubu kişisel dijital araçlara sahip olma açısından en çok 5 en az 2 adet dijital cihazlara sahip oldukları görülmektedir. Günlük yaşamlarında teknolojiye hangi alanlarda yararlanıyor olduklarını belirtmeleri istenildiğinde, sosyal bilgiler öğretmenleri çoğunlukla (7 ifade) bilgi ve iletişim amacıyla teknolojiye yararlandıklarını ifade etmişlerdir. eğlence, bankacılık ve alışveriş ise günlük yaşamda teknolojiye yararlandıkları diğer alanlardır. Dijital teknolojilerin sınıfta kullanılma durumlarına ilişkin olarak, çoğunlukla 20 dakika süreyle derslerde teknoloji kullanıldığı ve en çok akıllı tahtalardan yararlanıldığı görülmektedir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın konusu ve amacı doğrultusunda veri toplama yöntemi belirlenmektedir. Bu araştırmada uygun veri kaynaklarına yönelinmiş ve en doğru fiziki şartlar altında verilerin toplanmasına dikkat edilmiştir. Bu araştırmada toplama aracı olarak temelde görüşme tekniği kullanılmış ve görüşme verilerini desteklemek amacıyla gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme, araştırmanın amaçlarına yönelik veriler elde etmede yüz yüze, telefonla ya da mail yoluyla araştırmacının katılımcılara sorular yönelttiği iletişim şeklidir. Gözlem ise araştırmacının katılımcı olarak ya da dışarıdan bir gözle gözlem kabiliyetini kullanarak araştırmanın amaçları doğrultusunda hedeflenen özellikleri dikkatle izleyerek veriler toplamasını sağlayan tekniktir.

Araştırmanın veri toplama sürecinde kullanılacak yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formunun görüşmelere hazır hale getirilmesinden sonra görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvuru yapılarak gereken izinler alınmıştır (EK-1). Bununla birlikte Anadolu Üniversitesi Beşeri

ve Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan izin alınmıştır (EK-2). 16.02.2018 ile 23.02.2018 tarihleri arasında tüm görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler için öğretmenlerden randevu alınarak görüşmelerin günü ve saati ayarlanmıştır. Ardından öğretmenlerle yüz yüze görüşmeleri gerçekleştirmek için bire bir buluşulmuş ve görüşme süreci hakkında detaylı açıklamaları içeren gönüllü katılım formu öğretmenlere sunulmuş ve imzalamaları istenmiştir.

Tüm görüşmeler öğretmenlerin çalıştıkları okullarda gerçekleştirilmiştir. Her okulda da öğretmenlerin dikkatini dağıtmayacak, rahatça konuşabilecekleri bir ortam belirlenerek görüşmelerin yapılmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce öğretmenlerin sorulara verdikleri yanıtları daha detaylı kaydedebilmek için ses kaydı alınmasına yönelik izinleri alınmıştır. Bir öğretmen dışındaki tüm öğretmenler ses kayıt cihazının kullanılmasına izin verdiklerini ifade etmişlerdir. Ses kayıt cihazı kullanılmasını istemeyen öğretmen ile gerçekleştirilen görüşme yazılı şekilde kayıt edilmiştir. Görüşme soruları sorulmadan önce yapılan çalışmanın tamamen bilimsel amaçlı bir çalışma olduğu, katılımcıların kişisel bilgilerinin gizli kalacağı kendilerine belirtilmiş ve katılımcılara dair kişisel bilgilerin yer aldığı bölümü doldurmaları istenmiştir. Ardından görüşme soruları yöneltilmiş ve yaklaşık 30 dakikada görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bütün görüşmeler tamamlandıktan sonra transkript edilerek veriler analize hazır duruma getirilmiştir.

Veri dökümü aşamasında öğretmenlerin gizliliğini korumak amacıyla her bir katılımcıya kod isim verilmiştir. Her bir öğretmen ile yaklaşık 30 dakikada görüşmeler gerçekleştirilmiştir (EK-3). Görüşmelerin tamamlanmasının ardından görüşülen öğretmenlerden dördü izinleri alınarak yaklaşık 48 saat (her biri yaklaşık 12'şer saat) derslerinde gözlemlenmiştir (EK-4).

Gözlem tekniği, görüşmelerden elde edilen verileri destelemek ayrıca güvenilirlik ve geçerliliğini yükseltmek bakımından önemlidir. Sarı ve Taşer, 2018 yılı içerisinde dijital vatandaşlık konusunda gerçekleştirilmiş yüksek lisans ve doktora tezlerini farklı açılardan inceledikleri çalışmalarında veri toplama aracı olarak en az (%4,34) gözlem tekniğinin kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu nedenle bu araştırmada gözlem tekniğinden faydalanılması alanyazındaki bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacaktır. Gözlemlerin gerçekleştirilmesi esnasında gözlem formundan yararlanılmıştır. Bu süreçte aynı gün içerisinde farklı öğretmenlerin gözlemlendiği zamanlar olmuştur.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili derslerindeki yeterlikleri ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir. Gözlemlerde öncelikle sınıf ortamı incelenerek notlar alınmıştır. Ardından derste dijital vatandaşlık konusunda üzerinde durulan noktalar önceden hazırlanmış gözlem formu üzerinde ilişkili olduğu boyutla işaretlenmiştir. Not alırken gözlemci, her öğretmenin derslerde dijital vatandaşlık ile ilgili konulara değip değinmediğini ve dijital vatandaşlık örnekleri sunup sunmadığını ve öğretmenlerin aktiviteleri olup olmadığına odaklanılmıştır. Derste öğretmen tarafından belirtilen ancak gözlem formu üzerinde yer almayan bir ifade olduğunda araştırmacı form üzerine notlar alarak veri kaçırmamaya özen göstermiştir.

3.3.1. Veri toplama araçları

Verilerin elde edilme aşamasında yarı yapılandırılmış görüşme formu ve gözlem formu olarak iki farklı veri toplama aracından yararlanılmıştır. Araştırma sürecinde birden fazla veri toplama aracından yararlanılması araştırmanın geçerliliğinin ve güvenilirliğinin artırılması bakımından önem taşımaktadır.

3.3.1.1. Yarı-yapılandırılmış öğretmen görüşme formu

Veri toplama aracı olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır (EK-5). Yarı yapılandırılmış görüşmeler, veri toplama sürecinde oluşturduğu esneklik sebebiyle, test ve anketlerde bulunan birtakım sınırlılıkları ortadan kaldırmakta ve derinlemesine bilgi edinmeyi sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu aşamada ilk olarak bu çalışmanın kuramsal bölümünü oluşturmak için alan yazın incelemesi yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle taslak görüşme formu oluşturulmuş ardından araştırmada kullanılacak veri toplama aracının kapsam geçerliliğini sağlamak için uzman görüşü alınmıştır ve uzmandan alınan geribildirimlerden yararlanılarak görüşme formunda düzenlenmeler yapılmıştır. Böylelikle görüşme formu pilot uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Araştırmada pilot uygulamaya yer verilmesinin istenmesindeki amaç oluşturulan görüşme formundaki soruların anlaşılabilirliğini kontrol etmek, gereksiz tekrar eden soru ya da sözcükleri görmek ve araştırmacıya gerçekleştireceği görüşmeler öncesi hazırlık oluşturmaktır. Görüşme formunun pilot uygulaması bir sosyal bilgiler öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamaya katılan öğretmene araştırmanın amacından ve öneminden bahsedilmiş ardından ses kayıt cihazı kullanılarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında ses kaydının alınmasındaki amaç verilerin

güvenirliğini artırmaktır. Gerçekleştirilen pilot görüşme incelenerek gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamadan elde edilen verilere bu araştırmada yer verilmemiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine uygulanan yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formunda üç farklı bölüm yer almaktadır. İlk bölümde araştırmacı hakkında bilgiler, araştırmanın konusu ve amaçlarına yönelik bilgileri kapsamaktadır. İkinci bölümünde araştırma kapsamındaki katılımcıların kişisel bilgilerini elde etmeye dair sorular yer almaktadır. Burada amaç araştırma sorularına açıklık getirecek kimi bilgileri elde edilmeye yöneliktir. Bu bölümde öğretmenlerin cinsiyeti, çalıştıkları kurumun adı, kişisel dijital araç sayıları, sahip oldukları dijital araçlar ve bu araçları kullanım nedenleri, günlük interneti kullanma süreleri, derslerinde kullandıkları dijital araçlar, bunlara sınıfta ne kadar süre yer verdikleri ve bu araçları hangi amaçlar doğrultusunda derslerinde kullandıklarına ilişkin sorulara yer verilmiştir. Son bölümde ise görüşme soruları bulunmaktadır. Burada öğretmenlere dijital vatandaşlık hakkında ne düşündükleri, sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitime ilişkin derslerindeki etkinlikler, sosyal bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlık eğitimi açısından değerlendirilmesi ve dijital vatandaşlık eğitimi konusunda sosyal bilgiler dersi öğretim programının geliştirilmesine yönelik sorular bulunmaktadır. Hazırlanan yarı-yapılandırılmış öğretmen görüşme formu temelde 10 sorudan oluşmaktadır. Bununla birlikte bazı sorularda alt sorular yer almaktadır. Hazırlanan öğretmen görüşme formundaki soruların genel içeriği şu şekildedir; vatandaşlık kavramının geçmişten günümüze değişimi, dijital vatandaşlık kavramına bakış, dijital vatandaşlık becerileri, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlar yetiştirmedeki rolü, dijital vatandaşlık boyutlarına bakış, sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığın yeri ve bu konudaki öneriler.

3.3.1.2. Gözlem formu

Gözlem formu görüşme formunun içeriğine uygun olarak dijital vatandaşlığın dokuz boyutu dikkate alınarak oluşturulmuştur (EK-6). Burada amaç görüşme sorularıyla öğretmenlerden elde edilen veriler ile gözlemler sonucunda elde edilen verileri karşılaştırarak bir sentez oluşturmaktır. Görüşme formu dijital vatandaşlığın dokuz unsuru kapsamında her bir boyuta ilişkin bölümlerden oluşmaktadır.

3.3.1.3. Gönüllü katılım formu

Öğretmenler ile gönüllülük ilkesine bağlı kalınarak görüşmeleri gerçekleştirmek amacıyla gönüllü katılım formu hazırlanmıştır (EK-7). Araştırmaya katılan öğretmenlerin araştırmada gönüllü olarak yer aldıklarına dair imzaladıkları bu form bir izin belgesi olarak da nitelendirilebilir.

3.4. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmalarda araştırmacı incelediği olgu ve olaylara yönelik doğrudan katılımcı rolüyle ya da araştırmacı kimliğiyle birlikte veri kaynaklarına ulaşır. Bu araştırmada, katılımcılar ile iletişime özen gösterilerek öğretmenlerin kendilerini rahatça ifade etmelerini sağlayacak ortamın oluşturulmasına çaba gösterilmiştir. Gözlemler gerçekleştirilirken araştırmacı ders sürecine müdahale etmemiştir ve ders süreçlerini özenle izleyerek çalışmasına yönelik verileri elde etmiştir. Elde ettiği verilerin analiz aşamasında ise araştırmacı objektif bir tutum içerisinde kalmaya dikkat etmiştir.

3.5. İnandırıcılık

Nitel araştırmalarda araştırmacının araştırdığı olay ve olguyu objektif bir bakış açısıyla sunması inandırıcılık olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada inandırıcılığı sağlamak adına görüşme verilerinin elde edilmesinden sonra gözlemler ile veriler desteklenmiş ve çeşitlendirilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler yazılı doküman halinde bilgisayar ortamına aktarılarak farklı iki araştırmacı tarafından da ana fikri yansıtan tek bir kelime ile ya da tek bir cümle olacak biçimde kodlanmıştır. Kodlar, tema oluşturmak için kullanılmış ve kodlar ile temalar eşleştirilmiştir. Daha sonra, iki araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar, Miles & Huberman formülü (1994) (güvenirlilik yüzdesi = $[\text{anlaşma} / (\text{anlaşma} + \text{anlaşmazlık})] \times 100$) ile karşılaştırılmış ve iki araştırmacının kodları %83 değerinde bulunmuştur.

Verilerin analizinde yanlı çözümleme ve yorumlamalar yapmak, yersiz genellemelerde bulunmak, kodların açıkça tanımlanmaması ve verilere tutarsız şekilde uygulanması araştırmanın kalitesini tehdit eden unsurlardandır (Gibbs, 2002). Bu araştırmada bu unsurlar göz önüne alınmış ve objektif bakış açısıyla çözümlemelerin yapılmasına gayret gösterilmiştir.

3.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmanın birinci sorusunda öğretmenler vatandaşlık anlayışına yönelik sorgulanmıştır. İkinci, üçüncü, dördüncü sorularda öğretmenlerin dijital vatandaşlık algıları sorgulanmıştır. Öğretmenler, beş, altı, yedi ve sekizinci sorularda dijital vatandaşlık eğitimini sosyal bilgiler dersi ve sosyal bilgiler öğretmenleri açısından değerlendirmişlerdir. Son sorularda ise sosyal bilgiler dersi öğretim programı dijital vatandaşlık eğitimi ile birlikte ele alınmıştır. Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık algılarını ortaya çıkarmak amacıyla uygulanan öğretmen görüşme formundan elde edilen veriler Nvivo nitel araştırmalar analiz programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde araştırma verileri düzenlenir, sınıflandırılır, karşılaştırılır ve metinlerden teorik sonuçlar çıkarılır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). İçerik analizinde veri kaybını önlemek, kodlar, kategoriler ve temalar arasındaki ilişkileri daha açık ifade edebilmek için nitel çalışmalarda yaygın olarak kullanılmakta olan Nvivo 11 sürümü nitel veri analiz yazılımından yararlanılmıştır. Nvivo nitel veri analiz yazılımının tercih edilmesindeki amaç oluşturulacak kodları, kategorileri, temaları ve bunların aralarındaki bağlantıları net ifadelerle belirlemektir. Nvivo11 yazılımı ile nitel araştırmalar için son derece önemli olan verilerin zenginliğini kaybetmeksizin tüm nitel verileri derinlemesine inceleyerek analiz etmek ve yönetmek mümkündür (Bazeley ve Richards, 2000). Araştırmanın analiz aşamasında ilk olarak daha önce araştırmacı tarafından ses kayıt cihazındaki görüşmeler yazılı doküman haline getirilerek bilgisayarda Word belgesi şekline dönüştürülmüştür. Transkript edilen her bir görüşme belgesine öğretmenlerin gerçek isimleri yerine kod isimler (Ali, Okan, Ramazan, Ceyda, Esin, Melek, Kemal, Kader) verilmiştir. Daha sonra bu belgeler bilgisayarda kurulu olan Nvivo 11 programına aktarılmıştır. Nvivo programında görüşme belgeleri açılarak her bir soru tek tek okunarak ana fikri yansıtan tek bir kelime veya cümleyle kodlanmıştır. Ardından, kodlar tema oluşturmak için kullanılmış, her öğretmenin verdiği cevapların benzerlik ve farklılıklarına göre ortak temalar oluşturulmuş ve kodlar ile temalar eşleştirilmiştir.

Araştırma sürecinde gözlemlere yer verilmesinde özellikle etkili olan dört hedef: (1) sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşmeler sırasındaki ifadelerine derslerinde ne derece yer verdiklerini belirlemek; (2) sosyal bilgiler öğretim programındaki dijital vatandaşlık konusunun derslerde nasıl ele alındığına yönelik bilgi sahibi olmak; (3) dijital

vatandaşlığın çeşitli eğitimsel söylemlerini keşfetmek ve (4) dijital vatandaşlık hakkında sosyal bilgiler dersinin etkisini incelemektir. Buradaki amaç, dijital vatandaşlığın “en doğru” tanımını tespit etmek değil, katılımcıların dijital vatandaşlık hakkındaki eleştirel ve yansıtıcı bir anlayışa sahip olup olmadıklarını ve buna göre sosyal bilgiler dersi geliştirip geliştiremediklerini belirlemektir. Bununla birlikte öğretmenlerin gözlemlenmiş olan derslerinde, hangi dijital araç ve gereçleri derslerinde kullandıkları dijital vatandaşlık unsurlarına derslerinde ne ölçüde yer verdikleri, derslerinde dijital cihazların kullanımına yönelik nasıl sorunlarla karşı karşıya kaldığı detaylı bir biçimde incelenerek, yorumlanmıştır. Dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili yerli ve yabancı alan yazına dayanarak, sosyal bilgiler öğretmenleri ders süreçlerinde gözlenmiştir. Gözlemler yaklaşık 6 hafta süresince gerçekleştirilmiş ve bu süreçte araştırmacı gözlemlere müdahalede etmeden sınıf içerisinde katılımcı gözlemci olarak bulunmuştur. Gözlem formu aracılığıyla, öğretmenlerin derslerinde dijital vatandaşlığı işleyişlerindeki uygulamaları çeşitli yönlerden incelenmeye çalışılmıştır. Gözlem formunda her bir dijital vatandaşlık unsurlarına ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Araştırmacı bu doğrultuda gözlenen öğretmenden elde ettiği verileri form üzerinde işaretlemiştir. Ayrıca form içeriğinde yer almamış ancak gözlemler sırasında araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülen herhangi bir veri de form üzerine araştırmacı tarafından not alınmıştır. Böylece öğretmenlerin sınıf içindeki dijital vatandaşlık konusunda bilgileri, dijital vatandaşlık boyutları ile ilgili derslerde etkinliklerinde öğretmenlerin etkisi belirlenmek istenmiştir. Gözlem süreci tamamlanınca araştırmanın veri toplama aşaması da tamamlanmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları, yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanan verilerin Nvivo 11 nitel analiz programına aktarılmasıyla elde edilmiştir. Bulgular görsel hale getirilerek doğrutan alıntılar ile birlikte sunulmuştur.

Görüşme analizinden elde edilen bulgular şunlardır:

- Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlık anlayışı
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlığın tanımı
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşleri
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık hakkındaki görüşleri
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlığın tanımı
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşların özellikleri
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kimler dijital vatandaş
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerini dijital bir vatandaş olarak görme durumları ve nedenleri
- Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki yeri ve rolü
  - Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki önemi
  - Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilişkisi
- Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersi ile ilişkili olan dijital vatandaşlık boyutları
- Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin rolleri ve sorumlulukları
- Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesinde katkısı
- Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık boyutları
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına yönelik bilgi kaynakları

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları etkinlik ve uygulamalar
  - Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler
  - Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan araçlar
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dijital vatandaşlığın yerine ilişkin görüşleri
  - Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda öne çıktığını düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersini dijital vatandaşlık eğitimi açısından daha etkili hale getirilmesine yönelik önerileri
  - Öğretmenlerin meslektaşlarına yönelik önerileri
  - Öğretmenlerin ailelere yönelik önerileri
  - Öğretmenlerin öğretim programına yönelik önerileri
  - Öğretmenlerin idarecilere ve yöneticilere yönelik önerileri
  - Öğretmenlerin altyapı hizmetleri için önerileri
  - Öğretmenlerin öğrencilere yönelik önerileri

4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlere Göre Vatandaşlık Anlayışı

Araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık anlayışlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla “Geçmişte vatandaşlık nasıldı?”, “Günümüzde nasıl bir vatandaşlık anlayışı geçerlidir?” soruları yöneltilmiştir. Öğretmenler, geçmişteki vatandaşlığa ilişkin görüşlerinde, çoğunlukla vatandaşlık kavramının tanımına vurgular yapmışlardır. Öğretmenlerin vermiş oldukları yanıtlardan yola çıkılarak ana tema *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Vatandaşlık Anlayışı* olarak belirlenmiş ve *Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlığın tanımı; Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşleri* alt temalar halinde incelenmiştir.

4.1.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlığın tanımı

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin geçmişteki vatandaşlık anlayışına ilişkin görüşleri, çoğunlukla vatandaşlık kavramının geleneksel tanımlarından oluşmaktadır. Öğretmenlerin vatandaşlık tanımları şekil 4.1’de gösterilmiştir.

Şekil 4.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık tanımları

Şekil 4.1’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenleri vatandaşlık kavramını görev ve sorumluluklar; bağlılık; aidiyet; haklar ve özgürlükler etrafında tanımlamışlardır. Bu doğrultuda vatandaşlığı; “kişilerin bir ülkeye ait olması”, devlete vatandaşlık bağı ile bağlılığı”, “görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi” ve “haklarını ve özgürlüklerini bilmesi” şeklinde açıklamışlardır.

- **Görev ve sorumluluklar**

Çoğu öğretmen vatandaşlığı kişilerin devletine karşı görev ve sorumlulukları olduğuna değinerek, vatandaşlıkta görev ve sorumluluklar kapsamında görüşlerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerinde yer verdikleri görev ve sorumluluklar söylenme sıklığı açısından sırasıyla; “oy kullanmak”, “vergi vermek”, “askere gitmek” ve “yasalara uymak” şeklindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden dördü oy kullanmak; üçü vergi vermek; ikisi askere gitmek ve biri yasalara uymak şeklinde görüşe sahiptir. Vatandaşların devletlerine karşı yerine getirmekle yükümlü oldukları görev ve

sorumluluklar konusunda Ceyda Öğretmen “*Vatandaşlık, vatandaşların yerine getirmesi gereken sorumlulukları işte oy vermek... Oy vermeyi biz vatandaşlık sorumluluğu olarak görüyoruz*” diyerek vatandaşlık bağlamında görev ve sorumluluklara yönelik oy kullanımından bahsetmiştir. Vatandaşlığın görev ve sorumluluklarına yönelik oy kullanmaya dikkat çeken bir diğer katılımcı ise Esin Öğretmendir. “*Vatandaş olarak insanların yerine getirmekle yükümlü oldukları bazı sorumlulukları vardır. Mesela oy kullanıyoruz. Oy kullanmak vatandaş olarak görevimizdir*” diyerek oy kullanmayı vurgulayarak vatandaşlıkta görevi ve sorumluluklar kapsamında görüş belirtmiştir.

Bazı katılımcılar birden fazla görev ve sorumluluğa yönelik görüşe sahiptir. Örneğin Ali Öğretmen “... *Vatandaşlık; oyunu kullanan, vergi veren, askere giden anlamında*” diyerek vatandaşlık görevlerini ifade etmiştir.

Bazı öğretmenler vergi vermeyi vatandaşlık kavramı bağlamında vurgulamışlardır. Örneğin Melek Öğretmen, “... *Vatandaş nedir? Devletine vergisini veren, yaşamını sürdüren bir insan grubu.*” şeklinde görüşe sahiptir. Vergi vermeye ilişkin görüşü olan bir diğer katılımcı olan Kader Öğretmen, “*Vatandaş olarak bizlerin devletimize karşı sorumlu olduğu bazı şeyler vardır. Vergi vermek mesela...*” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Vatandaşlıkta görev ve sorumluluklar çerçevesinde yasalara uymaktan yalnızca Ramazan Öğretmen görüşünde ele almıştır. Ramazan Öğretmenin cümleleri şu şekildedir: “*Vatandaşlık dediğimizde aslında belirli sınırlar içerisinde yasalara uyan, kurallara uyan, sorumluluklarını bilen bireyleri kapsıyor.*”

- **Bağlılık**

Bağlılık, görev ve sorumluluklardan sonra öğretmenlerin ikinci çoğunlukta belirttikleri görüşleri yansıtmaktadır. Araştırma kapsamında bağlılık kavramı ile vatandaşlığı açıklayan toplamda üç öğretmen olmuştur. Vatandaşlıkta bağlılık kavramına dikkat çeken öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ali Öğretmen, “*Vatandaşlık, her zaman ülke bütünlüğüne bağlı olmak...*”

Melek Öğretmen, “*Vatandaşlık, devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes vatandaş olarak sayılır...*”

Kemal Öğretmen, “*Vatandaşlık dediğimiz ülkesine vatandaşlık bağıyla bağlı olan kişiler...*”

Aidiyet

Aidiyet, vatandaşlık kavramı bağlamında öğretmenler tarafından belirtilen bir diğer görüşü yansıtmaktadır. Araştırmada yer alan öğretmenlerden ikisi vatandaşlığı *aidiyet* ile açıklamışlardır. Öğretmenler görüşlerinde aidiyet kavramını “*bir devletin mensubu olmak*”, “*bir devlete ait olmak*” şeklinde ele almışlardır. Vatandaşlık kavramını aidiyet ile açıklayan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Esin Öğretmen, “*Vatandaşlık deyince insanların sadece bir devlete üyeliği, onun mensubu olması*”

Kemal Öğretmen, “*Vatandaşlık, bir toprak parçasını sizin çevirmeniz ben buraya aitim demeniz*”

- **Haklar ve özgürlükler**

Vatandaşlık kavramına ilişkin görüşlerden birinde haklar ve özgürlükler ele alınmıştır. Vatandaşlığı haklar ve özgürlükler kapsamında değerlendiren Okan Öğretmen, Sosyal bilgiler dersinde haklar ve özgürlükler ile ilgili konuların incelendiğini vurgulayarak “*Biz sosyal bilgiler olarak vatandaşlıkta temel haklarını bilen, özgürlüklerini bilen bireyler yetiştirmeye çalışıyoruz. Onun için haklarını ve özgürlüklerini bilen bireylerin yetiştirilmesi vatandaşlık için önemli*” diyerek vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin bilincinde olmasının vatandaşlıktaki gereğine değinmiştir.

4.1.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşleri

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin günümüzdeki vatandaşlık anlayışında yaşanan dönüşümler konusunda görüşlerini ortaya koyabilmek için geçmişten günümüze vatandaşlıkta nasıl bir değişim olduğunu ifade etmeleri istenmiş ve içinde bulunduğumuz çağın koşullarında vatandaşlığın nasıl değerlendirildiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada yer alan her öğretmen bu soruya yönelik görüşlerini belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin günümüzdeki vatandaşlık anlayışına yönelik görüşlerinin analizi ile elde edilen kodlar Şekil 4. 2’de gösterilmiştir.

Şekil 4.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşleri

Şekil 4.2.’de görüldüğü üzere öğretmenlerin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşleri, *vatandaşlık bilinci arttı; sorumluluk alanları genişledi; milliyetçilik azaldı; sosyal ilişkilerdeki duyarlılık azaldı; sorumluluklara bağlılık azaldı* şeklindedir.

Bazı öğretmenler günümüzdeki vatandaşlığı açıklarken insanların geçmişten daha bilinçli olduklarına, sorumluluklarının geçmişe göre daha arttığına yönelik düşünceler paylaşılırken; bazı öğretmenler teknolojinin yaşamın içinde geniş yer bulmasından dolayı insanların sosyal ilişkilerde duyarsız hale geldiklerini belirtmişlerdir.

• Vatandaşlık bilinci arttı

Öğretmenlerin önemli bir bölümü, vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin günümüzde “*Vatandaşlık bilinci arttı*” çerçevesinde görüşe sahiptir. Örneğin Melek Öğretmen, “*Şimdi baktığımızda her türlü gelişme ya da ülkedeki her türlü gelişmelerden haberdar olan, bunları eleştirebilen ve fikir yürütebilen daha bilinçli insanlarla karşı karşıyayız. Daha inceleyen ve sorgulayan bir nesilden oluşan vatandaşlar artık bizim karşımızda*” şeklinde vatandaşlıkta eleştirel düşünme ve fikir üretme açısından toplumların geliştiğine ilişkin görüşünü belirtmiştir. Benzer şekilde Ali Öğretmen, “*... Vatandaşlık haklarının daha insanlar tarafından bilinir hale geldi... İnsanlar bilgiye daha çabuk ulaşıyorlar ve yapacaklarını daha iyi öğreniyorlar. E-devlet orda tüm işlerini artık takip edebiliyorlar*” diyerek haklar konusunda günümüzdeki bireylerin daha bilgili hale geldiklerini, teknolojik gelişmeler ile vatandaşlık anlayışında değişiklikler olduğu yönünde açıklamada bulunmuştur. Vatandaşlık anlayışındaki değişime yönelik Okan öğretmen “*Vatandaşlık*

kavramının geçmişten günümüze değişimine baktığımızda farklılaştığını görüyoruz. Günümüzde daha bilinçli olarak kendini ifade edebilen, soran sorgulayan bir vatandaş algısına döndüğünü görüyoruz...” diyerek insanların vatandaşlık konusunda daha bilinçli olduğunu belirtmişlerdir. Esin Öğretmen teknolojinin insanların hayatına sunduğu fırsatlar ile bilgi edinmenin kolay hale geldiğine dikkat çekmiştir. Esin Öğretmen *“Şimdi vatandaş haklarını çok daha iyi kullanabiliyor... Birçok bilgiye kısa sürede ulaşımı var. Örneğin hepimizin bildiği Edevlet uygulaması. İki tıkla ulaşabileceğimiz bir şifreyle ulaşabileceğimiz bir sistem. Öncesinde uzun süreçler alan yorucu işlemler gerektiren ya da bürokrasi gerektiren birçok şeye anında ulaşabiliyorum...”* demiştir. Esin öğretmen günümüz vatandaşlık anlayışında insanların artık kendi başlarına işlerini rahatlıkla yapabilir olduklarına vurgu yapmaktadır.

- **Sorumluluk alanları genişledi**

Bazı öğretmenler günümüzdeki vatandaşlık anlayışında insanların sorumluluklarının arttığına ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Örneğin Ceyda Öğretmen *“Günümüzde vatandaş olmanın sorumluluklarının daha fazla olduğunu düşünüyorum. Gerek devlete karşı sorumluluklarımız gerek topluma karşı sorumluluklarımız. Günümüzde bir tık daha fazla olduğunu düşünüyorum sorumluluklarımızın”* demiştir. Ceyda Öğretmen, günümüzde vatandaşların daha fazla sorumluluk sahip olduklarına değinirken vatandaşların hangi alanlarda sorumluluklarının değiştiğine ve bu durumu oluşturan etkenlere dair bir görüş ortaya koymamıştır. Kemal Öğretmen ise *“... Evrenin herhangi bir yerinde herhangi olumlu bir durum bir eylem ya da olumsuz bir eylem dünyayı da etkileyebiliyor. Demek ki bütün evrenden sorumluyuz sorumluluk alanımız çok geniş...”* şeklinde insanların sorumluluklarının arttığını ifade etmiştir. Kemal öğretmenin görüşünde küreselleşmenin etkilerine dikkat çekildiği görülmektedir. Ancak değişen şartların temel sebeplerine inilmediği belirlenmiştir.

- **Milliyetçilik azaldı**

Vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin milliyetçi değerler çerçeve de yaklaşan yalnızca Ali Öğretmen olmuştur. Ali Öğretmen, vatandaşlıktaki dönüşümü *“...Vatandaşlık kavramında insanların teknoloji ile birlikte vatan millet sevgisi daha çok geride kaldığını düşünüyorum”* şeklinde açıklayarak teknolojik gelişmelerin sonucunda insanlardaki milliyetçilik duygusunun azaldığını dile getirmiştir.

Milliyetçi duyguların azaldığına ilişkin aidiyet duygusunun değiştiğine dikkat çeken Kemal Öğretmen “Şimdi teknoloji ile birlikte dünya küçüldü. Daha lokal, daha dar anlamda kullanılıyordu daha etnik kökeni dayalı vurgular motiflerle süsleniyordu. Ama şimdi dünya vatandaşlığı diyeceğim ama bence çok kısa yakın bir zamanda bu da dar bir anlamda tanım olacak. Çünkü evren çok geniş yani dünyadan ibaret değil ve biz evrenin vatandaşlarıyız” diyerek vatandaşlıkta etnik unsurların önemsizleştiğini, vatandaşlığın ülke sınırları aşarak küresel boyuta ulaştığını ifade etmiştir.

- **Sosyal ilişkilerdeki duyarlılık azaldı**

Vatandaşlıkta nasıl bir dönüşüm yaşandığı konusunda sosyal ilişkilere yönelik yalnızca bir görüş bulunmaktadır. Günümüzdeki vatandaşlıkta sosyal ilişkilerdeki duyarlılığın azaldığı konusunda Kader Öğretmen, teknolojinin insan yaşamında oluşturduğu olumsuz yöndeki bir etkiye işaret ederek manevi değerlerde bozulma olduğunu belirtmiştir. Sosyal ilişkilerdeki duyarlılık azaldı ile ilgili olarak

“Şimdi insanlar sosyal ilişkilerinde dijital ortamlar olduğu için tabi daha soyut, daha duyarsız. Eskiden insanlar birbirlerinin elini öpmeye bayramlarda ziyarete giderlerdi. Şimdi ise teknoloji üzerinden birbirlerine videolar gönderiyorlar, görüşmeler yapıyorlar. Yani uzaktan yapılıyor. Artık o sosyal ilişkiler daha maalesef ki kötüleşti. Duyarlılığımızı kaybettik”

diyerek dijital cihazların iletişim alanında kullanılır hale gelmesiyle yüz yüze ilişkilerin olumsuz yönde etkilendiğine dikkat çekmiştir. Bu görüşte teknolojinin olumsuz yönde etkisi olduğuna değinilmiştir. Bununla birlikte yaşanan değişim teknoloji ile ilişkilendirilmiştir.

- **Sorumluluklara bağlılık azaldı**

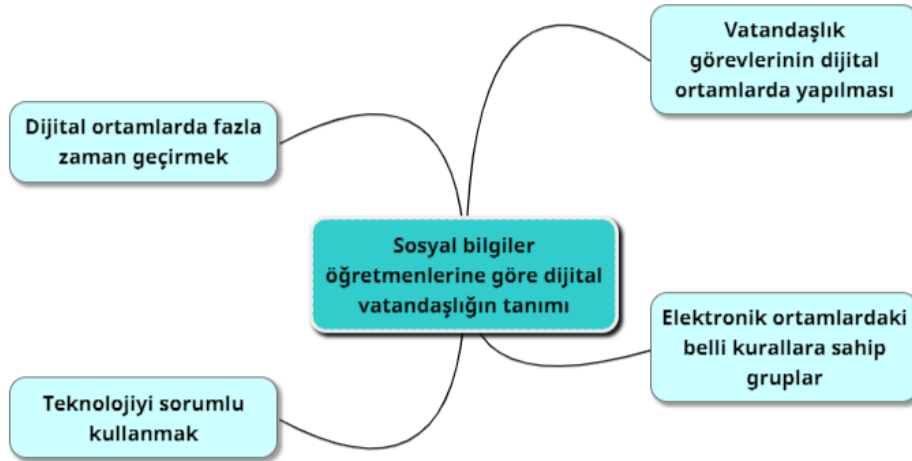
Günümüzdeki vatandaşlık anlayışına yönelik görüşlerde bir katılımcı vatandaşların sorumluluklarını yerine getirmediklerinden bahsetmiştir. Bu düşüncede olan Ramazan Öğretmen, “Şimdi yasalar olması gerekenden çok daha fazla koruyucu. Fakat sorumlulukları çok fazla yüklemiyor bireylere... Bireyler aslında sorumluluklarını yerine getirmiyor ama haklarını da talebe de biliyor. Dolayısıyla vatandaşlık kavramında bir bozulma var” şeklindeki görüşünde insanların sorumluluklarını yapmadıklarını ifade etmektedir.

4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Dijital Vatandaşlık

Günümüzün değişen ve gelişen eğitimine alışmak ve uyum sağlamak için sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin bilgi ve beceri sahibi olması önemlidir. Bu bağlamda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramına yönelik görüşlerini ortaya koyabilmek amacıyla öğretmenlere dijital vatandaşlığın ne olduğu, dijital vatandaşların hangi özelliklere sahip oldukları ve dijital vatandaşların kimler olabileceği sorulmuştur. Alınan görüşler doğrultusunda *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Hakkındaki Görüşleri* ana tema olarak belirlenmiş ardından *Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlığın tanımı*; *Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşların özellikleri*; *sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kimler dijital vatandaştır* olmak üzere üç alt temada incelenmiştir.

4.2.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlığın tanımı

Araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerine “Sizce dijital vatandaş olmak ne demektir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru karşısında öğretmenlerin önemli bir bölümü görüşlerinde, bireylerin ihtiyaçlarını internet üzerinden yerine getirmeye başladıklarına odaklanmışlardır. Öğretmenler tarafından ifade edilen dijital vatandaşlık kavramının tanımına ilişkin görüşler Şekil 4.3.’te gösterilmiştir.

Şekil 4.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık tanımları

Dijital vatandaşlık kavramı araştırma kapsamında yer alan katılımcılar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Şekil 4.3.'te görüldüğü üzere öğretmenlerin dijital vatandaşlığın ne olduğuna yönelik görüşleri; *dijital ortamlarda fazla zaman geçirmek; teknolojiyi sorumlu kullanmak; vatandaşlık görevlerinin dijital ortamlarda yapılması; elektronik ortamlardaki belli kurallara sahip gruplar* şeklindedir.

- **Dijital ortamlarda fazla zaman geçirmek**

Dijital vatandaşlığın tanımlanmasında öğretmenlerin görüşleri dijital ortamlara katılım üzerine yoğunlaşmaktadır. Araştırmada yer alan öğretmenlerden dördü dijital vatandaşlığı, dijital ortamları kullanmada zamana vurgu yaparak açıklamıştır. Bu doğrultudaki görüşe sahip öğretmenlerden Ceyda Öğretmen, “*Dijital vatandaş, dijital ortamı çok kullanmak anlamında...*”; Kader Öğretmen “*Dijital vatandaşlar dijital platformları fazla kullanırlar. Ellerindeki cihazları ile rahatlıkla dijital ortamlardan yararlanırlar*” diyerek dijital ortamları fazla kullanan kişilerin dijital vatandaş olarak tanımlanabileceğini ifade etmişlerdir. Öğretmenler dijital vatandaşlığı tanımlarken çoğunlukla dijital cihazların kullanılması ile ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir. Dijital cihazların insan yaşamındaki kullanım alanlarının genişliğine değinen Melek Öğretmen dijital ortamlarda fazla zaman geçirmek ile ilgili, “*Teknolojiyi birçok alanda sıklıkla kullanmak. Günümüzde bireyler çoğu zaman sanal ortamları fazlaca kullanıyorlar bununla ilgili...*” demiştir. Benzer şekilde Esin Öğretmen de teknolojiyi sıklıkla kullanmayı dijital vatandaşlıkla ilişkilendirmiştir. Esin Öğretmen “*... Dijital vatandaşlar bu cihazları saatlerce kullanıyorlar...*” şeklindeki düşüncesi ile dijital vatandaşlığı, kişilerin teknoloji kullanımında ayırdıkları zaman ile ilişkilendirmiştir.

- **Teknolojiyi sorumlu kullanmak**

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık tanımlarından biri de teknolojinin sorumlu bir şekilde kullanılması ile ilgilidir. Dijital vatandaşlıkta sorumlu şekilde dijital teknolojilerin kullanılması konusuna değinen Ramazan Öğretmen, “*Teknolojik aletleri kullanılırken yasalara, kurallara uyulması ya da internet kullanımında. Mesela bilişim suçlarına karışmamak gibi...*” diyerek dijital teknolojileri kullanırken bireyin sorumlu davranışlar sergilemesine değinmiştir. Dijital vatandaş olan bireyler teknolojiyi olumlu sonuçlar doğuracak şekilde kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda görüşe sahip Melek Öğretmen “*Dijital vatandaşlık, cihazları kendisine zarara getirmeyecek şekilde*

sorumluluk bilinciyle kullanmaktır. Şimdi dijital vatandaşlık tabi insanların bilimi daha iyi kullanmaları ya da öğrendiği her türlü kolaylığın kendisine faydalı olabilmesini sağlamaktır. Bu şekilde kullanan insanlar olarak düşünüyorum.” diyerek bireylerin dijital ortamları kendilerine faydalı olacak şekilde kullanmasını dijital vatandaşlık ile açıklamıştır. Melek Öğretmen, dijital vatandaşlıkta teknolojiyi kullanan kişilerin güvenliklerini sağlamada sorumlu olmalarından bahsetmiştir.

- **Vatandaşlık görevlerinin dijital ortamlarda yapılması**

Araştırmada, kimi öğretmenler dijital vatandaşlığı, vatandaşlık görevlerinin dijital ortama aktarılması ile açıklamıştır. Bu kapsamda görüşünü ifade eden Okan Öğretmen son zamanlardaki güncel uygulamara vurgu yapmaktadır. Okan Öğretmenin görüşü şöyledir: “*Vatandaşların hak ve görevlerinin dijital ortamda yapılması. E devlet dediğimiz bir kavram var son zamanlarda biliyoruz. Vatandaş kendi ile ilgili olan bütün yapması gereken iş ve işlemlerinin tamamını dijital ortamda uygulayabilir...*”. Okan Öğretmen dijital vatandaşlık tanımlamasında vatandaşların görevlerinin dijital ortamlardaki yapmasını dijital vatandaşlık kapsamında değerlendirmiştir. Benzer şekilde bir görüşe sahip olan Ali Öğretmen, “*E-devlette kişilerin bilgilerinin kayıt altında tutulması... İnsanlar her işini bu ortamda hallediyorlar*” diyerek vatandaşlıktaki dijital uygulamalara değinmiş ve dijital vatandaşlığı e-devlet uygulaması ile ilişkilendirerek tanımlamıştır.

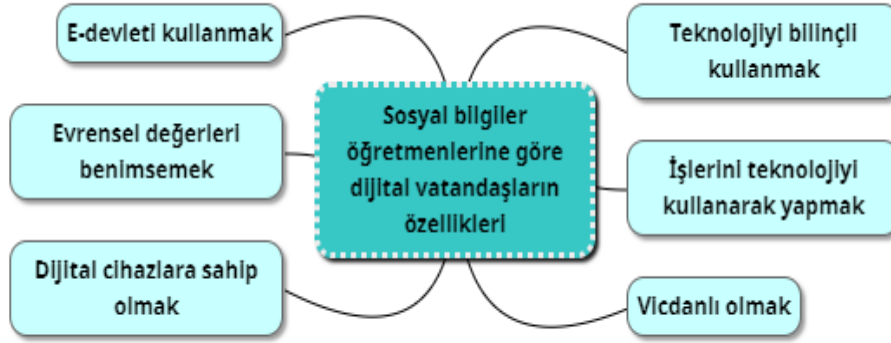
- **Elektronik ortamlardaki belli kurallara sahip gruplar**

Araştırmada yer alan öğretmenlerden yalnızca biri dijital vatandaşlığı *elektronik ortamlardaki belli kurallara sahip gruplar* şeklinde ifade etmiştir. Bu görüşe sahip olan Kemal öğretmen “*Bu kavramı daha önce kavramsal olarak duydum. İçeriğini bilmiyorum. Aklıma gelen daha genişletilmiş bir WhatsApp grubu gibi yani elektronik ortamda belli kuralları olan...*” diyerek dijital ortamlara katılan bireylerin dijital vatandaş olabileceğini belirtmiştir.

4.2.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşların özellikleri

Dijital bir vatandaşın sahip olması gereken bazı temel özellikler bulunmaktadır. Dijital vatandaşlık eğitiminde yetkin olmaları beklenen sosyal bilgiler öğretmenlerinin

dijital vatandaşların özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları son derece önemlidir. Bu nedenle araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerine “*Dijital bir vatandaşın sahip olması gereken kişisel özellikler ve yeterlilikler nelerdir?*” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların görüşleri Şekil 4.4’te gösterilmiştir.

Şekil 4.4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşların özelliklerine ilişkin görüşleri

Araştırmada yer katılımcılardan bazılarının birden fazla görüşe sahip oldukları görülmüştür. Bunlar; *teknolojiyi bilinçli kullanmak*; *e-devleti kullanmak*; *işlerini teknolojiyi kullanarak yapmak*; *evrensel değerleri benimsemek*; *vicdanlı olmak*; *dijital cihazlara sahip olmak* şeklindedir. Öğretmenlerin görüşleri analiz edildiğinde, teknolojinin bilinçli kullanımının ve bunun yanı sıra kişisel özelliklerin önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla da dijital vatandaşların sahip oldukları özellikler denildiğinde öğretmenlerin öncelikli olarak vurguladıkları teknolojiyi kullanırken olumlu davranışlar göstermek ve kişisel belli yeterliliklere sahip olmak olmuştur.

- **Teknolojiyi bilinçli kullanmak**

Öğretmenler tarafından dijital bir vatandaş en çok teknolojiyi bilinçli kullanmak ile ilişkilendirilmiştir. Öğretmenler, dijital vatandaşların dijital ortamlardaki risk ve tehlikeleri hızlı bir şekilde görebildiklerini ve teknolojiyi iyi kullanabildiklerine dikkat çekmişlerdir. Dijital ortamlardaki tehlikelere ilişkin Ceyda Öğretmen, dijital vatandaşlığa sahip kişilerin dijital çevrelerdeki tehlikeleri görebildiklerinden ve bu anlamda yetkin kişiler olduklarından “*dijital vatandaşlar yetkin olarak tehlikeleri çabuk*

fark edebilirler ve önlemlerini alırlar” şeklinde bahsetmiştir. Ramazan Öğretmen ise “Dijital vatandaş dediğin teknolojiden haberdar olmalı. Yani teknolojinin yararları nelerdir, bu doğrultuda hareket edecek. Dijital ortamı bu şekilde değerlendirecek. Hangi alanlarda neler kullanılıyor? Mesela bilgisayar, bilgiyi aramak dışında ne için kullanılır? Bilmeli ...” demiştir. Ramazan Öğretmen bu görüşünde dijital vatandaşların bilinçli kullanıcılar olduklarına değinmiştir. Okan Öğretmen ise “... Dijital vatandaş diğeri vatandaşlardan ayıran en önemli özellik teknolojiyi iyi kullanan biri olmasıdır” diyerek dijital vatandaşların teknolojiyi iyi kullandıklarını bildirmiştir. Araştırmada yer alan bir katılımcı teknolojik gelişmeleri takip etmenin dijital vatandaşların özelliklerinden olduğunu belirtmiştir. Ali Öğretmen teknoloji dünyasındaki yenilikler konusuna da değinerek dijital vatandaşların teknolojik gelişmelerle ilgilenen kişiler olduklarını “... Teknolojiyi yakından takip eden kişiler teknoloji alanındaki gelişmeleri izleyenler...” şeklinde söylemiştir. Ali Öğretmenin, dijital vatandaşların özellikleri ile ilgili görüşleri görüşleri; işlerini teknolojiyi kullanarak yapabilmesi, teknolojinin iyi kullanılması, teknolojideki gelişmelerin takipçisi olunması ve E-Devlet uygulamasını kullanabilme becerisine sahip olmak ile ilgilidir.

- **E-Devleti kullanmak**

E-devleti kullanmak, yalnızca Ali öğretmen tarafından dile getirilmiştir. Bu konuda Ali Öğretmen, “... E- devleti açıp kullanabilecek kişiler ...” şeklinde dijital vatanların E-devlet uygulamasını kullanmayı bilen, özellikleri olduğundan bahsetmiştir.

- **İşlerini teknolojiyi kullanarak yapmak**

Katılımcıların dijital vatandaşların özelliklerine ilişkin görüşlerinden biri de işlerini teknolojiyi kullanarak yapmaları olarak ifade edilmiştir. Ali Öğretmen başka bir görüşünde dijital vatandaşların özelliklerine ilişkin “... Bilgisayardan işlerini yapabilecek ...” diyerek işlerini teknolojiyi kullanarak yapabilme becerisinin dijital vatandaşlık özelliklerinden olduğunu ifade temektedir.

- **Evrensel değerleri benimsemek**

Araştırmada yer alan katılımcılardan biri dijital vatandaşların özellikleri konusunda evrensel değerlere dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda görüşünü dile getiren Kemal öğretmen dijital vatandaşları evrensel ilkeler ile açıklamaya çalışmıştır. Kemal öğretmenin görüşü şu şekildedir: *“Aslında bu çok farklı kendini dünya vatandaşı sayan evrensel kriterlere olguları ön planda tutan yani insana özgü doğru olan her şeyi benimseyen insanları tercihlerinden dolayı yargılamayan bir kitle de olabilir... Bir işini elektronik ortamda gerçekleştirebilecek bilgisi olmalı.”* sözleriyle internet ve bilgisayar gibi teknolojileri kullanabilecek yetkinliğe sahip olduğunu ifade etmiştir.

- **Vicdanlı olmak**

Dijital vatandaşın vicdanlı olması gerektiği bir katılımcı tarafından söylenmiştir. Dijital vatandaşlık özellikleri ile ilgili olarak vicdan kavramına dikkat çeken Melek öğretmen dijital vatandaşların özellikleri *“Öncelikle iyi bir vicdana sahip olması lazım şimdi en iyi eğitim düzeyine sahip olan insanları medyada zaman zaman görüyoruz. İşte ne olabiliyor bankanın çok yüksek düzeyde görevlisi atıyorum hesaplarla ilgili çalışmalar yapabiliyor...”* diyerek dijital bir vatandaşta bulunması gereken önemli bir özellik olarak vicdan kavramına vurgu yapmıştır. Melek Öğretmen, vicdanını kullanmayan bir insanın işini kötüye kullanabileceğini ve önemli olanın işlerini vicdanını kullanarak yapmanın gerektiğini belirterek dijital bir vatandaşları vicdanlı karakterde açıklamıştır.

- **Dijital cihazlara sahip olmak**

Araştırmada yer alan katılımcılardan biri dijital vatandaşlığı dijital teknolojilere sahip olmak ile açıklamıştır. Dijital vatandaşları teknolojik araçları elde etme ile açıklayan Ramazan Öğretmen *“Dijital vatandaşlık ... Bu cihazlara sahip olan kişiler de olabilir”* şeklinde görüşünü ifade etmiştir

4.2.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kimler dijital vatandaş

Dijital vatandaş olabilmadaki özelliklerin belirlenmesinin ardından dijital vatandaş olarak nitelendirilenlerin kimler olabileceği sorgulanmıştır. Bu amaçla öğretmenlere *“Sizce kimler dijital vatandaş?”* sorusu yöneltilmiştir. Yanlızca bir öğretmen bu soruyu yanıtlamamıştır. Bununla birlikte görüşlerini ifade eden bazı öğretmenler dijital

vatandaşların kimlerin olabileceğine yönelik birden fazla örnek vermiştir. Öğretmenlerin görüşleri Şekil 4.5’te verilmiştir.

Şekil 4.5. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlerin dijital vatandaş olduklarına ilişkin görüşleri

Öğretmenler dijital vatandaşların kimler olduğu konusunda bazı görüşler ortaya koymuşlardır. Kimlerin dijital vatandaş olduğunu açıklamaya yönelik olarak örnekler vermeleri istenildiğinde, sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından dile getirilen *gençler/çocuklar; kamu kurumlarında çalışanlar; robotlar* şeklindedir.

- **Gençler/Çocuklar**

Çoğu öğretmen gençlerin veya çocukların dijital vatandaş oldukları yönünde görüşe sahiptir. Gençlerin teknolojiyi iyi ve çok kullanma özellikleri ile dijital vatandaş olarak tanımlandıkları dikkat çekmektedir. Araştırma kapsamında yer alan öğretmenlerden beşi *Gençler/çocuklar* şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir. Örneğin Melek Öğretmen, “Biz artık dijital ortamı biraz geriden takip eden bir gruptayız aslında. Şimdi bizim yetiştirdiğimiz ya da bizim çocuklarımız bunu çok daha bunu rahatlıkla kullanabiliyor o nedenle çocukların daha çok dijital vatandaş olabileceklerini düşünüyorum.” Melek Öğretmen’in görüşüne benzer olarak Kader, Ceyda, Esin ve Kemal öğretmen de görüşlerini ifade etmişlerdir. Örneğin Kader Öğretmen “Dijital vatandaş dediğiniz bu akıllı telefon bilgisayar onları çok iyi kullanmaksa, onlardan çok güzel veriler elde etmekse tabi ki şu anki jenerasyon, şu anki öğrenci gruplarımız bunun için çok idealler...” diyerek çocukların teknolojiyi iyi kullandıklarını bu nedenle onların dijital

vatandaş olduklarını belirtmiştir. Kemal Öğretmen “... *Daha genç kuşak bu işi daha aktif kullanan*” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

- **Kamu kurumlarında çalışanlar**

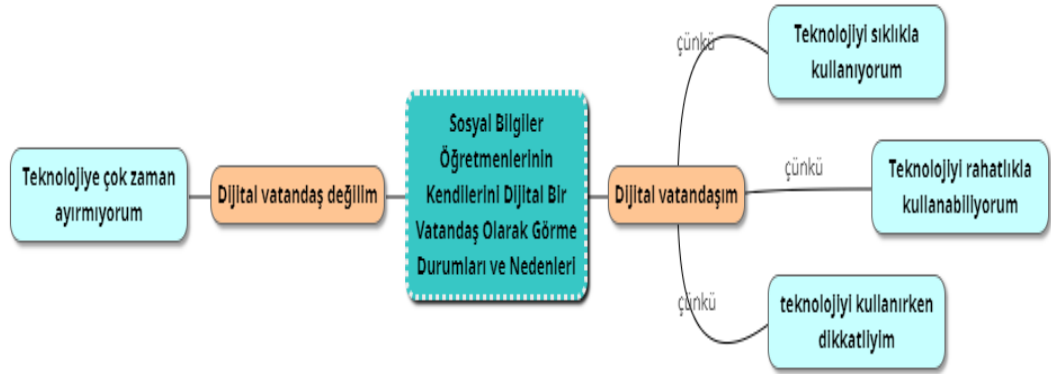
Kamu kurumunda çalışan kişilerin dijital vatandaş olduklarını belirten Ramazan öğretmen olmuştur. Ramazan Öğretmen’in görüşü şöyledir: “*Dijital vatandaşlar herhalde kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan daha çok dijital aletlerle haşır neşir olan zamanın büyük bir kısmını bilgisayar ve internetle dijital aletlerle geçiren kişiler*” diyerek farklı bir bakış açısıyla bilgisayar ve teknolojiyi görevleri gereği sıklıkla kullanan kişileri işaret etmiştir. Kamu kurumunda çalışan kişilerin dijital vatandaş olduklarına yönelik görüşe sahip başka bir katılımcı olmamıştır.

- **Robotlar**

Dijital vatandaşların kimlerin olduğu yönündeki soruya Kemal Öğretmen bir başka görüşünde “... *Dijital vatandaşlar mesela robot teknolojisi çok geliştirdi normal hisseden duyan robotlar da dijital vatandaş da olabilir.*” diyerek dijital vatandaş robotlar şeklinde belirtmiştir.

4.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kendilerini Dijital Bir Vatandaş Olarak Görme Durumları ve Nedenleri

Araştırmanın alt amaçlarında biri de öğretmenlerin dijital bir vatandaş olarak kendilerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkindir. Bu amaçla öğretmenlere “*Kendinizi dijital vatandaş olarak görüyor musunuz? Nedenini açıklayınız?*” sorusu yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan tüm öğretmenler bu soruyu yanıtlamışlardır. Öğretmenlerin görüşleri Şekil 4.6.’da gösterilmiştir.

Şekil 4.6. Öğretmenlerin kendilerini dijital vatandaş görme durumlarına ilişkin görüşleri

Öğretmenlerin dijital vatandaş olup olmadıkları konusunda kendilerine yönelik görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, beş öğretmen dijital vatandaş olarak kendisini nitelendirmiş; iki öğretmen kendisinin dijital vatandaş olmadığını ifade etmiş ve bir öğretmen dijital vatandaş olup olmadığı hususunda görüş belirtmemiştir. Katılımcıların dijital bir vatandaş olup olmamalarında mesleki deneyimin önem taşımadığı bununla birlikte kadın öğretmenlerin daha fazla kendilerini dijital vatandaş olarak gördükleri saptanmıştır.

- **Dijital vatandaşım**

Katılımcıların yarısından fazlası kendisini dijital vatandaş olarak görmektedir. Örneğin Ali Öğretmen, “Nitelendiririm teknolojiyi kullanabiliyorum. Yakından takip ediyorum. Teknolojiyle çok vakit geçiriyorum” şeklinde görüşünde dijital vatandaşlığı teknolojik gelişmeleri takip etmek ve teknolojiyi sıklıkla kullanmak açısından değerlendirmiş ve bu doğrultuda kendisini dijital bir vatandaş olarak nitelendirmiştir. Melek Öğretmen ise, “Nitelendirebilirim kullandığım kadar... Görevimle ilgili olan materyalimi rahatlıkla kullanabilirim. Sonra üye olduğum forum gruplarım vardır sosyal anlamda whatsapp grubumuz instagramdan grubumuz onlarla ilgili bilgi belge ya da yapılan güzel bir çalışmanın aramızda paylaşılması. Mesela ben bunu çok etkin kullanıyorum.” Melek Öğretmen’in görüşüne paralel bir görüşte olan Esin Öğretmen ise şunları söylemiştir: “Ben kesinlikle bir dijital vatandaşım yani iki üç saatim benim bu cihazlarla geçiyorsa en az bunun bir yirmi otuz dakikası bilgilenme amaçlı”. Melek ve

Esin Öğretmen dijital vatandaş olduklarını ifade ederken, bunun nedenini de teknolojiyi sıklıkla kullanmalarına bağlamışlardır.

Ceyda Öğretmen ise *“Görüyorum. Çünkü interneti sıklıkla kullanıyorum. İnternetten bir bilgiye bile baksam tek bir yere bakmıyorum kendi kaynaklarım var. Bana zararlı olabileceğini düşündüğüm şeyleri direkt es geçiyorum çerezleri kapatıyorum o yüzden kendimin dijital vatandaş olduğumu düşünüyorum”* diyerek interneti kullanırken dikkatli olduğunu ve zararlı olabilecek içeriklere karşı önlem aldığını belirterek kendini dijital vatandaş olarak değerlendirmiştir.

Okan Öğretmen, dijital vatandaşlık açısından kendisine yönelik *“sayılıyım”* diyerek kendini dijital vatandaş olarak değerlendirilmiştir. Okan Öğretmenin görüşü şu şekildedir: *“Ben bir öğretmenim. Sosyal bilgiler öğretmeniyim. Alanımla ilgili olan çalışmaları bilgisayar ortamında yapmaya çalışıyorum. Etkileşimli tahtayı aktif olarak kullanmaya çalışıyorum. Yine alanımla ilgili olan bütün konuları da dijital ortamlarda sağlamaya çalışıyorum. Öğrencilerime de bu şekilde aktarıyorum”*.

Örneklerden anlaşıldığı gibi, kendini dijital vatandaşlıkta yeterli gören sosyal bilgiler öğretmenlerinin neden yeterli gördükleri konusundaki açıklamaları sınırlıdır. Bu öğretmenler dijital vatandaşlığı sıklıkla teknolojiyi kullanmak ve teknolojiyi güvenli kullanmak ile eşdeğer görmektedirler. Bununla birlikte dijital cihazları ahlaki, hukuki, sağlığı olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde kullanmak gibi dijital vatandaş olabilmek için gerekli pek çok yeterlilikten söz etmedikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra, öğretim sürecinde teknolojik araç kullanmayı da dijital vatandaşlıkla ilişkilendirmişlerdir.

- **Dijital vatandaş değilim**

Araştırma bulgularına göre, katılımcılardan ikisi kendini dijital vatandaş olarak görmemektedir. Örneğin Kader Öğretmen, *“Yok değilim. Çünkü bizim kuşağımız zaten değil... Teknoloji ile aram nasıl ben mümkün oldukça derste kullanmam gerekiyorsa bilgi edinmem gerekiyorsa kullanırım”* diyerek dijital vatandaş olmadığını belirtmiş ve bu durumu teknolojiyi çok kullanmaması ile açıklamıştır. Kendisinin dijital vatandaş olmadığını ifade eden diğer katılımcı Ramazan Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

“... Şu anda daha çok eğlence amaçlı kullanıyoruz. Bilgiye ulaşmak, öğrenmek amaçlı kullanmıyoruz. Sosyal anlamda kullanıyoruz. Dijital ortamda kullanılması gereken kuralları uygulayabiliyor muyuz? Mesela cep telefonu kullanırken yasal olmayan bir şey yapmıyorum

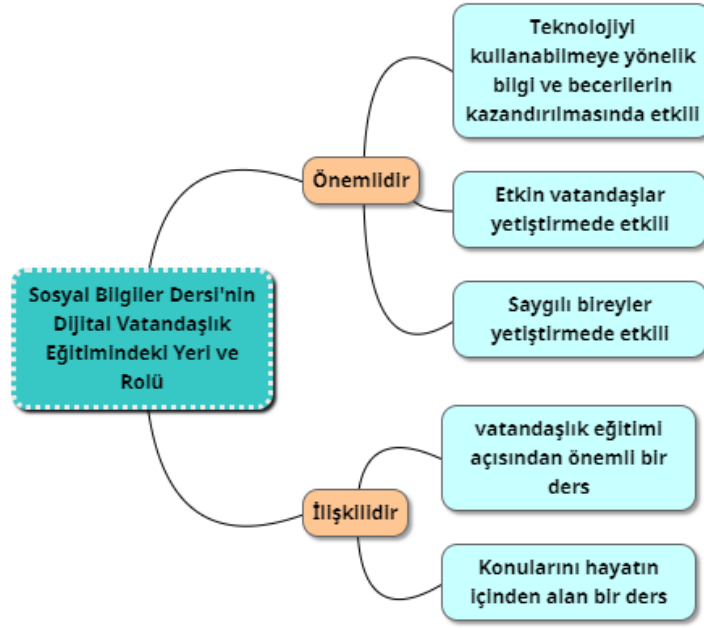
ama vatandaşın tanımında sorumluluk var. Bunu kullanmaya başladığımda sorumluluklarımın dışına çıkıyorum ben. Dijital vatandaş da değilim...”

Ramazan Öğretmen, internet ve dijital cihazları kullanırken hukuki unsurlara özen gösterdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda dijital hukuk açısından dijital vatandaşlarda bulunması gereken önemli bir özelliği taşıdığı görülmektedir. Ancak katılımcı görüşünde dijital vatandaş olmadığını ifade etmiştir. Bu durumu ise teknolojiyi eğitsel amaçlarla kullanmamaya ve teknoloji kullanımında sorumluluklarını yerine getirmemesi ile açıklamıştır. Ramazan Öğretmen’in bu görüşünden dijital vatandaşlığın ne olduğunu tam olarak bilmediği ve eğitim amaçlı teknoloji kullanımı olarak gördüğü açıktır.

4.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersi’nin Dijital Vatandaşlık Eğitimindeki Yeri ve Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenleri, dijital vatandaşlığın ne olduğunun yanında dijital vatandaşlık eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersi’nin yerini ve rolünü bilmelidirler. Bu bağlamda, katılımcılara “*Sosyal Bilgiler Dersi’nin dijital vatandaşların yetiştirilmesindeki rolü ve yeri hakkında neler düşünüyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur.

Öğretmenler Sosyal Bilgiler Dersi’nin dijital vatandaşlık eğitimi açısından en uygun derslerden biri olduğunu düşünmektedirler. Bu doğrultuda tüm öğretmenler, sosyal bilgilerin dijital vatandaşlık eğitimi açısından önemli ve ilişkili bir ders olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerin görüşleri Şekil 4.7’de gösterilmiştir.

Şekil 4.7. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki yeri ve rolüne ilişkin görüşler

4.4.1. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki önemi

Öğretmenlerin tamamı, Sosyal Bilgiler Dersi'nde dijital vatandaşlık eğitimine yer verilmesinin önemli olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerin bu doğrultudaki görüşleri *teknolojiyi kullanabilme bilgilerinin kazandırmada etkili; etkin vatandaşlar yetiştirmede etkili, saygılı bireyler yetiştirmede etkili* şeklindedir.

- **Teknolojiyi kullanabilmeye yönelik bilgi ve becerilerin kazandırılmasında etkili**

Öğretmenler çoğunlukla Sosyal Bilgiler Dersi'nin teknolojiyi kullanabilmeye yönelik bilgi ve becerilerin kazandırılmasındaki etkisi ile dijital vatandaşlık eğitiminde önemli olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda öğretmenler; teknolojinin güvenli bir şekilde kullanılmasını öğretmede; teknolojinin yararlarını ve zararlarını bilmede; bilgisayar ve internet kullanımını öğretmede sosyal bilgiler dersinin önemli yeri olduğu görüşündedirler. Örneğin Kader Öğretmen, “İnternetin teknolojinin yararları nedir, zararları nedir bunlar konularımız zaten bizim. Bu derste çocuklar hayatlarına dair yeni şeyler öğreniyorlar daha bilinçli oluyorlar.” diyerek Sosyal Bilgiler Dersi'nin teknolojiyi kullanmayı öğretmede önemli görülmektedir.

- **Etkin vatandaşlar yetiştirmede etkili**

Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi açısından etkin vatandaşlar yetiştirmede etkili olduğu konusunda dört öğretmenin görüşü bulunmaktadır. Örneğin Okan Öğretmen *“Diğer derslere göre insanı aktif etkin bir birey haline getiren bir ders olduğu için sosyal bilgiler dersi dijital vatandaşı çıkarmada bence etkili olabilir diye düşünüyorum...”* şeklindeki ifadesi ile sosyal bilgiler dersinin etkin bireyler yetiştirmede önemli olduğunu belirtmiştir. Esin Öğretmen ise *“ ... Bizim temel haklarımız, sorumluluklarımız ve özgürlüklerimiz ile ilgili konularımız var. Bu hakların nasıl kullanılacağına dair konularımız var. Geçmişte kağıt kullanarak kurumlara verdiğimiz bu dilekçe şu anda internetle yapılıyor. Bu konuda etkili olmaları önemli. O yüzden önemli.”* biçiminde vatandaşlık bilinci oluşturmak ve etkin olmalarında gelmelerinde sosyal bilgiler dersinin önemli olduğunu belirtmiştir.

- **Saygılı bireyler yetiştirmede etkili**

Sosyal bilgiler dersinin saygılı bireyler yetirilmesine katkı sağladığı görüşünde olan Melek Öğretmen’in ifadeleri ise şu şekildedir:

“Dijital anlamda vatandaşlığı kullanırken sosyal bilgiler dersinde biz öncelikle öğrencilerimize saygılı olmayı, ülkesini seven insanlar olmayı, geçmişini bilen insanlar olmayı öğretirken; aynı zamanda kendi haklarına saygı duyan, bunu başkalarının haklarına da saygı duyarak yapacak bireyler olarak yetiştiriyoruz. Dijital anlamda da hackerlık gibi çalışmalar var. Bir nevi hırsızlık. Dijital anlamda çocuklara o şekilde anlatıyorum...”

Melek Öğretmen sosyal bilgiler dersinde çocukların diğer kişiler ile ilişkilerinde saygılı davranmaları gerektiği yönünde açıklama yapmış ve saygının dijital ortamlarda da gösterilmesini sağlamada sosyal bilgiler dersinin rolü olduğuna değinmiştir.

4.4.2. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilişkisi

Sosyal bilgiler dersi, dijital vatandaşlık eğitimine katkı sağlayan ana derslerden biridir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitiminin Sosyal Bilgiler Dersi ile olan bağlantısını bilmeleri önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler Dersi ile dijital vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak için öğretmenlere *“Dijital vatandaşlık ile Sosyal Bilgiler Dersi arasında nasıl bir ilişki vardır?”* sorusu yöneltilmiştir. Tüm öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Dersi’nin dijital

vatandaşlık eğitimi ile yakından ilişkili olduğu yönünde ortak düşüncede oldukları görülmüştür. Bu kapsamda öğretmenlerin görüşleri *vatandaşlık açısından önemli bir ders; konularını hayatın içinden alan bir ders* şeklindedir.

- **Vatandaşlık açısından önemli bir ders**

Araştırmada yer alan öğretmenlerden çoğunluğu Sosyal Bilgiler Dersi'nin *vatandaşlık açısından önemli bir ders* ifade etmişlerdir. Öğretmenler sosyal bilgiler eğitiminde önemli yeri olan hak ve sorumluluk kavramları ile dijital vatandaşlığı ilişkilendirmişlerdir. Dijital vatandaşlığın Sosyal Bilgiler Dersi ile ilişkisine yönelik Ramazan Öğretmen, *“Dijital vatandaşlık dediğimizde dijital aletleri kullanan ya da teknolojik aletleri kullanan bireylerinin sorumlulukları geliyor benim aklıma sosyal bilgiler dersinin en temel amacı da bireye haklarını ve özgürlüklerini öğretmek bizim dersimizde konularımızda hakların sorumluluklara yer veriyoruz en basitinden sorumluluk açısından hak açısından bir bağlantısı var...”* diyerek haklar ve sorumluluklar konularının öğretilmesi açısından sosyal bilgiler dersi ile dijital vatandaşlık arasında ilişki kurmuştur. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık ile ilişkisi konusunda Esin Öğretmen'in görüşü şu şekildedir:

“Günümüzde birçok ders var okullarda okutulan. En fazla bu dijital bilincin oluşturulabileceği derstir sosyal bilgiler. Çünkü konulara baktığımda o kadar ilişkili ki birbiriyle. Kırk dakikalık dersimin otuz dakikası bu cihazlarla dijital ortamda geçiyor. Örneğin bir konumuz tüketici hakları haklarımızı nasıl savunuruz nerelere başvurmalıyız nasıl başvurulur buralara gidemiyorsak şayet hangi kurumlara biz internet vasıtasıyla ulaşırız. Örneğin müze. Daha aslında pek çok örnek var.”

Melek Öğretmen ise Sosyal Bilgiler Dersi'nin vatandaşlık konularına yer veren bir ders olduğunu belirtmiş ve bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimine uygun olduğunu belirtmiştir. Melek Öğretmen bu konudaki görüşü şu şekildedir: *“Vatandaşlık, zaten sosyal bilgiler dersinde öğrendiğimiz konular. Tabi vatandaşlık bağının da gelişen teknoloji ile birlikte bilimsel çalışmalar içerisinde yaşanan zamana mekana uygun getirilmesi ile birlikte dijital vatandaşların yetiştirilmesine de katkı sağlayacak çalışmaların bu ders içerisinde yürütülebilecek geliyor aklıma”* diyerek sosyal bilgiler ile dijital vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişkiye değinmiştir.

- **Konularını hayatın içinden alan bir ders**

Araştırmada yer alan öğretmenlerden bazıları Sosyal Bilgiler Dersi'nin *konularını hayatın içinden alan bir ders* olması dijital vatandaşlık eğitimi ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Okan Öğretmen, “... *Hayatta insan üzerindeki her etki sosyal bilgileri ilgilendirir. Dolayısıyla dijital vatandaşlıkta sosyal bilgiler ile bağlantılır... Hayatın içinde olduğu için sosyal bilgiler içerisine konmuş ...*” diyerek bu dersin insana yaşamı öğrettiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde görüşe sahip Ali Öğretmen, dijital vatandaşlık ve sosyal bilgiler dersi arasında günlük yaşam ile ilişkili olmaları yönünden ilişki olduğunu “*Sosyal bilgiler günlük konularla daha ilgili diğer derslere göre. Günlük konuları uygulamaya yönelik daha uygun olduğu için dijital ve bilgi teknoloji konularında ve çocuklarla bu konuları konuşabiliriz yani*” biçiminde ifade etmiştir. Kemal Öğretmen, “*Sosyal bilgiler dersinde iletişim ünitesi var. Burada iletişim araçlarının geçmişten günümüze nasıl şekillendiğini teknolojinin toplumu nasıl etkilediğini konuşuyoruz. Öğrenciler akıllı telefonlara, dizüstü bilgisayarlara sahip oluyorlar. Onları fazla kullanıyorlar. Dersimizde bunları da konuşuyoruz. Sahip oldukları dijital aletleri nasıl kullandıklarını konuşuyoruz derste. Bu açılardan dijital vatandaşlık ile sosyal bilgiler ilişkili bir ders.*” diyerek iletişim teknolojileri ile ilgili konuların sosyal bilgiler ünitelerinde bulunduğunu bu şekilde dijital vatandaşlık ile ilişkisi bulunduğunu belirtmiştir.

4.5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersi İle İlişkili Olan Dijital Vatandaşlık Boyutları

Araştırma kapsamında öğretmenlere dijital vatandaşlık boyutlarından hangilerinin Sosyal Bilgiler Dersi ile ilişkili olduğu yönünde bir soru yöneltilmiştir. Bir öğretmen dışında tüm katılımcılar görüşlerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerini Tablo 4.1. 'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Sosyal bilgiler dersinin ilişkili olduğu dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin görüşler

	Melek	Ali	Kader	Okan	Esin	Kemal	Ceyda	Ramazan
Dijital Hukuk	✓	✓			✓			
Dijital İletişim	✓	✓	✓	✓	✓			✓
Dijital Ticaret	✓	✓			✓		✓	✓
Dijital Haklar ve Sorumluluklar	✓	✓	✓	✓			✓	
Dijital Sağlık	✓							✓
Dijital Erişim		✓					✓	
Dijital Gizlilik ve Güvenlik	✓	✓			✓			
Dijital Etik	✓	✓	✓					
Dijital Okuryazarlık		✓	✓				✓	

Dijital vatandaşlık boyutlarından tümü Sosyal Bilgiler Dersi ile ilişkilendirilmiştir. Dijital iletişim en fazla ilişkilendirilen boyut olmuştur. Ardından sırasıyla dijital ticaret, haklar ve sorumluluklar, dijital hukuk, dijital gizlilik ve güvenlik, dijital etik, dijital okuryazarlık, dijital sağlık ve dijital erişim belirtilmiştir.

Öğretmenler görüşlerinde birden fazla boyutu örneklendirerek açıklamışlardır. Örneğin Ali Öğretmen, “*Dijital etik olabilir. Dijital erişim var. Dijital haklar ve sorumluluklar, dijital hukuk, dijital gizlilik güvenlik, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital ticaret olabilir*” diyerek dijital sağlık dışında tüm boyutların sosyal bilgiler dersi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Ceyda Öğretmen toplamda dört boyutun sosyal bilgiler dersi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ceyda Öğretmen dijital okuryazarlık, dijital erişim, dijital haklar ve sorumluluklar ve dijital ticaret boyutlarının sosyal bilgiler dersi ile daha ilişkili oldukları yönündeki düşüncesini aşağıdaki sözleriyle açıklamıştır:

“Dijital okuryazarlık diyebiliriz dijital erişim diyebiliriz kesinlikle ve dijital haklar ve sorumluluklar tabi dijital ticaret bunlar biz derslerde bahsediyoruz... Dijital haklar ve

sorumluluklar kısmı bizi oldukça çok ilgilendiriyor çocuklar hayata başlarken bunlara yabancı kalmamalarını istiyoruz açıkçası ve o yüzden bahsediyoruz çoğunlukla haklarını ve sorumluluklarını bilsinler diye dijital erişim var bilgiye erişme bilgiye ulaşma konusunda söylüyoruz.”

Ceyda Öğretmen’in görüşünde dijital haklar ve sorumluluklara vurgu yapmaktadır. Bu boyutun sosyal bilgiler için daha baskın özellikte olduğunu dile getirmiştir. Ancak detaylı bir açıklama yapmamıştır.

Esin Öğretmen ise dijital iletişim, dijital ticaret, dijital hukuk ve dijital gizlilik ve güvenlik boyutlarının sosyal bilgiler dersi daha fazla ilişkili olduklarını aşağıdaki sözleriyle belirtmiştir:

“ ..... Bizim sadece iletişim ile ilgili sadece bu konuyla başlayan yedinci sınıflarda konularımız var iletişim ve ben konusu var. İletişimde dijital iletişimbu olabilir. Geçmişten günümüze iletişim araçları derken biz bir sıralama kronoloji çıkıyoruz. İletişim araçlarından insanlar nasıl bugüne kadar iletişim kuruyorlardı ve günümüzde kaldığımız zaten en son nokta da dijital iletişim oluyor. Dijital gizlilik ve güvenlik derken bizim özel hakların gizliliği dediğimiz bir kavram var. Bununla ilgili konut dokunulmazlığı kişi dokunulmazlığı kavramlarımızı anlatırken dijital gizlilik ve güvenlik var. Daha sonra bizde dijital ticaret tüketici hakemi tüketici mahkemesi haklarımız nasıl koruruz e bi tüketici olarak ne yapmalıyız nasıl farkındalık yaratırız. Kendimizi nasıl savunuruz. Dijital hukuk kavramı da var çünkü hukuk da sosyal bilgilerin bir alanıdır...”

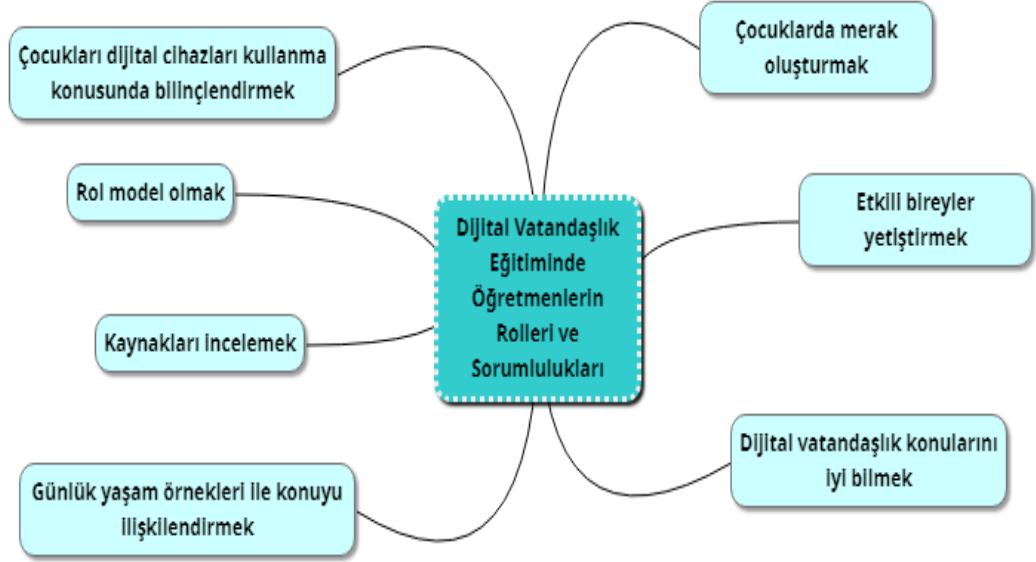
Esin öğretmen Sosyal Bilgiler Dersi’nde iletişim ile ilgili konulara yer verildiğini belirtmiş ardından bunu dijital iletişim ile ilişkilendirmiştir. Benzer şekilde sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan özel haklar ile ilgili konuları dijital gizlilik ve güvenlik ile dijital ticareti tüketim konuları ile ilişkilendirmiştir.

Melek Öğretmen ise dijital okuryazarlık ve dijital erişim dışında kalan boyutların sosyal bilgiler deriyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Melek Öğretmen görüşü şu şekildedir: “*Dijital etik, dijital haklar ve sorumluluklar sosyal bilgiler dersi daha ilişkilidir diye düşünüyorum... Dijital ticaret, dijital hukuk, dijital sağlık, dijital güvenlik gizlilik ve iletişim...*”

4.6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Dijital Vatandaşlık Eğitiminde Öğretmenlerin Roller ve Sorumlulukları

Araştırma kapsamında katılımcılara “Dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlere düşen rol ve sorumluluklar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan

öğretmenlerin tümü dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenin önemli rollerini bulunduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerine ilişkin kodlar Şekil 4.8’de verilmiştir.

Şekil 4.8. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitimindeki rol ve sorumluluklarına ilişkin görüşler

Şekil 4.8’de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimindeki rol sorumlulukları ile ilgili görüşleri yedi farklı tema altında sunulmuştur. Buna göre öğretmenler dijital vatandaşlık eğitiminde sosyal bilgiler öğretmenlerinin roller ve sorumlulukları konusunda *çocukları dijital cihazları kullanma konusunda bilinçlendirmek; rol model olmak; etkili bireyler yetiştirmek; çocuklarda merak oluşturmak* şeklinde öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki sorumluluklarından bahsetmişlerdir. Bununla birlikte bazı öğretmenler, *dijital vatandaşlık konularını iyi bilmek; kaynakları incelemek* biçiminde dijital vatandaşlık eğitiminde kendilerini geliştirmeye yönelik eylemlere dikkat çekerken; bazıları da *günlük yaşam örnekleri ile konuyu ilişkilendirmek* şeklinde dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin derslerini nasıl işlemeleri gerektiği ile ilgili görüşlere sahiptir.

- **Çocukları dijital cihazları kullanma konusunda bilinçlendirmek**

Çocukları dijital cihazları kullanmada bilinçlendirmeye yönelik düşüncelerini dile getiren Ceyda Öğretmen, dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenin rol ve sorumluluğuna ilişkin görüşü teknolojinin olumsuz etkilerinden öğrencilerin korunmasına yöneliktir. Bu konuda Ceyda Öğretmen şunları söylemiştir:

“Bizler gerektiği zaman bir internet sitesine nasıl kullanılacağını tabi bilgisayar öğretmenlerimiz de anlatıyorlar ama biz nasıl daha güvenli kullanabileceklerini neye kanıp neye kanmayacaklarını bakın çocuklar şöyle şeyler olursa işte bu sizin tehlikede olduğunuzu gösteriyor şeklinde söylüyoruz. Çünkü artık kötü insanların ulaştığı çocuklar çok küçük yaşlara kadar indi. Bu yüzden biz de çocuklarımıza bunları anlatmaya çalışıyoruz. Hemen gösterebiliyoruz yani çocukları korumaya yönelik bizim daha çok. Güvenliklerini sağlamaya yönelik.”

Ceyda Öğretmen çocukların bilgisayarlardaki ve internet ortamlarındaki tehlikeleri fark edemeyecekleri ve dolayısıyla zarar görebileceklerini belirtmiştir. Öğretmenlerin rollerine ilişkin Okan Öğretmen, *“Teknolojinin doğru yerde nasıl kullanıldığını da öğrencilerimize göstermemiz gerekiyor”* diyerek teknoloji ürünlerinin nasıl kullanıldığının öğretilmesinin sosyal bilgiler öğretmenlerinin rolleri arasında olduğuna değinmiştir.

- **Rol model olmak**

Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin sorumlulukları konusunda öğretmenlerin iyi birer örnek olmaları gerektiğini belirten Kemal öğretmen öğrencilerine nasıl ve hangi davranışlarıyla rol model oldukları ya da olabileceklerine dair detaylı açıklama yapmadan teknolojiyi doğru kullanarak örnek olunması gerektiğini ifade etmiştir. Kemal Öğretmen bu konudaki görüşü şu şekildedir: *“Öğrenciler için aileleri ve öğretmenleri örnek aldıkları kişilerdir. Dijital vatandaşlık eğitiminde de iyi model olmaları önemlidir çünkü öğretmen derste ya da ders dışında teknolojiyi nasıl kullandığı çocuklar tarafından izlenmektedir. Yani dijital vatandaşlıkta çocuklara teknolojiyi iyi kullanabilmeyi öğretiyorsak öncelikle bizlerin bunları uyguluyor olmamız lazım.”*

- **Etkili bireyler yetiştirmek**

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinden bir diğeri de etkili bireylerin yetiştirilmesidir. Bu doğrultudaki düşüncelerini ifade eden Ali öğretmen sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimindeki önemine değinerek dijital vatandaşlık eğitiminde sosyal bilgiler öğretmenlerinin sorumlu olduklarını belirtmiştir. Ali Öğretmen’in görüşü şu şekildedir: *“Sosyal bilgiler öğretmenleri iyi vatandaş yetiştirmekle görevli. Yani etkili vatandaşları ortaya çıkarmada en önemli derslerden biri ve vatandaşlık eğitiminden sorumlu olduğu için dijital vatandaşları ortaya çıkarmada da önemli bir ders.”* Ali Öğretmen vatandaşlık eğitimi ile bağlantı kurarak sosyal bilgiler

öğretmenlerinin dijital vatandaşları yetiştirmede önemli görevlere sahip olduklarını ifade etmiştir.

- **Çocuklarda merak oluşturmak**

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimindeki rol sorumlulukları ile ilgili Esin öğretmen, “... *Çocuklarda merak duygusunu uyandırmalıyız*” diyerek çocukların merak duygularını harekete geçiremenin derse yönelik ilgilerini artıracığını düşünmektedir.

- **Dijital vatandaşlık konularını iyi bilmek**

Araştırmada yer alan öğretmenlerden ikisi sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimindeki sorumlulukları ile ilgili öncelikle konu hakkında kendilerinin bilgi sahibi olmaları ve dijital vatandaşlık konularına hakim olmaları gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Dijital vatandaşlık eğitimini vermede sosyal bilgiler öğretmenlerinin belli yeterliliğe sahip olmaları yönünde düşünceye sahip olan Kader Öğretmen dijital vatandaşlık konularının iyi bilinmesine ilişkin görüşünü “*Öğretmenler öncelikle dijital vatandaşlık konularını derslerinde işlemeden önce kendileri bu konulara hakim olmalılar onun için de bu konudaki seminerleri çalışmalarını takip etmelidir. Bu konularda yazılmış kitapları incelemeliler bence. Derslerini de ona göre işlemeliler diye düşünüyorum*” şeklinde açıklamıştır.

- **Kaynakları incelemek**

Sosyal bilgiler öğretmenleri dijital vatandaşlık eğitimindeki rol ve sorumluluklarına ilişkin çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan biri de öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitimini sağlayabilmeleri için dijital vatandaşlık konularındaki çeşitli kaynakların incelenmesi gerektiğidir. Bu doğrultuda görüşe sahip olan Ramazan Öğretmen, “*Öğretmenler bu konuda yazılmış kitaplara, bilimsel çalışmalara yönelmelidir bence. Bu tür kaynakların incelenmesi çok faydalı olabilir.*” diyerek dijital vatandaşlık hakkındaki eserlerin incelenmesini dijital vatandaşlık eğitimindeki kendi becerilerini geliştirmek açısından yararlı bulmaktadır.

- **Günlük yaşam örnekleri ile konuyu ilişkilendirmek**

Dijital vatandaşlık ve sosyal bilgiler insan hayatının günlük yaşamı ile iç içe olan konuları kapsadığını ilişkin Melek Öğretmen, “*Gündelik yaşam ile birlikte bağlantı kurduğumuz zaman zaten üzerine düşen görevi yerine getirmiş oluruz*” şeklindeki düşüncesinde dijital vatandaşlık konularını hayatla birleştirerek günlük yaşam örnekleriyle ele alması gerektiğini belirtmiştir.

4.7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Dijital Vatandaşların Yetiştirilmesinde Katkısı

Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) toplumların gelişiminde çok önemli hale geldiği için toplumların dijital vatandaşlık eğitimine önem ve özen göstermeleri gerekmektedir. Bu nedenle dijital vatandaşlık eğitiminin ne derece yerine getiriliyor olunduğunun farkına varılması ve eksikliklerin giderilmesi önemlidir. Bu bağlamda araştırmada yer alan öğretmenlere günümüzde dijital vatandaşlık eğitimini uygulamada sosyal bilgiler dersinin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ne düzeyde etkili oldukları sorulmuştur. “*Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesine katkı sağladığı düşünüyor musunuz?*” şeklinde bir soru sorulmuş ve nedenleriyle açıklanması istenmiştir.

Katılımcılardan elde edilen görüşler incelendiğinde her iki soruya da benzer yanıtların verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle farklı temalar oluşturmak yerine *Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesine katkısı* şeklinde bir ana tema belirlenmiştir. Katılımcıların görüşleri *katkı sağlıyor* ve *katkı sağlamıyor* şeklinde incelenmiştir. Öğretmenlerin görüşlerini yansıtan kodlar Şekil 4.9.’da verilmiştir.

Şekil 4.9. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesindeki katkısına ilişkin görüşler

- **Katkı sağlıyor**

Sosyal Bilgiler Dersi'nin dijital vatandaşlık eğitimine katkısı konusunda olumlu bakış açısına sahip öğretmenler ders içeriğinde teknoloji kullanımı noktasında birleşmiştir. Altı öğretmen (Esin, Ali, Ramazan, Melek, Okan, Ceyda) Sosyal Bilgiler Dersi'nin dijital vatandaşlık eğitimine katkı sağladığı görüşüne sahiptir. Öğretmenlere göre Sosyal Bilgiler Dersi içeriğindeki teknoloji konularıyla ve vatandaşlık konularıyla dijital vatandaşları yetiştirmede olumlu yönde etkisi etmektedir. Örneğin Esin Öğretmen, *“Kesinlikle çok büyük katkı sağlıyor. Ders ve dijital konu tamamı ile birbiriyle doğru orantılı. Siz bunu matematikte çok kullanamazsınız görsel alanda çok kullanamazsınız ama sosyal bilgilerde o kadar çok farklı konularımız var ki birebir ilintili. Şimdi öyle bir çağdayız ki çocuklar zaten bu cihazları kullanmayı biliyor ama biz şunu yapabiliriz çocuklar oyun ve eğlence amaçlı da biliyoruz ki çok fazla kullanıyorlar. Farkındalık oluşturmada etkili benim yapabileceklerim görebileceklerim sosyal bilgiler alanında merak ettiklerim neler katabilirim bu anlamda dersin katkısı fazla”* diyerek farkındalık oluşturmada sosyal bilgiler dersinin içeriğindeki konuları ile etkili olduğunu ifade etmiştir. Esin Öğretmen bu görüşünde Sosyal Bilgiler Dersi'nin öğrencilere dijital araçları farklı amaçlar ile de kullanma konusunda farkındalık oluşturmada dijital vatandaşlık eğitimine yararlı olduğunu ifade etmiştir.

Sosyo-ekonomik açıdan orta ve yüksek düzeyli çevrelerde bulunan okullarda görevlerine devam eden öğretmenler genellikle teknolojiye ulaşılabilirlik açısından kendi çalıştıkları okullarda dijital vatandaşlık eğitiminin yeterli düzeyde verildiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda öğretmenlerin derslerinde teknoloji kullanmayı dijital vatandaşlık eğitimi olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle okullarında internet ve dijital cihazlara erişim sağlayan katılımcıların dijital vatandaşlık eğitiminde olumlu yönde öne çıktıklarını düşünmektedirler. Örneğin Ali Öğretmen bu konudaki görüşü şöyledir: *“Tabi ki bizim okulumuzda çocuklarımızın bu konular hakkında bilgi sahibi olmasında katkı sağlıyor. Diğer okullarda farklı olabilir.”* Benzer şekilde *“Bizim okulumuz için iyi olduğunu düşünüyorum dijital vatandaşlık konusunda teknoloji ile normal vatandaşlık kavramını birleştirerek eğitim veriyoruz Tabii hadi bugünkü konumuz dijital vatandaşlık diye bir konu işleminiz ama bir vatandaş da olması gereken özellikleri işliyoruz ve dijital ortamı nasıl kullanılması gerektiğini işliyoruz. Şimdi her ikisini birleştirdiğiniz zaman zaten dijital vatandaşlık ne olduğu ile ilgili bir takım*

bilgileri çocuklara dolaylı da olsa vermiş oluyoruz” diyen Ramazan Öğretmen görev yaptıkları okullarda dijital vatandaşlık eğitiminin iyi verildiğini belirtmiştir. Katılımcıların çalıştıkları kurumların yer aldıkları bölgelerin sosyo-ekonomik düzeyleri açısından orta ve alt derecede olmaları düşünüldüğünde sosyal ve ekonomik açıdan gelişmişliğin dijital vatandaşlık eğitimine etki etmediği görülmektedir. Ancak farklı coğrafyalarda dijital erişimin mümkün kılınmadığı okulların olduğu göz önüne alındığında bu durumun aksini oluşturacağı açıktır.

- **Katkı sağlamıyor**

İki öğretmen Sosyal Bilgiler Dersi’nin dijital vatandaşların yetiştirilmesinde katkısının olmadığına yönelik görüşü bulunmaktadır. Kader Öğretmen *“Şu an tabi ki şartlarda müfredatta da öyle bir şey olmadığı için biz bunu kullanamıyoruz”* sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitimine yer verilmediğine değinmiştir. Kemal Öğretmen *“Köy okulları, kırsal kesimlerdeki okullarda teknolojik araçların elde edilememesi sorunlarından dolayı böyle yerlerde dijital vatandaşlık için etkili Sosyal Bilgiler Dersi yapılamıyor.”* diyerek sosyo-ekonomik bakımdan düşük olan bölgelerde teknoloji imkânlarının yetersiz kaldığını düşünerek bu tür yerlerde dijital vatandaşlık eğitimine sosyal Bilgiler Dersi’nin katkısının olmadığı görüşündedir.

4.8. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Dijital Vatandaşlık Boyutları

Araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutları konusundaki görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla öğretmenlere sırasıyla dijital vatandaşlık boyutlarından bildikleri ve bu bilgileri nerelerden edindikleri. Bu sorulara verilen yanıtlar birbiri ile ilişkili olması nedeniyle *Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık boyutları* ortak teması altında *sosyal bilgiler öğretmenlerinin bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgi kaynakları* olarak alt temalarda incelenmiştir.

4.8.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgilerinin ortaya çıkarılması amacıyla katılımcılara hangi dijital vatandaşlık boyutlarını bildikleri

solunulmullur. Öğretmenler görulllerinde bildiklerini düllündükleri boyutlardan bahsederken detaylı açıklamalarda bulunmamakla birlikte en çok dijital hukuk boyutunu bildiklerini düllündükleri görüllmülltür. Öğretmenlerin bilgi sahibi olduklarını düllündükleri diğer boyutlar ise sırasıyla dijital iletişim, dijital ticaret, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital gizlilik ve güvenlik, dijital etik, dijital sağlık, dijital erişim ve dijital okuryazarlıktır. Katılımcıların görulllerini yansıtan görrell Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2. Öğretmenlerin bildiklerini düllündükleri dijital vatandaşlık boyutları

	Melek	Ali	Kader	Okan	Esin	Kenal	Ceyda	Ramazan
Dijital Hukuk	✓		✓	✓	✓	✓		✓
Dijital İletişim	✓		✓	✓		✓	✓	
Dijital Ticaret	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Dijital Haklar Sorumluluklar	✓			✓	✓		✓	
Dijital Sağlık					✓		✓	
Dijital Erişim	✓			✓				
Dijital Gizlilik Güvenlik	✓		✓	✓				
Dijital Etik	✓	✓	✓					
Dijital Okuryazarlık	✓							

Tablo 4.2.’de dijital hukuk ve ticaret en fazla kişi tarafından bilindiği düllünülen boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar dijital hukuku, kurallara ve yasalara

uyarak teknoloji kullanımı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda katılımcıların dijital hukuku biliyor olduklarını söylemek mümkündür. Bununla birlikte öğretmenler görüşlerinde hukuk kavramına yoğunlaşarak dijital hukuku tanımlamaya çalışmışlardır. Örneğin Ramazan Öğretmen, *“Dijital hukuk dediğimiz şey bir vatandaşın ya da bireyin devlet olan ilişkisini ya da insanların diğer insanlarla olan ilişkisini düzenleyen kurallardır. Dijital hukuk dediğimiz de bir insanın dijital ortamı kullanan diğer insanla olan ilişkisini düzenleyen bir kavramdır, yasalara uymadır”* şeklinde dijital ortamdaki uyulması gereken kuralları işaret etmiştir.

Dijital iletişim çoğu öğretmenin (Melek, Kader, Okan, Kemal, Ceyda) bilgi sahibi olduğunu düşündükleri bir diğer boyuttur. Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile dijital iletişim araçlarının günlük yaşamın bir parçası olması düşünüldüğünde üzerinde en fazla durulan boyutun dijital iletişim olması beklenebilir. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan “İletişim ve Ben” ünitesi kapsamında dijital iletişim araçları konusunun ele alınmasının da öğretmenlerin bu boyut üzerinde yoğunlaşmalarında etkili olduğu görülmektedir. Öğretmenler görüşme sürecinde dijital iletişim boyutu konusunda sosyal bilgiler dersinde zaten işlendiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, iletişim ile ilgili olarak dijital teknolojilerin birtakım sorunlara da neden olduğu konusunda görüşler olmuştur. Örneğin Melek Öğretmen *“... Kendi sınıfımda iki arkadaş instagramdan birbirlerine kötü söz söylediklerini ifade ettiler. İslamiyet ve Türkler konusunu işliyorduk orada dersi bıraktık belirli bir süre bu konu hakkında konuştuk. Ben senin yüzüne bir iftira atıyorsam günlük yaşamda kötü bir söz söylüyorsam dijital anlamda da eğer siz karşı karşıya olmasanız bile birbirinize yazdığınız her şey birbirinize ilettiğiniz her türlü mesaj aslında aynı anlama geliyor. Yazmak da söylemektir. Hangi sorunu söylüyorlarsa bunun doğrusunu söylemeye çalışıyorum öğrencilerime bu da bir nevi dijital iletişim kapsamında değerlendirilebilir...”* diyerek sanal platformlarda kişilerin iletişim şekillerindeki bozulmalara dair bir örnek vermiş ve dijital iletişim konusunda öğrencilerini bilgilendirdiğini belirtmiştir. Bu örnekten de görüldüğü gibi dijital iletişim boyutu doğrultusunda görüş belirten katılımcıların odaklandığı konu sosyal ilişkiler ile ilgili olmuştur.

Tablodan ulaşılan bir diğer sonuç kadın öğretmenler dijital ticareti erkek öğretmenlere göre daha fazla çoğunlukla bildiklerini düşünmektedir. Bu noktada özellikle dijital ticaret araştırmada yer alan tüm kadın katılımcılar tarafından söylenirken, erkek katılımcılardan iki kişi tarafından belirtildiği görülmektedir. Bu durum kadın

öğretmenlerin tümünün günlük yaşamlarında teknolojiyi alışveriş amacıyla kullanmaları ile açıklanabilir. Dijital ticaret konusunda bilgi sahibi olduğunu belirten öğretmenler internet aracılığıyla alışveriş sitelerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin Esin Öğretmen, *“Dijital ticaretten anladığım alışveriş ondan da bilgi sahibiyim.”* diyerek dijital ticareti dijital ortamlardan alışveriş yapma olarak tek bir açıdan ele almıştır. Dijital ticareti bildiğini belirten öğretmenlerin tümü internet üzerinden alışveriş yapmayı dijital ticaret olarak açıklamışlardır. Ali Öğretmen ise *“... Dijital ticaret dediğimizde yine bizim sosyal bilgiler konuları içerisinde yer alıyor...”* şeklindeki ifadesinde görüldüğü üzere dijital ticaret boyutunun sosyal bilgiler dersinde işlendiği yönünde görüşe sahiptir. Dijital haklar ve sorumluluklar boyutuna ilişkin bilgi sahibi olduğu iddiasındaki katılımcıların çoğu Sosyal Bilgiler Dersi’nin haklar ve sorumluluklar kavramlarını ele alan temel derslerden olmasına bağlamışlardır. Bununla birlikte kişilerin teknolojiden faydalanırken diğer bireylere karşı sorumluluklarının bulunduğu dikkat çekmişlerdir. Örneğin Esin Öğretmen, *“Belki derslerimi çok ilgilendirdiği için dijital haklar dersim ile bağlantılı olduğu için diyebilirim sebep olarak dijital haklar ve sorumluluklar dijital ortamlarda diğer insanlarla olan her ilişkimizde onlara karşı belli sorumluluklar taşımaktayız ve bunun bilincinde olarak teknolojiyi kullanmak zorundayız.”* şeklindeki açıklamasında sosyal bilgiler dersinin hak ve sorumluluk kavramları ile ilgisinden ve sorumlulukların dijital ortamlarda da olduğundan bahsetmiştir.

Dijital gizlilik ve güvenlik doğrultusunda görüş belirten öğretmenler genelde kişisel bilgilerin saklı ve güvenli tutulmasına odaklanmışlardır. Örneğin Okan Öğretmen, *“...Gizlilik ve güvenlik ise interneti kullanırken bilgilerimizi paylaşmamaya dikkat etmektir.”* Şeklinde dijital gizlilik ve güvenliği açıklamıştır.

Dijital etik konusunda Ali Öğretmen etik kavramını dijital ortamlardaki davranışlar ile birlikte ele alarak açıklamaktadır. Bu kapsamda dijital etik genel olarak dijital teknolojileri duyarlı ve görgü kurallarına dayalı olarak kullanmaya dikkat etme çerçevesinde açıklanmıştır. Ali Öğretmen, *“... Dijital etik kurallara uygun bir şekilde teknolojiyi kullanmak etik kurallara uyarak çevrimiçi bir ortamda başkalarına saygılı olmak”* şeklindeki görüşünde dijital etik boyutu hakkındaki düşüncesini paylaşmış ve başkalarına saygılı şekilde teknolojiyi kullanmayı dijital etik olarak açıklamıştır.

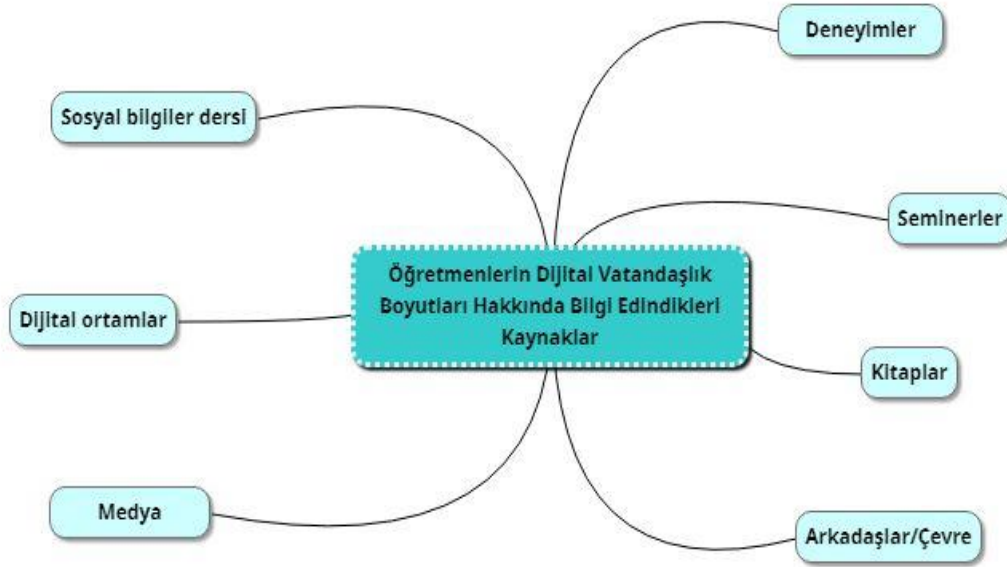
Dijital sağlık konusunda bilgi sahibi olduğunu düşünen öğretmenler düşüncelerini internet üzerinden hasta, hastane vb. bilgilere erişimive randevu almayı dijital sağlık şeklinde açıklamışlardır. Birden fazla boyuta ilişkin bilgi sahibi olduğu görüşünde olan

Esin Öğretmen, *“Dijital sağlık da olabilir artık sağlık uygulamaları da bizim dijital ortamda bir randevu alma sistemidir ya da yapılan tetkikleri öğrenmek için bunlar sadece bireysel ihtiyaçlarımızı karşılayacak kadar ...”* şeklindeki görüşünde dijital sağlık boyutunu konusunda bilgi sahibi olduğunu belirtmiş ve dijital sağlığı dijital ortamdaki hastane randevuları alma olarak açıklamıştır. Dijital sağlığı internet üzerinden hastane randevuları ayarlama şeklinde açıklayan diğer bir katılımcı olarak Ceyda Öğretmen, *“Dijital sağlık deyince benim aklıma hastanelerin uygulamaları aklıma geliyor mesela acıbadem hastanesinin bir replikasyonu var ben randevularımı oradan alıyorum. Oraya üye oldum. Randevu alıyorum iptal ediyorum tahlil sonuçlarımı oradan görüyorum her zaman doktoruma ulaşabiliyorum. O yüzden dijital sağlık konusunda bilgiliyim.”* şeklinde görüş belirtmiştir. Farklı bir bakış açısı ile Melek Öğretmen, *“dijital sağlık bilmiyorum ama mesela ben aile hekimi bilgilerime bakmıştım. Hangi bölümlere tedavi oldum.”* diyerek doktor bilgisine ve hastane sonuçlarına ulaşma ile ilişkilendirmiştir.

Dijital vatandaşlık boyutlarından en az bilindiği düşünülen boyut dijital okuryazarlıktır. Dijital okuryazarlık konusunda yalnızca Melek Öğretmen tarafından bilgi sahibi olduğu söylenmiştir.

4.8.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına yönelik bilgi kaynakları

Öğretmenlere dijital vatandaşlık boyutlarından hangilerini bildiklerinin ardından bunları hangi kaynaklardan öğrendikleri sorulmuştur. Bir öğretmenin dijital vatandaşlık boyutları ile ilgili bir bilgisinin olmamasından dolayı bilgi kaynakları konusunda görüşü bulunmamaktadır. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutları hakkında bilgi edindikleri kaynaklara ilişkin görüşler Şekil 4.10’da verilmiştir.

Şekil 4.10. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutları hakkında bilgi edindikleri kaynaklara ilişkin görüşleri

Şekil 4.10’da görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenleri genellikle farkında olmayarak ve bilinçli bir bilgi edinmeye yönelik bir çaba gösterilmeden yaşam içinde gizil yollarla dijital vatandaşlık boyutlarına yönelik bilgi edinmektedirler.

- **Deneyimler**

Öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutları hakkında en fazla dijital araçları kullanarak bilgi edindikleri ortaya çıkmıştır. Dört öğretmen deneyimleri ile dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgi edindiklerini düşünmektedirler. Bu durumda öğretmenler daha çok kendi deneyimleri ile dijital vatandaşlık boyutları ile ilgili bilgiler edinmektedirler.

Çoğu öğretmen dijital araçları kullanarak edindikleri deneyimleri ile bilgi sahibi oldukları yönünde görüşler belirtmişlerdir. Ancak öğretmenler görüşlerinde dijital vatandaşlık boyutları yerine teknolojik araçları kullanma becerisi olarak görüşlerini belirtmişlerdir. Örneğin Kader Öğretmen, “... Bunları bu cihazları kullanarak öğreniyoruz” diyerek dijital araçları kullanma deneyimine değinmiştir. Benzer şekilde Melek Öğretmen “... Yıl içerisinde kullanarak öğrendiğimiz şeyler...” şeklindeki görüşlerinde bilgi sahibi oldukları boyutları daha önce kullandıkları teknolojilerle açıklamışlardır. Ceyda Öğretmen “...telefonda bir şeyi başaramadığım bilemediğim

zaman ya da bir sosyal bir ortamda bir şeyi bilemediğim zaman yine yazıyorum internete ve orada bunu açıklayan internet siteleri var onlara bakıyorum deniyorum ve deneyerek ulaşıyorum...” diyerek deneyimleri ile bilgi edindiğini belirtmiştir.

- **Sosyal bilgiler dersi**

İkinci çoğunlukta ifade edilen görüş sosyal bilgi dersi olmaktadır. İki öğretmen sosyal bilgiler dersi aracılığıyla dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgi edindiğini düşünmektedir. Örneğin Okan Öğretmen, *“Dijital hukuk çünkü hukuk zaten sosyal bilgilerin için yer alan konulardan biri ...”* diyerek sosyal bilgiler dersinde yer alan hukuk konularını dijital hukuk ile ilişkilendirmiştir.

Öğretmenlerin az bir kısmı ise (1’er ifade) dijital vatandaşlığı dijital ortamlar, kitaplar, medya, seminerler, arkadaş ya da çevreleri aracılığıyla dijital vatandaşlık boyutları hakkında bilgi edinmektedirler. Bulgularda görülen önemli bir nokta da dijital vatandaşlık boyutları ile ilgili konulardaki bilgi kaynakları arasında eğitim odaklı görüşlerin azlığı olmuştur.

- **Dijital ortamlar**

Öğretmenler, dijital vatandaşlık boyutları konusundaki bilgi edindikleri kaynakların neler olduğunu yönelik sorgulandığında Ceyda Öğretmen, *“Bunları yine dijital ortamlardan öğreniyoruz ...”* diyerek dijital ortamlardan bilgi edindiğine değinmiştir. Dijital ortamlar başka bir katılımcı tarafından belirtilmemiştir.

- **Medya**

Bir öğretmen medyayı bilgi edinmede kullanmaktadır. Ali Öğretmen *“...günlük haberlerden medyadan takip ediyoruz”* şeklinde dijital vatandaşlık boyutları hakkındaki bilgileri medya yolu ile edindiğinden bahsetmiştir.

- **Arkadaş/Çevre**

Ceyda Öğretmen, *“...Etraftan duyuyoruz arkadaşlarımızdan da duyuyoruz...”* diyerek arkadaşlarından edindiği bilgilere de dikkat çekmiştir. Dijital vatandaşlık boyutlarına yönelik bilgi kaynakları olarak arkadaşlarından ya da çevresindeki diğer kişilerden bahseden başka bir katılımcının olmadığı görülmüştür.

- **Seminerler**

Melek Öğretmen, dijital vatandaşlık boyutları konusunda bilgi edindiği kaynak olarak eğitim çalışmalarını söylemiştir. *“Öğretmenlik sürecinde bilgisayar ile ilgili aldığımız eğitimlerde de var tabi seminerler. Önümüzdeki dönemde alacağımız bilişim teknolojilerinin güvenli kullanımı ve fatih projesiyle ilgili tekrar bir çalışma alacağız”* şeklindeki görüşlerinde okullarda düzenlenen seminer çalışmaları ile dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgi edindiğini belirtmiştir.

- **Kitaplar**

Dijital vatandaşlık boyutları konusunda bilgi sahibi olduğu kaynaklara ilişkin kitapları ifade eden Esin Öğretmen, *“Bize bu anlamda rehber olan kitaplar...”* demiştir. Kitapları dijital vatandaşlık boyutları konusunda bilgi edinmeye yönelik kaynak gösteren başka bir katılımcı olmamıştır.

4.9. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Eğitiminde Kullandıkları Etkinlik ve Uygulamalar

Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitimini uygulayacak olan öğretmenler farklı öğrenme yöntemlerini kullanmalıdır. Öğrenciler, sosyal bilgiler dersinin doğası için uygun öğrenme ortamı ile dijital vatandaşlar olarak yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, öğretmenlere dijital vatandaşlık eğitimini nasıl işlediklerine yönelik *“Dersinizde dijital vatandaşlık eğitime yönelik yaptığınız etkinlik ve uygulamalar nelerdir?”* sorusu sorulmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenlerine dijital vatandaşlık eğitimi için derslerinde neler yaptıkları sorulduğunda, dijital vatandaşlık ile ilgili etkinliklerden sınırlı olarak bahsettikleri görülmüştür. Yapılan görüşmeler sonunda öğretmenlerin eğitim sistemi ve öğretmenlerin hazır olmadıkları ile ilgili sorunlardan dolayı daha çok sınıflarında geleneksel yöntemleri tercih ettikleri görülmüştür. Bu durumda en çok yakındıkları dersi yetiştirme kaygısıdır. Örneğin Melek Öğretmen, *“Yeterli bulmuyorum... Üst üste iki üç ders bunun üzerinde durulabilir ama bir ders boyunca sadece bilgi anlatımı olarak da geçtiğim dersler oluyor. Tam layıkıyla bunu yapabiliyor muyum yaptığımı düşünmüyorum açıkçası”* şeklinde düşüncesini dile getirmiştir. Benzer görüşte olan Ali Öğretmen, *“Bulmuyorum. Çünkü farklı konular o ders sırasında kalıyor*

zaman yetişmiyor konular yetişmiyor o konuyu geçtikten sonra ancak bir olay olacak tekrar değineceğiz” şeklinde zamandan dolayı sorun yaşadığını ifade etmiştir. Öğretmenler ders saatinin kısıtlı olması bu nedenle de dijital vatandaşlık konularının yüzeysel geçildiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte dijital vatandaşlıktan haberdar olunmaması, programa bağlı kalma zorunluluğu gibi bazı ölçütlerin öğretmenlerin sınıflarında etkinlik ve uygulamalar yapmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenlerle öğretmenlerin çoğunluğu dijital vatandaşlık eğitimi açısından kendisini yeterli görmemektedir. Örneğin Okan Öğretmen, “Bu henüz yeni yeni tanınıyor biz lisans eğitimimizde ne yazık ki bu konularda eğitim alamadık bu sebeple eğitimi yeni nesil öğretmenler daha iyi yapacaktır...” diyerek dijital vatandaşlıktan haberdar olunmamasına yönelik görüşünü belirtmiştir.

Sosyal bilgiler derslerinde dijital vatandaşlık eğitiminin tam anlamıyla verilmediği ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık ile ilgili konularda mevcut bilgilerinin beklenen düzeyde olmadığına ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu araştırmada ifade edilen görüşler kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre dijital vatandaşlık eğitiminde daha etkin oldukları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Kadın öğretmenlerin çoğunlukla dersi sohbet ve örnek olayları kullanarak işledikleri görülmüştür. Bazı öğretmenlerin de dijital vatandaşlık dışındaki konuları işlerken tercih ettikleri yöntem ve tekniklerden bahsettikleri görülmüştür. Gerçekleştirilen öğretmen gözlemlerinde elde edilen bulgular öğretmenlerin kendilerini dijital vatandaşlık eğitiminde yeterli görmemelerine yönelik düşüncelerini desteklemektedir. Bununla birlikte gözlemler sırasında yeri gelmesine rağmen öğretmenlerin derslerinde yer verdikleri görsellerde ve sunularda kaynak göstermeye özen göstermedikleri, bilgi edinmede güvenilir kaynaklara nasıl erişim sağlanacağı konusunda ve kişisel fotoğraf ya da videoların herkese açık olacak şekilde sosyal ağlarda paylaşılması hususunda öğrencilerini bilgilendirmedikleri, E-posta ya da farklı yollardan gelen kimlik bilgilerini doğrulama iletilerine karşı ve dijital ortamlarda kişisel bilgilerin paylaşılması hususunda öğrencilerini uyarmadıkları görülmüştür. Ayrıca sanal ortamdaki eylemlerin yaptırımı olduğundan, bilişim suçuna maruz kalınması durumunda nereye başvurulacağından bahsetmedikleri görülmüştür.

Öğretmenler yöntem ve teknikler yanında derste kullandıkları araçlardan söz etmişlerdir. Bu nedenle *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Eğitiminde Kullandıkları Etkinlik ve Uygulamalar* ana tema olarak belirlenmiştir. *Sosyal bilgiler*

dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler ile Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan araçlar alt temalar olarak incelenmiştir.

Yapılan gözlemlerde öğretmenlerin dijital vatandaşlık kavramını hiç dile getirmedikleri görülmüştür. Bununla birlikte öğretmenlerin derslerdeki bazı ifadelerinin dijital vatandaşlık eğitimi açısından değerlendirilebilecek nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Gözlem süreçlerinde dijital vatandaşlık açısından ulaşılan sonuçlar Tablo 4.3.'te verilmiştir.

Tablo 4.3. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık örnekleri

Teknolojik gelişmeleri izleme

“Gelecekte işlerinizde başarılı bireyler olabilmenizde teknolojiyi yakından takip etmeniz çok önemli”

Teknoloji konusunda bilgili olma

“Günümüzde pek çok akıllı telefonlar üretiliyor. Bunlar hakkında genelde insanlar bilgililer ancak sadece telefonlara odaklanmak yerine diğer araçları da bilmek gerekiyor.”

“Teknoloji hayatımızın önemli parçası haline geldi”

Çevrimiçi güvenlik

“Çevrimiçi ortamlarda bulunurken çevrimiçi ortam kurallarını iyi bilmek gerekir yoksa çok ciddi kötü sonuçlar doğabilir.”

Uluslararası bağlantı yolu

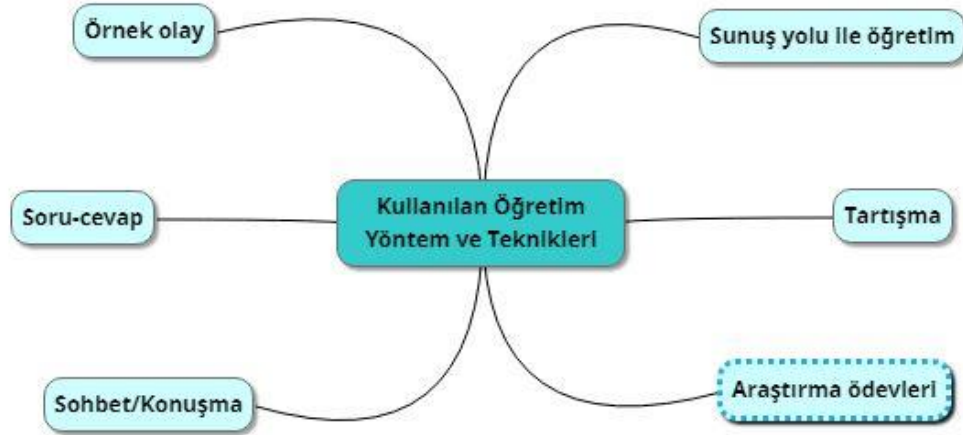
“Dünyadaki birçok millet pek çok yönden birbirine bağlıdır ve dünyamızdaki farklı uluslarla pek çok yönden etkileşim içinde oluyoruz. Örneğin diğer devletlerle ticaret yapmamız ya da bilim alanındaki gelişmelere kolayca ulaşmamız teknolojinin bizlere sunduğu imkanlar ile sağlanmaktadır.”

Öğretmenlerin tüm gözlemler süresince derslerinde dijital vatandaşlık ile ilgili olarak yer verdikleri ifadeler Tablo 4.3.'te gösterildiği gibi farklı dijital vatandaşlık içeriklerini kategorize etmektedir. Bu tanımlar arasında en dikkate değer örneklerden biri dijital vatandaşlık için teknolojiyi kullanımındaki bilinç anlayışının baskınlığı olmuştur. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık konuları hakkında eğitim-öğretim sürecinde kendilerinden daha az emin oldukları görülmüştür.

4.9.1. Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler

Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığın nasıl işlendiği sorgulanmış ve katılımcıların bu noktada dijital eğitime ilişkin uygulamalarından kısıtlı bahsettikleri görülmüştür. Öğretmenlerin görüşleri Şekil 4.11.'de gösterilmiştir.

Şekil 4.11. Dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşler

Şekil 4.11’de görüldüğü gibi dijital vatandaşlığın sosyal bilgiler dersinde işlenişi ile ilgili katılımcıların görüşleri; *Sohbet/konuşma*; *Sunuş yolu ile öğretim*; *Örnek olay*; *Soru-cevap*; *Araştırma ödevleri* ve *Tartışma* şeklindedir.

- **Sohbet/Konuşma**

Vatandaşlık eğitimi kapsamında öğretmenlerin öncelikli kullandıkları yöntem ve teknik sohbet/konuşmadır. Örneğin Melek Öğretmen “... Onlara ne kadar çok söz verirse onlar o kadar çok dikkatli artıyor. Konuşma ortamımız oluyor. Mesela telefonla bir dolandırıcılık meselesi... Bu konular aslında insanların daha çok aklında kalacak insanlar daha dikkatli yaşamaya başlayacak belli bir süre...” biçimindeki sözleriyle derste sohbet ortamı oluşturduğunu ifade etmiştir. Kader Öğretmen ise dijital vatandaşlık eğitimi yerine teknoloji içerikli konuların işlendiğini “*Sosyal bilgiler dersi içerisinde biz dijital vatandaşlık başlığıyla bir ders yapmıyoruz ama teknolojiyle ilişkili konularımız oluyor ara ara örneğin iletişim araçlarını konuşuyoruz. Bu araçların nasıl gelişim*

gösterdiği insan yaşamındaki yeri hakkında konuşuyoruz...” biçimindeki ifadesinde derslerin daha çok konuşma, sohbet havası içerisinde geçtiğine ve sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık adıyla bir konu ya da içeriğin bulunmadığı yönündeki düşüncesini açıklamıştır.

- **Sunuş yolu ile öğretim**

Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığın işlenişine ilişkin en çok sunuş yolu ile öğretim ifade edilmiştir. Örneğin Ramazan Öğretmen görüşünü: *“Sosyal Bilgiler dersinde şu an gördüğümüz bir yapılandırmacı yaklaşımdır, altı şapka tekniği, odur budur yok. Biz genel itibariyle sunuş yoluyla anlatım yapıyoruz. Çocuklar sorumluluklarını getirmeden birtakım haklara sahip oluyorlar. Dolayısıyla çocuklar ders hazır gelmiyor. Zaman kısıtlı olunca zamandan kazanmak amacıyla biz genelde sunuş yöntemini kullanıyoruz”* diyerek ders süresinin yetersiz olması ve öğrencilerin hazırlıksız derse katılmaları doğrultusunda konunun anlatım yöntemiyle işlenmesi halinde zamandan ekonomi sağladığını belirtmiştir. Sosyal bilgiler dersinin süresinin yetersiz görülmesi konusunda hemfikir olan birçok öğretmenin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ders süresinin kısıtlı olduğu ve dolayısıyla etkinliklere sınıfta fazla vakit ayıramadığı dile getirilmiştir. Örneğin Ali Öğretmen, *“Normal anlatım yöntemi. Slaytlar kullanıyorum. Konuyu sınıfta ben altıyorum çoğu zaman...”* biçimindeki sözleriyle düz anlatım yaptığını aktarmıştır.

- **Örnek olay**

Örnek olaylar iki öğretmen tarafından dile getirilmiştir. Örnek olay tekniğini dijital vatandaşlık eğitiminde kullandığına ilişkin Kader Öğretmen, *“... İnternet ve bilgisayarın kötü amaçlarla da kullanıldığı ve kişileri zor durumlara düşürebileceği bunlarla ilgili örnek olayları sınıfta inceliyoruz...”* diyerek öğretici yönü olan örnek olayları seçerek dersini işlediğinden bahsetmiştir. Ancak örnek olayları hangi kaynaklardan elde ettiğini belirtmemiştir. Örnek olayları dersinde kullanan diğer katılımcı Melek Öğretmen ise *“Bizim dersimiz için gazetelerdeki haberler de bazen çok önemli olabiliyor. Bazen çocuklar bir haber getiriyor sınıfa bazen kendim. İlginç ya da o haftaki konumuzla ilgili bir habere dersimizde yer veriyoruz”* diyerek gazete haberlerinin örnek olay bakımından iyi kaynak olduklarını ifade etmiştir.

- **Soru-cevap**

Okan Öğretmen, dijital vatandaşlık eğitimi kapsamında dersini sorular sorarak devam ettirdiğine yönelik görüşe sahiptir. Bu görüşün sahibi Okan Öğretmen “*Güvenli sitelerden öğrencilerimize sorular hazırlıyoruz o soruları öğrencilerimize aktarıyoruz bu şekilde de geri dönüt almaya çalışıyoruz.*” biçiminde önceden sorular hazırlayıp ardından sınıfta bu soruları sorarak dersi işlediğini dile getirmiştir.

- **Araştırma ödevleri**

Esin Öğretmen, “*Merak edelim soralım araştıralım diye kaynaklara yönlendiriyorum. Vatandaşlık uygulamaları nasıl olur dilekçe yazma özel hayatın gizliliği hangi kurumlara ne şekilde başvurabiliriz gibi ödevler yapmalarını istiyorum...*” biçimindeki görüşünde dijital vatandaşlık eğitiminde araştırma ödevleri yaptıklarına işaret etmektedir.

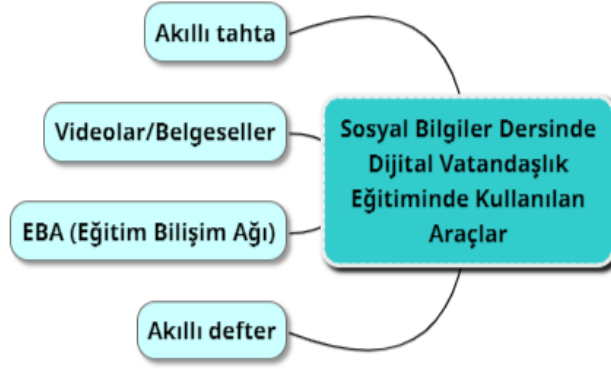
- **Tartışma**

Dijital vatandaşlık etkinlik ve uygulamalarına yönelik bir katılımcı tartışma tekniğini kullandığını ifade etmiştir. Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konularını işlerken tartışma yöntemini kullandığını ifade eden Kemal Öğretmen, “*Biz teknoloji günlük hayatımızın içinde olduğu için zaten sınıfta bir tartışma ortamı oluşturarak işliyoruz. Nasıl teknolojiden yararlanmalıyız, nasıl tehlikelerinden kaçınmalıyız bunları hep birlikte tartışıyoruz.*” diyerek tartışma yoluyla dijital vatandaşlık konularını işlediğini dile getirmiştir. Öğretmenler, dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları yöntem ve teknikleri açıklarken genellikle dijital teknolojilerin kullanılmasında gizlilik ve güvenlik unsurlarına yönelik örnekler vermişlerdir. Bu bağlamda dijital vatandaşlık konusundaki uygulamalarından kısıtlı bahsettikleri belirlenmiştir.

4.9.2. Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan araçlar

Öğretmenlerin görüşlerine göre dijital vatandaşlık eğitimi, derste teknoloji kullanımını gerektirmektedir. Nitekim sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitimindeki uygulamaları sorulduğunda tüm katılımcılar “akıllı tahta kullanımı” ile ilgili örnekler sunmuşlardır. Bununla birlikte derslerinde çeşitli görseller, akıllı defter, gazete haberleri, haritalar, videolar/belgesellerden yararlandığını belirten katılımcıların çoğunlukla bu kaynaklara yine akıllı tahta üzerinden ulaştıkları

görülmüştür. Öğretmenlerin görüşleri Şekil 4.12.'de gösterilmiştir. Öğretmenlere göre sosyal bilgiler dersinde herhangi bir konuyu teknoloji ile işlemek, dijital ortamlara katılmak dijital vatandaşlık eğitimine hizmet etmektedir.

Şekil 4.12. Dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları araçlara ilişkin görüşler

- **Akıllı tahta**

Araştırmada yer alan bütün katılımcılar derslerinde akıllı tahtadan yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler, çocukların derse ilgisini çekmek, örneğin Melek Öğretmen, “Akıllı tahtada işlemek çocukların çok hoşuna gidiyor. Bir kalem simgesiyle kim doğru gösterebilecek kim doğru çizebilecek ... Akıllı tahta üzerinde yaptığımızda daha çok hoşuna gidiyor. Böyle kullanıyoruz.”; akıllı tahta kullanımını öğretmek, örneğin Melek Öğretmen, “... Akıllı tahtanın kullanımıyla ilgili her ders bir öğrenci görevli oluyor. Tahtanın açılıp kapatılması nereden başlatacak programı nerden açacak ordan etkin kullanmalarını sağlamaya çalışıyorum...”; internetin nasıl kullanılacağını öğretmek, örneğin Ali Öğretmen, “Akıllı tahtayı kullanıyoruz. Çeşitli sitelere giriyoruz. Adres butonu nasıl olacak? Şifreler nasıl verilecek? Giriş nasıl yapılacak ...”; bilgiyi akıllı tahtadan yansıtmak, örneğin Ramazan Öğretmen, “... Dijital ortamı sadece bilgiyi depolama konusunda kullanıyoruz bilgiye ulaşma konusunda kullanıyoruz, ... kendi depoladıklarımızı sadece akıllı tahtalar vasıtasıyla çocuklara gösteriyoruz...” şeklinde görüşlerini açıklamışlardır.

- **Videolar/Belgeseller**

Ceyda Öğretmen, akıllı tahta aracılığıyla bazı videoları ve belgeselleri dersinde kullandığını “Biz akıllı tahtalarımızı kullanarak sosyal bilgiler dersinde mesela yedinci

sınıfta İstanbul'un fethi ile ilgili çekilmiş Google da ya da youtube da yayınlanmış belgeselleri biz önceden zümre olarak ya da kendimiz izliyoruz. Daha sonra derse ve çocuklara uygun olanlarını izletiyoruz böylelikle hem görsel hafızlarını hem işitsel hafızalarını devreye sokmuş oluyoruz...” şeklinde belirtmiştir. Ceyda Öğretmen diğer çoğu katılımcı gibi herhangi bir konuyu dijital cihazları kullanarak işlemeyi dijital vatandaşlık eğitimi düşünmektedir.

İzlenmiş olan derslerde görülmüştür ki öğretmenler, sınıflarında teknoloji kullanımına ilişkin en çok akıllı tahtayı kullanarak power-point sunumlarına yer vermektedir. Bunun dışında yine akıllı tahtayı kullanarak kısa video ve fotoğraflar ile derslerini işlemişlerdir. İzlenen bir ders süresi 40 dakikadır. Bu zaman içerisinde öğretmenlerin teknoloji kullanımına ne kadar yer verdikleri dersin konusuna ve kullanılan materyale göre değişim göstermiştir.

- **EBA (Eğitim Bilişim Ağı)**

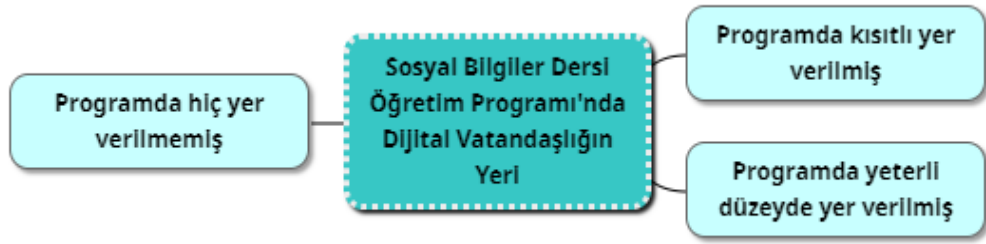
Dijital vatandaşlık eğitiminde EBA'da (Eğitim Bilişim Ağı) yer alan kaynakları kullandığını belirten Okan Öğretmen, bu kaynakların içeriğine dair bir açıklama yapmamıştır. Okan Öğretmen, “... EBA bunlardan bir tanesi orada konu anlatımları var konu anlatımlarını öğrencilerimize veriyoruz.” diyerek dijital ortamları kaynak edinmede kullandığından bahsetmiş ve bu durumu dijital vatandaşlık eğitimi olarak ele almıştır.

- **Akıllı defter**

Dijital vatandaşlık eğitiminin verilmesinde, akıllı defterlerden yararlandığı belirten yalnızca Ceyda Öğretmen olmuştur. Ceyda Öğretmen, “Akıllı defterlerimiz var. Akıllı defterlerimizin dijital ortama aktarılmış hali var. Bunları bize veriyorlar flash bellekle. Bunlardan çocuğa bir yeri yazdıracağımız zaman kendimiz söylemiyoruz onu açıyoruz çocuklara önce anlatıyoruz tabi dersi çocuk onu akıllı defterden bakıyor ve kendi cümleleri oradan kısaltarak kendi anlayacağı şekilde yazabiliyor..” diyerek akıllı defterlerdeki boşluk doldurma etkinliklerinin yapılmasını dijital vatandaşlık eğitimine hizmet ettiğini düşünmektedir.

4.10. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Dijital Vatandaşlığın Yerine İlişkin Görüşleri

Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminin uygulanmasında temel rol oynayan öğretmenler için Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı dijital vatandaşlık eğitimi açısından sorulmuştur. Bu kapsamda alınan yanıtlar sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin görsel Şekil 4.13'te verilmiştir.

Şekil 4.13. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dijital vatandaşlık eğitiminin yerine ilişkin görüşler

Şekil 4.13.'te görüldüğü üzere öğretmenlerin görüşleri *Programda kısıtlı yer verilmiş*; *Programda hiç yer verilmemiş*; *Programda yeterli düzeyde yer verilmiş* şeklindedir. Bir öğretmen dışında her bir katılımcı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı' nı dijital vatandaşlık konusunda yetersiz olarak nitelendirmiştir. Öğretmenler, programda dijital vatandaşlık yerine teknoloji konularının daha fazla ön plana çıktığını düşünmektedirler.

- **Programda kısıtlı yer verilmiş**

Sosyal bilgiler öğretim programının dijital vatandaşlık eğitimi açısından yetersiz görenlerden Ramazan Öğretmen, “*Dijital vatandaşlara çok fazla yer verildiğini düşünmüyorum sanki teknolojinin zararlarından çok kısa bir değinme sözü konusu...*” diyerek programın dijital vatandaşlık konuları açısından eksik bırakıldığını onun yerine derslerde daha çok teknoloji ile ilgili konuları işlediklerinden bahsetmiştir. Benzer görüşte olan Okan Öğretmen, “*...Yani çok da örtüşmüyor gibi geldi. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında dijital vatandaşlığın daha fazla yer alması daha etkin olması gerekiyor.*” demiştir.

- **Programda hiç ver verilmemiş**

Bir öğretmen dijital vatandaşlığın sosyal bilgiler dersi öğretim programında hiç yer almadığına dair görüşü bulunmaktadır. Kemal Öğretmen, dijital vatandaşlığa sosyal bilgiler öğretim programında hiç yer verilmediği “*Sosyal bilgiler dersi öğretim programı içerisinde dijital vatandaşlık yer almıyor*” şeklinde ifade etmiştir.

- **Programda yeterli düzeyde ver verilmiş**

*Farklı bir görüşte olan Ceyda Öğretmen, “... İşliyoruz ilk ünitelerde daha hafiften başlamak açısından, çocukların derse ilgisini çekmek açısından. Çünkü dijital ortamlar çok ilgisini çekiyor çocukların. O yüzden ilk ünitelerde olması da iyi. Konular ağırlaşmadan bunları çocuklarımıza öğretmemiz gayet iyi. Ben memnunum müfredat olarak”*diyerek bilgilerin çocuklara derse ilgi çekmede ve konular yoğunlaşmadan ilk ünitelerde verilmesinin yararlı olduğunu belirtmiştir.

4.10.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programı’nda öne çıktığını düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları

Öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutları konusunda da öğretim programını ele almaları istenmiş ve hangi boyutların programda ön planda olduğu yönünde düşünceleri sorulmuştur. Öğretmenlere öğretim programının hangi dijital vatandaşlık boyutları açısından daha baskın olduğu sorulduğunda en çok dijital iletişim ardından haklar ve sorumluluklar boyutlarını belirttikleri görülmüştür. Öğretmenlerin görüşleri Tablo 4.4.’te gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda öne çıktığını düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları

	Melek	Ali	Kader	Okan	Esin	Kemal	Ceyda	Ramazan
Dijital İletişim	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Dijital Haklar Sorumluluklar				✓			✓	
Dijital Gizlilik Güvenlik		✓						
Dijital Erişim							✓	✓
Dijital Hukuk	✓							
Dijital Sağlık	✓							
Dijital Etik							✓	
Dijital Ticaret							✓	

Öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutları konusunda da öğretim programını ele değerlendirmeleri istenmiş ve hangi boyutların programda ön planda olduğu yönünde düşünceleri sorulmuştur. Öğretmenlere öğretim programının hangi dijital vatandaşlık boyutları açısından daha baskın olduğu sorulduğunda katılımcılar en çok dijital iletişimi belirtmişlerdir. Örneğin Okan Öğretmen, “*Dijital iletişim ön planda ve hak ve sorumluluklar ön planda*” diyerek iletişim ile birlikte haklar ve sorumluluklar boyutunun programda öne çıktığını ileri sürmüştür. Çoğu öğretmen sosyal bilgiler dersi öğretim programında iletişim ünitesi olduğunu ve dolayısıyla dijital iletişimi içerdiğini belirtmişlerdir. Okan, Ali, Kader, Kemal, Melek, Esin ve Ramazan iletişim boyunun sosyal bilgiler de ön plana çıktığına dair ortak görüşe sahip oldukları görülmüştür.

Öğretmenler görüşlerinde birden fazla boyutu belirtmişlerdir. Örneğin Ceyda Öğretmen, *“Dijital haklar ve sorumluluklar kesinlikle ön plana çıkıyor ... Dijital ticaret var kesinlikle. Daha çok şimdi dijital etik derken bizim altıncı sınıflarda kaynak araştırma, kaynak bilgisi nasıl yazılır, bir araştırmanın aşamaları, internetten bile bir bilgi alsak biz bunu ne şekilde kaynak göstereceğimizi öğretiyoruz çocuklarımıza ... Dijital erişim yine bilgiye erişim konularında internette yazan her şeye güvenmeyişiğimiz bunlar ön plana çıkıyor.”* diyerek etik, erişim, ticaret, haklar ve sorumluluklar boyutlarını sıralamıştır.

Öğretmenler görüşlerin diğer baskın boyutların ise; dijital haklar ve sorumluluklar ve dijital erişim olduğu belirtilmiştir. Dijital vatandaşlık boyutlarından dijital erişimin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda mevcut olduğu yönünde Ceyda ve Ramazan Öğretmen ortak görüşe sahiptir. Ramazan öğretmen *“Dijital erişim olabilir. Çünkü derslerimizde bunu sürekli kullanıyoruz bahsediyoruz zaten bilgiye erişmek anlamında”* demiştir. Katılımcılardan yalnızca Ali Öğretmen, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda dijital gizlilik ve güvenlik boyutunun öne plana çıktığını belirtmiştir. Ali Öğretmen *“Özellikle teknolojinin kullanılması güvenli internet kullanımı gizlilik güvenlik”* şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

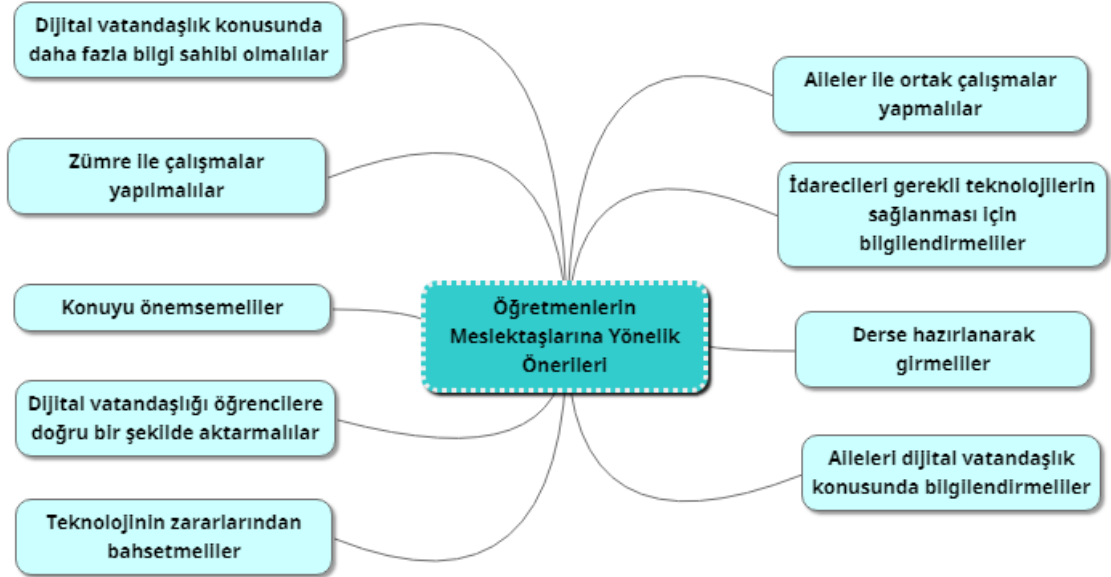
4.11. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler Dersini Dijital Vatandaşlık Eğitimi Açısından Daha Etkili Hale Getirilmesine Yönelik Önerileri

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını Dijital Vatandaşlık eğitimi konusunda geliştirmeye yönelik neler yapılması gerektiği öğretmenlere yöneltilmiştir. Bu konuda öğretmenlerin görüşleri dijital vatandaşlığı sosyal bilgiler programına entegre etmek açısından önemli görülmektedir. Öğretmenlerin bir kısmı dijital vatandaşlık konusunda sosyal bilgiler dersi öğretim programının ve ders saatinin yeterli olmadığından yakınmış ve çözüm olarak derslerine daha fazla zamanın verilmesini önermişlerdir. Öğretmenlere dijital vatandaşlığın geliştirilmesi konusu öğretmenlere, idarecilere, altyapıya, öğretim programına ve öğrencilere yönelik neler yapılması gerektiği tek tek sorulmuştur. Her bir soru başlığı altında öğretmenlerin verdikleri yanıtlar ile kodlar oluşturulmuştur.

4.11.1. Öğretmenlerin meslektaşlarına yönelik önerileri

Araştırma kapsamında sosyal bilgiler derslerinde dijital vatandaşlık eğitiminin geliştirilmesine yönelik öğretmenler açısından neler yapılması gerektiği konusunda bir

soru yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar sonucunda oluşturulan kodlar şekil 4.14’te gösterilmiştir.

Şekil 4.14. Öğretmenlerin meslektaşlarına yönelik önerileri

Şekil 4.14.’te görüldüğü üzere öğretmenler meslektaşlarına yönelik *dijital vatandaşlık konusunda daha fazla bilgi olmalılar; konuyu önemsemeliler; zümre ile ortak çalışmalar yapılmalı; dijital vatandaşlığı doğru bir şekilde öğrencilere aktarmalılar; , teknolojinin zararlarından bahsetmeliler; aileler ile ortak çalışmalar yapılmalı; idarecileri teknolojileri sağlaması için bilgilendirmeliler; derse hazırlanarak girmeliler; aileleri dijital vatandaşlık konusunda bilgilendirmeliler* şeklinde görüşlere sahiptir. Öğretmenlerin en fazla üzerinde durdukları konu meslektaşlarının dijital vatandaşlık konusunda daha çok bilgili olmalarına ilişkindir. Bu doğrultuda dijital vatandaşlık ile ilgili çeşitli eğitsel çalışmalara öğretmenlerin katılmaları beklenmektedir. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık konusundaki bilgilerini artırmaya ilişkin katılımcıları görüşleri şöyledir:

Esin Öğretmen, “... Öğretmenler bununla ilgili sunu, seminer, konferans bilgilendirme çalışmaları mutlaka yapmalı...”

Kader Öğretmen, “... Düzenlenen eğitici çalışmalara katılmalı, seminerlere katılmalı...”

Görüldüğü üzere katılımcılar, öğretmenlerin dijital vatandaşlık bilgilerini artırmasını düşünmekte ve bunu sağlamak için ilgili seminer ve kurslarda yer almalarını önermişlerdir.

Öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitimini geliştirme açısından meslektaşlarına çeşitli öneriler sunmuşlardır. Örneğin Melek Öğretmen, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın içeriğini dijital vatandaşlık konuları açısından yetersiz olduğuna değinmiş ve programdaki eksiklikleri gidermek açısından öğretmenlerin sorumluluklarına dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda Melek Öğretmen, dijital vatandaşlık eğitiminde öğretim programına bağlı kalınmasının yetersiz olduğunu dolayısıyla öğretmenlerin konuları zenginleştirmek açısından önceden yapacakları hazırlıklarının dijital vatandaşlık eğitimini geliştirmede önemli olduğunu ifade etmiştir. Melek Öğretmen'in bu düşüncelerini yansıtan cümleleri ise şöyledir: *“Programda yer almıyor ben bunu yapmam anlamında davranmamak gerekiyor. Yani biraz zaman alıyor hazırlık özveri gerektiriyor şimdi ben sadece bana verilen öğretmen kitabıyla hazır planlama derste ne yapılacak şunu okut şunu söyle diye gittiğimde bu durum benim hiçbir hazırlık yapmamı gerektiriyor...”*

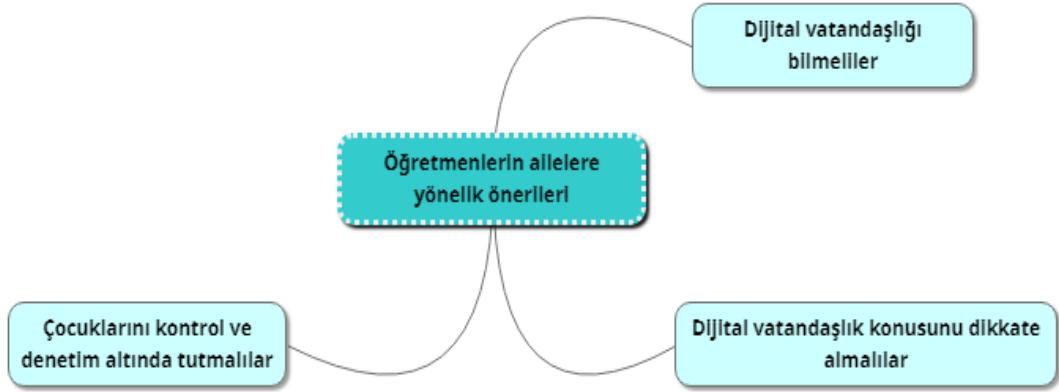
Farklı bir görüşe sahip Okan Öğretmen, *“... Bizlerin dijital vatandaşlığı doğru bir şekilde öğrencilere aktarmamız gerekiyor.”* diyerek dijital vatandaşlık konularının öğretilmesinde öğretmenlerin dikkat etmeleri gerektiğini düşünmektedir. Okan Öğretmen bir başka görüşünde ise *“Bu derste teknolojiden bahsediyoruz. Bunların zararları bilinmeli. Çocuklara bunları anlatmamız gerekli”* diyerek teknolojinin olumsuz sonuçlar doğurabilecek özelliğe sahip olduğunu ve öğrencilerin bu doğrultuda bilgilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ceyda Öğretmen aileler ile ortak çalışmaların yapılması yönünde görüşe sahiptir. Ceyda Öğretmen'in görüşü şöyledir: *“... Velilerle ortak çalışarak onların da bilgilendirilmesi gerekiyor.”* Ceyda Öğretmen bir başka görüşünde ise öğretmenlerin idarecileri dijital vatandaşlık konusunda bilgilendirmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. Bununla ilgili olarak Ceyda Öğretmen, *“İdareyi bu konuda bilgilendirmemiz bizler açısından çok olumlu olacaktır. Bizim ihtiyaçlarımızın karşılanması bakımından idareyi bilgilendirmek önemli”* şeklinde belirtmiştir.

Esin Öğretmen ortak çalışmaların yapılması konusunda ise zümre öğretmenleri ile işbirliğini önermiştir. Esin Öğretmen, *“Zümre ile ortak çalışmalar yapılabilir.”* demiştir.

4.11.2. Öğretmenlerin ailelere yönelik önerileri

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında dijital vatandaşlık eğitimi geliştirmeye yönelik öğretmenlere ailelere yönelik önerileri sorulmuştur. Alınan yanıtlar sonucunda oluşturulan kodlar Şekil 4.15’te gösterilmiştir.

Şekil 4.15. Öğretmenlerin ailelere yönelik önerileri

Şekil 4.15.’te görüldüğü gibi katılımcılar *çocuklarını kontrol ve denetim altında tutmalılar*, *dijital vatandaşlığı bilmeliler* ve *dijital vatandaşlık konusunu dikkate almalılar* şeklinde ailelere yönelik görüşlerini ifade etmişlerdir. Dijital vatandaşlık eğitiminde ailelerin önemli görevleri olduğunu bildiren Ali Öğretmen, öğrencilerin evlerinde dijital cihazları ve interneti kullandıkları zamanlarda velilerin çoğu kez dijital vatandaşlık çerçevesinden uzak davranışlarından yakınmış ve ailelerin de dijital vatandaşlık konularını bilmeleri gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca çocukların ve ebeveynlerin dijital vatandaşlık kavramını çok iyi bilmediklerini ve dolayısıyla davranışlarına da bunu yansıtamadıklarını belirtmiştir. Ali Öğretmen’in bu konudaki görüşü aşağıdaki biçimdedir:

“Her eğitim ilk olarak ailede başlar. Dijital vatandaş olarak çocukları eğitmede de öncelik ailelerindir. Çocuklar internet, bilgisayar cep telefonu gibi teknolojiyi çok fazla kullanıyorlar. Özellikle de evlerinde bilgisayar başında zaman geçirirken ailelerin onları denetim altında tutmaları gerekir bu nedenle aileler bu dijital vatandaşlık hakkında ne kadar bilgili ve yeterli

olurlarsa çocukların geleceği ve onların iyi bir dijital vatandaş olarak yetişmeleri açısından o kadar iyi olur.”

Ali Öğretmen görüşünde ailelerin dijital vatandaşlık açısından bilgili olmalarını beklerken evde çocuklarını teknolojiyi kullanırken kontrol ve denetim altında tutmalarını önermektedir. Benzer düşünceye sahip Ramazan Öğretmen ise dijital vatandaşlığın aileler tarafından bilinmesi dolayısıyla bu konuda eğitimin ailelere de sağlanması yönünde görüş bildirmiştir. Ramazan Öğretmen dijital vatandaşlık bilincine sahip olan ebeveynlerin dijital teknolojileri kullanımında çocuklara yardımcı olmaları gerektiğini belirtmiştir. Ramazan öğretmenin bu konudaki görüşü şu şekildedir:

“... Öğretmenleri ailesi çevresi ablası her kim var ise yanında dijital aletleri kullanırken bireye yardımcı olacak yani hangi doğrultuda kullanması gerektiğini bilecek o şekilde bir yol izleyebiliriz”

Ceyda Öğretmen ise, çocukların teknoloji kullanırken dikkat edilecek hususların olduğunu belirtmiş ve ailelerin dijital vatandaşlık konularını dikkate almalarını istemiştir. Ceyda Öğretmen’in bu konudaki görüşü şöyledir: *“Aileler için de bunlar önemli konular. Çünkü evde çocuklarımız internet başında zaman geçiriyor. O zaman dikkat etmek gerekiyor. Çocuk interneti nasıl kullanıyor bunlar önemli. O nedenle bu konular önemsenmeli.”* demiştir.

4.11.3. Öğretmenlerin öğretim programına yönelik önerileri

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında dijital vatandaşlık eğitimini geliştirmeye yönelik öğretmenlere öğretim programına yönelik önerileri sorulmuştur. Alınan yanıtlar sonucunda oluşturulan kodlar Şekil 4.16’da gösterilmiştir.

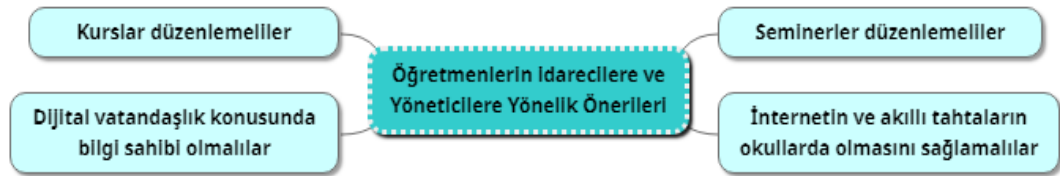
Şekil 4.16. Öğretmenlerin öğretim programına yönelik önerileri

Şekil 4.16.’da görüldüğü gibi katılımcıların görüşleri *dijital vatandaşlık konuları arttırılmalı, ders saatleri arttırılmalı* şeklindedir. Öğretim programının geliştirilmesine yönelik düşüncelerini belirten öğretmenler öğretim programında dijital vatandaşlık

hakkında konuların eksikliğini dile getirmişler ve öğretim programının kapsamının geliştirilmesine ilişkin ifadelerde bulunmuşlardır. Örneğin Kader Öğretmen, “... *Öğretim programı da dijital vatandaşlığa içeriğinde geniş yer vermeli...*” demiştir. Ayrıca bir öğretmen ise öğretim programındaki dijital vatandaşlık içeriğinin yetersizliğinin yanında ders saatlerinin arttırılması gerektiğine değinmiştir. Örneğin Ali Öğretmen, “*Öğretim programında dijital vatandaşlığa daha ayrıntılı yer vermesi gerekiyor. Şimdilik yetersiz ve zaman da sorun konuyu detaylı işleyebilmek için ders saati daha fazla olmalı.*” diyerek görüşünü açıklamıştır. Ali ve Kader Öğretmen ile benzer düşünceye sahip Kemal Öğretmen, “*Öğretim programı dijital vatandaşlık konusunda daha kapsamlı bir şekilde düzenlenmeli programa dijital vatandaşlık boyutları içeren konular eklenmeli dersimizin süresi de daha geniş olabilir.*” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

4.11.4. Öğretmenlerin idarecilere ve yöneticilere yönelik önerileri

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında dijital vatandaşlık eğitimini geliştirmeye yönelik öğretmenlerin idarecilere ve yöneticilere yönelik önerileri sorulmuştur. Görüşler incelendiğinde öğretmenlerin idarecilerden okullarında internet ve akıllı tahtaların bulunmasını, dijital vatandaşlık hakkında eğitim çalışmaları (kurslar, seminerler) düzenlemelerini bekledikleri ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte öğretmenler, dijital vatandaşlıktan idarecilerin de haberdar olmalarını beklemektedirler. Öğretmenlerin idarecilere yönelik önerilerini gösteren kodlar Şekil 4.17’de verilmiştir.

Şekil 4.17. Öğretmenlerin idarecilere ve yöneticilere yönelik önerileri

Şekil 4.17’de görüldüğü üzere öğretmenler idarecilere ve yöneticilere dijital vatandaşlık eğitimini geliştirmek adına bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Örneğin Ceyda Öğretmen, “... *Her okulda internete bağlı akıllı tahtalar olması gerekiyor ki çocuklara biz bunları uygulamalı olarak gösterebileyim yöneticilerin idarecilerin*

öğretmenlere kolaylıkları sağlaması gerekiyor.” diyerek okullarda internet ve akıllı tahtaya erişim konusunda idarenin öğretmenlere destek olmasını istemektedir.

Öğretmenler dijital vatandaşlık konularında bazı bilgilendirici çalışmaların yapılmasını istemektedir. Bu doğrultuda bazı katılımcılar dijital vatandaşlık ile ilgili kursların düzenlenmesi için yöneticilere öneride bulunurken, bazıları da seminerler ile dijital vatandaşlık konusunda kendilerinin bilgilendirilmesini beklemektedir. Bu tür düşüncelere sahip katılımcıların görüşleri şöyledir:

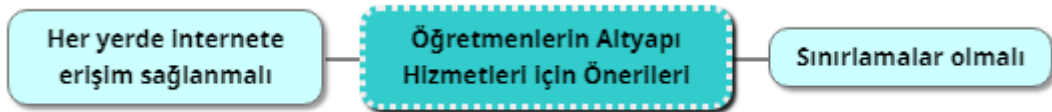
Ali Öğretmen, *“Dijital vatandaşlık konusunda kurslar olmalı, bunlar için bizlere yol göstermeliler.”*

Kemal Öğretmen *“ Seminer programları yapabilirler. Bizim için en iyi öğrenme yolu olabilir.”*

Bazı öğretmenler ise dijital vatandaşlıkta yalnız öğretmenlerin değil yöneticilerin de bilgi sahibi olmasını beklemektedir. Örneğin Okan Öğretmen. *“Bu konuları yöneticiler iyi bilirse önemini anlayıp gerekli çalışmalarda bulunurlar. Onlarında dijital vatandaşlık konularına hakim olmaları önemli”* şeklinde görüşünü belirtmiştir.

4.11.5. Öğretmenlerin altyapı hizmetleri için önerileri

Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitimini geliştirmeye yönelik öğretmenlere altyapıya yönelik önerileri sorulmuştur. Esin ve Melek Öğretmen dışında bu konuda görüş belirten olmamıştır.

Şekil 4.18. Öğretmenlerin altyapı için önerileri

Şekil 4.18.’de görüldüğü üzere öğretmenlerin görüşleri her yerde internete erişim sağlanmalı ve sınırlamalar olmalı biçimindedir. Katılımcılar altyapı konusunda kendi çalıştıkları okullarda eksikliğin olmadığını ve internete erişim sağlayabildiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte birçok okulun teknoloji açısından eksik olduğunu ve bu

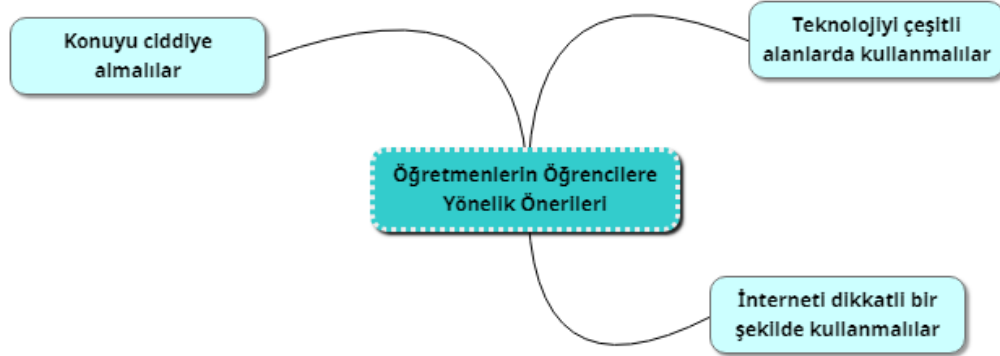
okullarda da teknolojilerin bulunması gerektiğine ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır. Örneğin Esin Öğretmen:

“İnternet erişimi bir alt yapıdır. Benim bu cihazları kullanabilmek için bu altyapıya da sahip olmam gerekiyor. Şehrin merkezinde çalıştığım bir okul burada internet yokken biz telefonda da bağlantı yapıp dersi işledik Ama bunlar bir sıkıntı idi şu anda var ama her yerde yok imkanlar geliştirilmeli”

şeklinde tüm okullarda internet erişiminin bulunmasını gerekli bulmaktadır. Altyapı konusunda Melek Öğretmen internet erişimi ve internet kullanımında öğrencilerin her siteye ulaşmasına sınırlamaların olması gerektiğine ilişkin görüşe sahip olduğu görülmüştür. Melek Öğretmen, “Okullarda internet kullanımında her siteye erişim olmamalı, sınırlamaları olmalı. Çocuklar akıllı tahtadan internete bağlanıyorlar. Kontrollü olmaları iyi.” demiştir.

4.11.6. Öğretmenlerin öğrencilere yönelik önerileri

Araştırma kapsamında öğretmenlere sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi açısından geliştirilmesi amacıyla öğrencilere yönelik önerilerinin neler olduğu sorulmuştur. Alınan yanıtlar neticesinde oluşturulan kodlar aşağıda Şekil 4.19.’da verilmiştir.

Şekil 4.19. Öğretmenlerin öğrencilere yönelik önerileri

Şekil 4.19.’da görüldüğü üzere öğretmenlerin öğrencilere yönelik kısıtlı sayıda önerileri bulunmaktadır. Öğretmenler sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi açısından geliştirilmesine ilişkin öğrencilere: *teknolojiyi çeşitli alanlarda kullanmalılar*,

konuyu ciddiye almalılar, interneti dikkatli bir şekilde kullanmalılar biçiminde öneriler sunmuşlardır. Örneğin Ramazan Öğretmen:

“Öğrencilerden sadece bilgiye ulaşma bilgiyi depolama konusunda kullanacaklar. Bunu yaparken çok fazla hazıra alışmayacaklar. Arama motorlarında Google'da ne yazarsak karşımıza çıkıyor. Tabi ki farklı kaynaklara dönecekler ama sadece bilgiye ulaşsınlar bilgiyi depolasınlar. Bunun haricinde eğlence online oyunlar alışveriş sosyal paylaşım siteleri bu konulara çok fazla ağırlık vermeden olması gerektiği gibi kullansınlar”

şeklinde öğrencilerin teknolojiden çeşitli alanlarda yararlanmaları yönünde görüşe sahiptir. Farklı bir görüşte bulunan Esin Öğretmen, *“Öğrenciler bu konuları daha önemseyip ciddiye almalılar.”* diyerek dijital vatandaşlık konularının konularının öğrenciler tarafından dikkate alınmasını beklemektedir. Bir başka görüşte olan Kader Öğretmen ise, *“Öğrencilere söyleyebileceğim interneti kullanırken dikkatli olsunlar. İnternette geçirdikleri zamanı doğru kullansınlar.”* biçiminde internet kullanımında ortaya çıkabilecek tehlikelerden öğrencilerin kendilerini korumalarını istemektedir.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık konularında görüşlerine başvurulmuş ve toplamda sekiz (4 kadın, 4 erkek) sosyal bilgiler öğretmeni ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler tamamlanmasının ardından daha önce görüşülen öğretmenlerden dördü derslerinde gözlenmiştir. Araştırmanın veri toplama süreçlerinde öğretmen görüşme formu ve gözlem formlarından yararlanılmıştır. Araştırmada sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşleri saptanmıştır. Bu kapsamda araştırmanın sonuçları şöyledir:

5.1.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlık anlayışına ilişkin sonuçlar

5.1.1.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık tanımlarına ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlerin vatandaşlık tanımlarının bağlılık, aidiyet, haklar ve özgürlükler ile görev ve sorumluluklar çerçevesinde şekillendiği saptanmıştır.
- Öğretmenlerin geleneksel anlamda vatandaşları hak ve sorumluluklara sahip bireyler olarak ele aldıkları belirlenmiştir.
- Vatandaşlık kavramı bağlamında en çok görev ve sorumlulukları vurguladıkları saptanmıştır. Vatandaşların devletine karşı yerine getirmeleri gereken görev ve sorumluluklar ise sırasıyla; oy kullanmak, vergi vermek, askere gitmek ve yasalara uymak olarak tespit edilmiştir.

5.1.1.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlıktaki dönüşüme ilişkin görüşlerine yönelik sonuçlar

- Öğretmenler vatandaşlıktaki dönüşüm konusunda; vatandaşlık bilinci arttı, sorumluluk alanları genişledi, sosyal ilişkilerdeki duyarlılık azaldı, milliyetçilik azaldı, sorumluluklara bağlılık azaldı şeklinde görüşlere sahiptirler.
- Öğretmenlerin önemli bir bölümü günümüzde insanların, vatandaşlık konusunda daha bilinçli olduklarını düşünmektedirler.

- Öğretmenler tarafından ifade edilen vatandaşlıktaki dönüşümler, genellikle bilim ve teknoloji dünyasındaki gelişmelere bağlanmaktadır.

5.1.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık hakkındaki görüşlerine ilişkin sonuçlar

5.1.2.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlığın tanımına ilişkin sonuçlar

- Öğretmenler dijital vatandaşlığı; vatandaşlık görevlerinin dijital ortamlarda yapılması, teknolojiyi sorumlu kullanmak, elektronik ortamlardaki belli kurallara sahip gruplar ve dijital ortamlarda fazla zaman geçirmek olarak tanımlamışlardır.
- Öğretmenler arasında dijital vatandaşlık kavramının ne ifade ettiğini eksiksiz belirten bir görüş olmadığı görülmüştür.
- Öğretmenlerin genel olarak dijital vatandaşlığı; dijital ve vatandaşlık kavramlarını tek tek açıklayıp ardından bu iki kavramı birleştirerek tanımladıkları görülmüştür. Bununla birlikte dijital vatandaşlığı açıklarken teknoloji kavramı ile ilişkilendirmeye çalıştıkları ancak vatandaşlık ile ilişkisine çok fazla değinmedikleri saptanmıştır.
- Dijital vatandaşlık kavramındaki açıklamalarda teknolojik anlamda e-devlet uygulamasından bahsettikleri görülmüştür.

5.1.2.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşların özelliklerine ilişkin sonuçlar

- Öğretmenler dijital bir vatandaşın sahip olduğu özellikleri; teknolojiyi bilinçli kullanmak, e-devleti kullanmak, işlerini teknolojiyi kullanarak yapmak, evrensel değerleri benimsemek, vicdanlı olmak ve dijital cihazlara sahip olmak şeklinde sıralamışlardır. Bu görüşler arasında teknolojiyi bilinçli bir şekilde kullanmanın ön plana çıktığı görülmüştür.
- Öğretmenler, dijital vatandaşlardaki yetkinlikler ve beceriler ile ilgili bilgisayar, internet ve akıllı cihazların kullanılması ile etik değerler çerçevesinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

5.1.2.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kimlerin dijital vatandaş olduğuna ilişkin sonuçlar

- Dijital vatandaşların kimler oldukları ile ilgili görüşlere bakıldığında; gençler ve çocuklar, kamu kurumlarında çalışanlar ve robotlar dijital vatandaş olarak nitelendirilmiştir. Bu kapsamda dijital vatandaş olarak en fazla nitelenenlerin öğretmenlerin kendi öğrencileri olduğu saptanmıştır.

5.1.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerini dijital bir vatandaş olarak görme durumları ve nedenleri

- Öğretmenlerin yarısından fazlası kendisini dijital vatandaş olarak görürken iki öğretmen dijital vatandaş olmadığını ifade etmiştir.
- Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha vurgulu olarak kendilerini dijital vatandaş olarak nitelendirdikleri saptanmıştır.
- Kendisinin dijital bir vatandaş olduğu yönünde düşünceye sahip olan katılımcıların bu durumu teknolojiyi fazla kullanmaları ile ilişkilendirdikleri belirlenmiştir.
- Katılımcıların kendilerine ilişkin dijital vatandaşlık değerlendirmelerine yönelik açıklamalarında yetersiz kaldıkları görülmektedir.

5.1.4. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki yeri ve rolüne ilişkin sonuçlar

5.1.4.1. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimindeki önemine ilişkin sonuçlar

- Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitiminde önemli görüldüğü, dijital vatandaşlık eğitiminin verilmesinin gerekli olduğu ve öğretmenlerin bu konuda olumlu görüşlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sınıflarında dijital vatandaşlığın bütün boyutlarıyla ayrıntılı ele alınmasını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dijital vatandaşlık eğitiminin teknolojiyi kullanabilmeye yönelik bilgi ve becerilerin kazandırılmasında; etkin vatandaşlar yetiştirmede ve saygılı bireyler yetiştirmede etkili olduğunun düşünüldüğü saptanmıştır.

5.1.4.2. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilişkisi yönelik sonuçlar

- Araştırmada yer alan her katılımcının, sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilişkili olduğu yönünde ortak görüşte oldukları görülmüştür. Öğretmenler, sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimi açısından önemli olması ve konularını hayatın içinden ele alan bir ders olmasına dayanarak dijital vatandaşlık eğitimiyle ilişki kurduklarına ulaşılmıştır.

5.1.5. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersi ile ilişkili olan dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin sonuçlar

- Tüm dijital vatandaşlık boyutlarının sosyal bilgiler dersi ile ilişkilendirildiği saptanmıştır. Öğretmenler tarafından en çok ilişkilendirilen boyutun dijital iletişim olduğu, ardından dijital ticaret ve dijital haklar ve sorumluluklar boyutunun ilişkilendirildiği görülmüştür.
- Öğretmenlerin sosyal bilgiler ile en az ilişkilendirdikleri boyutlar ise dijital sağlık ve dijital erişim boyutları olmuştur.

5.1.6. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin rolleri ve sorumluluklarına ilişkin sonuçlar

- Dijital vatandaşlık eğitimine hizmet etme açısından öğretmenlerin önemli rol ve sorumluluklara sahip olduklarını yönünde ortak görüşlerin olduğuna ulaşılmıştır. Bu rol ve sorumluluklar ise; dijital vatandaşlık konularını iyi bilmek, rol model olmak, çocuklarda merak oluşturmak, etkili bireyler yetiştirmek, günlük yaşam örnekleri ile konuyu ilişkilendirmek, çocukları dijital cihazları kullanma konusunda bilinçlendirmek ve kaynakları incelemek şeklindedir.

5.1.7. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesinde katkısına ilişkin sonuçlar

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin önemli bir bölümü sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesine katkı sağladığını ifade ederken iki öğretmen katkı sağlamadığını belirtmiştir.

5.1.8. Öğretmenlere göre dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin sonuçlar

5.1.8.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlerin bilgi sahibi olduklarını düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları sırasıyla dijital hukuk, dijital ticaret, dijital iletişim, dijital haklar ve sorumluluklar, gizlilik ve güvenlik ve etik olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte bilgi sahibi olduklarını söyledikleri boyutların neyi ifade ettiğini detaylı açıklayamadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin çoğunun dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin yeterli bilgilerinin olmadığı tespit edilmiştir.
- Öğretmenler en az bildiklerini düşündükleri dijital vatandaşlık boyutları dijital okuryazarlık, dijital sağlık ve dijital erişimdir.
- Öğretmenler, dijital okuryazarlığı; bilgisayar ya da internetteki metinleri okuma olarak bildikleri belirlenmiştir. Ayrıca dijital okuryazarlık boyutunun daha çok Türkçe dersi ile ilişkilendirildiği saptanmıştır.
- Öğretmenlerin dijital etiği sosyal ağlarda yer alan kurallara uyma ve internet ortamındaki diğer kişilerle olan ilişkilere saygı gösterme; dijital gizlilik ve güvenlik boyutunu, internette şifre belirlerken dikkatli olunması, güçlü güvenli şifrelerin oluşturulması ve internette güvenli olan sitelere girilmesi; dijital iletişim boyutunu iletişim teknolojilerinin kullanılması olarak ele aldıkları belirlenmiştir.
- Dijital sağlığı bildiğini düşünen öğretmenler bu boyutu dijital ortamlardan hastane randevuları alma ve hastane sonuçlarına ulaşma olarak açıklarken teknolojinin getirdiği fiziksel veya ruhsal sağlık sorunlarına değinmedikleri de saptanmıştır.

5.1.8.2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına yönelik bilgi kaynaklarına ilişkin sonuçlar

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgi edindikleri kaynaklar deneyimler, seminerler, kitaplar, arkadaşlar-çevre, medya, dijital ortamlar ve sosyal bilgiler dersidir.

- Öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin bilgilerini en fazla kendi deneyimleri yoluyla öğrendiklerini düşündükleri belirlenmiştir.

5.1.9. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitiminde kullandıkları etkinlik ve uygulamalara ilişkin sonuçlar

5.1.9.1. Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitimindeki uygulamaları incelendiğinde çoğunun kendisini dijital vatandaşlık eğitiminde yeterli görmesine rağmen uygulama aşamasında dijital vatandaşlık etkinliklerine yer vermedikleri belirlenmiştir.
- Öğretmenler, sunuş yoluyla öğretim, örnek olay, soru-cevap, sohbet-konuşma, tartışma ve araştırma ödevleri gibi derslerinde yer verdikleri yöntem ve teknikleri dijital vatandaşlık eğitiminde de kullandıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Ancak gözlemlerde dijital vatandaşlık eğitimi konusunda belirtilen yöntem ve teknikler ile gerçekleştirilen uygulama ve etkinliklere yeterince yer vermedikleri saptanmıştır.

5.1.9.2. Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminde kullanılan araçlar

- Öğretmenler dijital vatandaşlık eğitiminde, akıllı tahta, video/belgeseller, akıllı defterler, EBA gibi araçları kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak gerçekleştirilen gözlemler bu kullanımın dersin işlenmesinde kullanılan araçlar olduğu, dijital vatandaşlık özelinde kullanımın gerçekleştirilmediği saptanmıştır.

5.1.10. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dijital vatandaşlığın yerine ilişkin görüşlerine yönelik sonuçlar

- Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dijital vatandaşlığın yerine ilişkin görüşleri; programda yeterli düzeyde yer verilmemiş, programda kısıtlı yer verilmiş, programda hiç yer verilmemiş şeklindedir.
- Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dijital vatandaşlık adıyla bir ünitenin olmadığı, teknoloji ile ilgili konuların

içerisinde yer yer değinildiği ancak geniş bir kapsamda yer verilmediği şeklinde görüşlere sahip oldukları saptanmıştır.

5.1.10.1. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda öne çıktığını düşündükleri dijital vatandaşlık boyutlarına ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlere göre sosyal bilgiler dersi öğretim programında ön plana çıkan dijital vatandaşlık boyutları; dijital iletişim, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital erişimdir.

5.1.11. Sosyal bilgiler dersini dijital vatandaşlık eğitimi açısından daha etkili hale getirilmesine yönelik önerilerine ilişkin sonuçlar

5.1.11.1. Öğretmenlerin meslektaşlarına yönelik önerileri

- Öğretmenler meslektaşlarına, dijital vatandaşlık konusunda daha fazla bilgi olmalı; konuyu önemsemeliler; zümre ile ortak çalışmalar yapmalı; dijital vatandaşlığı doğru bir şekilde öğrencilere aktarmalı; teknolojinin zararlarından bahsetmeliler; aileler ile ortak çalışmalar yapmalı; idarecileri teknolojileri sağlaması için bilgilendirmeliler; derse hazırlanarak girmeliler; aileleri dijital vatandaşlık konusunda bilgilendirmeliler biçimlerinde önerilerde bulunmuşlardır.
- Öğretmenlerin en çok dijital vatandaşlık konularında yapılacak bilgilendirici çalışmalara katılma yönünde meslektaşlarına önerilerde bulundukları saptanmıştır. Bu doğrultuda kendilerine sunulacak çeşitli eğitsel çalışmalar aracılığıyla dijital vatandaşlık konusunda daha fazla bilgi sahibi olacaklarını düşündükleri belirlenmiştir.
- Öğretmenler internet ve dijital araçların kullanımında öğrencilere yardımcı olmada ailelerin de etkili olmalarını beklemektedirler. Bu nedenle dijital vatandaşlık eğitimini etkili hale getirmede öğretmenlerin aileler ile ortak çalışmaların yararlı olacağını düşündüklerine ulaşılmıştır.

5.1.11.2. Öğretmenlerin ailelere yönelik önerilerine ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlerin ailelere yönelik; dijital vatandaşlık konularını bilmeleri, çocukların teknoloji kullanımlarında kontrol ve denetimler yapmaları ve

dijital vatandaşlığı dikkate almaları yönünde öneriler sunduklarına ulaşılmıştır.

5.1.11.3. Öğretmenlerin öğretim programına yönelik önerilerine ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yapılacak değişikliklerin bilgi toplumunun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği ile ilgili düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda öğretim programında dijital vatandaşlık konularına daha çok yer verilmesi ve ders saatlerinin arttırılması olarak önerilerinin olduğuna ulaşılmıştır.

5.1.11.4. Öğretmenlerin idarecilere ve yöneticilere yönelik önerilerine ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlerin idareciler ve yöneticilerden, tüm sınıflarda internete ve akıllı tahtaya erişim hizmetlerinin yerine getirilmesi, dijital vatandaşlık konusunda seminer ve kursları düzenlemeleri ve dijital vatandaşlığın neleri içerdiğinden haberdar olmaları yönünde önerilerine ulaşılmıştır.

5.1.11.5. Öğretmenlerin altyapı hizmetleri için önerilerine ilişkin sonuçlar

- Öğretmenler her yerde internete erişim sağlanmalı ve sınırlamalar olmalı şeklinde önerilerde bulunmuşlardır.
- Öğretmenlerin birçok okulda teknolojik donanımın yeterli olmadığını düşündükleri ve internet kullanımında güvenlik ve gizlilik açısından sınırlamaların uygulanmasına yönelik öneriler sundukları belirlenmiştir.

5.1.11.6. Öğretmenlerin öğrencilere yönelik önerilerine ilişkin sonuçlar

- Öğretmenlerin sosyal bilgiler derslerinde daha etkili bir dijital vatandaşlık eğitimini sağlamak açısından öğrencilerine dijital vatandaşlık konularını ciddiye almaları, teknoloji çeşitli alanlarda kullanmaları ve interneti kullanırken dikkatli davranmaları konularında istedikleri olduğuna ulaşılmıştır.

5.2. Tartışma

Vatandaşlık tanımı itibariyle literatürde birçok farklı şekilde ele alınmıştır. Bu tanımlara benzer şekilde araştırmanın katılımcılarının vatandaşlığı bağ kavramı ile açıklamaları ile aynı doğrultuda tanımların olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Aybay (2008, s.4)' e göre, "vatandaşlık devlet ile birey arasındaki karşılıklı hak, görev ve

yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bağdır.” Diğer yandan öğretmenlerin geleneksel anlamda vatandaşları hak ve sorumluluklara sahip bireyler olarak ele aldıkları belirlenmiştir. Işıklı’ya (2015) göre, vatandaşlık, hakları ve sorumlulukları olan bireyleri ifade etmektedir. Bu açılarından sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık kavramına dair tanımlarının literatürdeki bazı tanımlar ile örtüştüğü söylenebilir. Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda vatandaşların devletine karşı yerine getirmeleri gereken sorumluluklar sırasıyla; oy kullanmak, vergi vermek, askere gitmek ve yasalara uymak olarak tespit edilmiştir. Yiğit, (2017) sosyal bilgiler öğretmenliği adaylarının vatandaşlık konusundaki algılarını belirlenmeye yönelik çalışmasında vatandaşlık görev ve sorumluluklarına ilişkin en fazla askere gitme ardından vergi verme ve son olarak oy kullanma şeklinde görüşlerin olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Yiğit (2017), çalışmasında oy kullanmanın hak değil, bir görev olarak algılandığını tespit etmiştir. Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin oy kullanmayı kişilerin devletine olan görev ve sorumlulukları kapsamında ele aldıkları görülmüştür. Oy kullanmanın görev ve sorumluluklar olarak yorumlanması Yiğit’in (2017) ulaştığı sonuç ile benzerlik göstermektedir.

Dijital teknolojilerin yaşamın tüm yönleriyle bütünleşmesiyle birlikte kişilerin yaşamları ve vatandaşlık kavramı değişime uğramaktadır. 21. yy.’da öğrencilerin çağın koşullarına uyum sağlamaları için eğitim süreçlerinde onlara gerekli beceri ve bilinç kazandırılmalıdır. Burada bilinç olarak ifade edilen bireylerin bilgi düzeylerinin yüksek olması, kavrayış yetenekleri, problem çözebilme ve eleştirel düşünme yeteneklerini kapsamaktadır. Bu araştırmada öğretmenler tarafından ifade edilen dönüşümler, genellikle bilim ve teknoloji dünyasındaki gelişmelere bağlanmıştır. Bilim ve teknolojinin vatandaşların yaşamlarında yarattığı değişimler konusunda Işıklı, (2015) vatandaşlık kavramının gerçek dönüşümünün, bilgi ve iletişimle kurulan sanallık ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan öğretmenlerin vatandaşlığın günümüzdeki değişimini bilim ve teknolojideki gelişmeler ile ele aldıkları görüşlerinin Işıklı’nın (2015) düşüncesi ile benzerlik taşıdığı söylenebilir.

Literatürde, dijital vatandaş en genel anlamda, teknolojiyi uygun ve sorumlu bir şekilde kullanan bireyi ifade etmektedir. Bu araştırmada öğretmenlerin dijital vatandaşlık kavramını daha çok dijital hukuk ve dijital haklar ve sorumluluklar kapsamında tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Çoğu öğretmenin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin yaptıkları tanımların literatürdeki tanımlara uymadığı görülmüştür. Bununla

birlikte az sayıda öğretmenin tanımlarının hem ulusal hem uluslararası literatürdeki tanımlara benzer ifadelerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaya ve Kaya, (2014) öğretmen adayları ile yaptıkları araştırmada dijital vatandaşlık kavramının dijital kavramı ve vatandaşlık kavramı olmak üzere tek tek ele alındığını ve daha sonra bu iki kavram arasında bağlantı kurularak tanımlama yapıldığını ifade etmiştir. “Türkiye’de yapılan çalışmalarda dijital vatandaşlık kavramının genelde “dijital” yönünün ön plana çıkartıldığı, ancak “vatandaşlık” boyutunun biraz gölgede kaldığı görülmektedir (Kuş, Güneş, Başarmak ve Yakar, 2017, s.302).” Bu araştırmada da benzer sonucun olduğu tespit edilmiştir. Dijital vatandaşlık kavramındaki açıklamalarda teknolojik anlamda e-devlet gibi uygulamalardan bahsettikleri görülmüştür. Bu duruma benzer şekilde Bakır, 2016 yılında öğretmen adayları ile gerçekleştirdiği çalışmasında dijital vatandaşlık kavramının e-devlet uygulamaları ile algılandığını ortaya koymuştur. Bu bakımdan araştırmada elde edilen bu sonuç Bakır’ın (2016) ulaştığı sonucu destekler niteliktedir.

Dijital vatandaşlık, teknolojinin uygun, sorumlu, empati ve eleştirel bilinç ile doğru kullanılmasını içinde barındıran bir kavramdır. Bu kapsamda katılımcılar birçok noktadan eksik olarak dijital bir vatandaşa dair algıları bulunmaktadır. Katılımcılar teknolojinin kullanılmasında kısmen bu özelliklere değinmiş olsalar da daha çok bu ürünlere sahip olma ve onları kullanmaya odaklanmışlardır. Örneğin dijital vatandaşlardaki yetkinlikler ve beceriler ile ilgili bilgisayar, internet ve akıllı cihazların kullanılması üzerinde yoğunlaşmışlardır. Dijital vatandaşlar dijital ve sanal dünya ile ilgili bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilere sahiptir (Işıklı, 2015). Öğretmenlerin dijital vatandaşlara ilişkin bilinçli; tehlikeyi fark edebilen; çok yönlü düşünme becerisine sahip olarak ifade ettikleri görüşleri Işıklı, (2015)’in belirttiği bilişsel beceriler olarak değerlendirilebilir. Teknolojinin bilinçli bir şekilde kullanılması katılımcılar tarafından yüzeysel şekilde dile getirilmiş olsa da bilişsel beceriler konusunda dijital vatandaşların taşıması gereken dijital okuryazarlık becerilerinden söz etmedikleri görülmüştür.

Dijital vatandaş olmada teknolojiyle geçirilen zamana ilişkin 2007’de Mossberger, Tolbert ve McNeal, dijital vatandaşları interneti “etkili” ve her gün kullanan kişiler olarak tanımlamışlardır (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007). Bu bağlamda internet kullanımına ayrılan zamanın da dijital vatandaşlıkta etkili olduğu görülmektedir. Ancak katılımcılar kendilerine ilişkin dijital vatandaşlık değerlendirmelerinde etkili internet kullanımına değinmemiş olmalarından dolayı dijital vatandaş olarak kendilerini açıklamada yetersiz kaldıkları belirlenmiştir. Işıklı, (2018) internet kullanan herkesin

dijital vatandaş olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bu araştırmada Işıklı'nın (2018) belirttiği şekilde sadece interneti kullanmanın dijital vatandaşlıkla ilişkili olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmada yer alan her katılımcının, sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık eğitimi ile ilişkili olduğu yönünde ortak görüşte oldukları görülmüştür. Sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitimi sağlamak için donanımlı bir derstir. Sosyal bilgiler dersi, bağımsız, çoğulcu ve demokratik bir dünyada yaşayan çocukların, kültürel farklılıklara karşı duyarlı ve duyarlı olan ve hem özel hayatlarında hem de sosyal konularda bilinçli kararlar alabilen aktif vatandaş olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (NCSS, 1994).

Suppo, (2013) dijital vatandaşlık eğitiminin ve teknoloji konusundaki becerilerin öğretmenlere sunulmasını gerekli bulmaktadır. Bu araştırmada her öğretmenin dijital vatandaşlık eğitiminde önemli rol ve sorumluluklara sahip oldukları yönünde genel bir kanı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu araştırma Suppo'nun (2013) savını desteklemektedir. Literatürde dijital vatandaşlık eğitiminde eğitimcilerin rolleriyle ilgili üzerinde en fazla durulan nokta iyi bir rol model olmaktır. Örneğin Ribble, (2009) kitabında iyi birer rol model olmanın çocuklar üzerinde çok etkili olduğu görüşündedir.

Bazı öğretmenlerin internet kullanımında sınırlandırma yaptığı için kendini dijital vatandaşlık eğitiminde yeterli olarak nitelendirdiği tespit edilmiştir. Ribble'a (2011) göre, 2007'den beri okullarda gözlemlenen bir değişikliğin, öğrencinin uygunsuz teknolojiyi kullanmasını kısıtlamanın etkili değildir. Çünkü kısıtlama, öğrencileri karmaşık ve teknolojik bir dünyada gezinmek için gerekli becerilerle donatmamaktadır.

Suppo, (2013) çalışmasında dijital vatandaşlıkla ilgili kişisel inançlarını anlatan yöneticilerin, sırasıyla dijital okuryazarlık, dijital güvenlik, dijital hukuk, dijital erişim, dijital etik ve dijital iletişimden sonra dijital haklar ve sorumluluklar alanlarını en önemli gördüklerini; dijital ticaret ile dijital sağlığı en az önemli olarak değerlendirildiğini belirtmiştir. Bu araştırmada ise öğretmenlerin dijital vatandaşlık boyutlarını önem sırasına göre açıklamamakla birlikte, iletişim, hukuk, haklar ve sorumluluklar ile gizlilik ve güvenlik boyutlarını sosyal bilgiler dersi açısından daha önemli gördükleri tespit edilmiştir.

Kaya ve Kaya, (2014) çalışmalarında Türkiye'de dijital vatandaşlıkla ilgili yapılan nicel çalışmalarda öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık seviyesinin cinsiyete göre değişmediği ifade edilmiştir. Bu araştırmada da benzer şekilde cinsiyete göre bir değişikliğin söz konusu olmadığı görülmüştür.

5.3.Öneriler

Bu bölümde araştırma bulgularından elde edilen sonuçlardan hareketle gelecekte yapılacak araştırmalara dair öneriler sunulmuştur:

1. Dijital vatandaşlık konularında ve eğitiminde sosyal bilgiler öğretmenlerine bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
2. Dijital vatandaşlık konuları sosyal bilgiler ders programlarında içerik ve uygulama yönünden zenginleştirilmelidir.
3. Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenleri ile görüşülmüş ve görüşmelerde öğretmenler dijital vatandaşlık eğitiminde ailelerin sorumluluklarına dikkat çekmişlerdir. Bu durumda gelecek araştırmalarda dijital vatandaşlık konusu aileleri kapsayacak şekilde gerçekleştirilebilir.
4. Türkiye’de alanyazında sosyal bilgiler eğitimi içinde dijital vatandaşlık eğitimine yönelik yapılan çalışmalarda öğrencilere ve öğretmen adaylarına yoğunlaşmıştır. Bunlar dışında öğretmenler, ebeveynler, uzman görüşleri, ders kitapları ve öğretim programı açısından yetersiz kalınmıştır. Bu doğrultuda gelecek çalışmalarda bu eksikleri gidermeye yönelik öğretmenler, ebeveynler, uzman görüşleri, ders kitapları ve öğretim programı açısından dijital vatandaşlık konuları ele alınabilir.
5. Bu çalışmada sadece nitel veriler kullanılmıştır. Gelecek araştırmalarda nicel verilerle desteklenerek bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acun, İ., Demir, M. ve Göz, N. L. (2010). Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107-123.
- Açıkgöz, K. Ü. (2002). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Akca, E. B., Sayımer, İ., Salı, J. B., Başak, B. E. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 17-30.
- Akgün, E., Yılmaz, E. O. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Vizyon 2023 strateji belgesi ve fırsatları artırma ve teknolojiyi iyileştirme hareketi (FATİH) projesi: Karşılaştırmalı bir inceleme. *Akademik Bilişim*, 2 (4), 115-122.
- Akman, Ö. (2016). Study of self-efficacy perceptions of social studies teacher candidates on educational internet usage. *Educational Research and Reviews*, 11 (8), 630-634.
- Ardıç, E. ve Altun, A. (2017). Dijital çağın öğreneni. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1), 12-30.
- Arif, R. (2016). Internet as a hope or a hoax for emerging democracies: Revisiting the concept of citizenship in the digital age. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 4 (8), 236.
- Aslan, S ve Çakmak, Z. (2018). An investigation of digital citizens' behaviours of social science teachers for some variables. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 72-99.
- Atal, D. ve Koçak Usluel, Y. (2011). İlköğretim öğrencilerinin okul içinde ve dışında teknoloji kullanımları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 24-35.
- Audigier, F. (2000). *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*. Strasbourg: Council of Europe.
- Aybay, R. (2008). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydemir, M. (2018). Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 15-38.
- Bahçeci, F. (2015). Öğrenme yönetim sistemlerinde kullanılan öğrenme analitikleri araçlarının incelenmesi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 2 (1), 41-58.

- Bakır, E. (2016). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık seviyelerinin dijital vatandaşlık alt boyutlarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bal, M. (2018). Reading and writing experiences of middle school students in the digital age: Wattpad sample. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 6 (2), 89-100.
- Blair, J. (2003). New breed of bullies torment peers on the internet. *Education Week*, 22 (1), 6-7.
- Choi, M. (2016). A concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the internet age. *Theory & Research in Social Education*, 44 (4), 565-607.
- Choi, M., Cristol, D. and Gimbert, B. (2018). Teachers as digital citizens: The influence of individual backgrounds, internet use and psychological characteristics on teachers' levels of digital citizenship. *Computers & Education*, 121, 143-161.
- Clemitshaw, G. (2008). Citizenship without history knowledge skills and values in citizenship education. *Ethics and Education*, 3 (2), 135-147.
- Clough, N. and Holden, C. (2002). *Education for citizenship: ideas into action: a practical guide for teachers of pupils aged 7-14*. USA: Routledge.
- Cohen, L., Manion, L. and Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. (6th ed.). New York, NY: Routledge.
- Creswell, J. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Çakmak, Z., Bulut, B. ve Taşkıran, C. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının internet kullanım durumları ile küresel vatandaşlık algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 99-112.
- Çubukcu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Davies, I., Evans, M. and Reid, A. (2005). Globalising citizenship education? A critique of ‘global education’ and ‘citizenship education’. *British Journal of Education Studies* 53 (1), 66-89.
- Dill, J. S. (2013). *The longings and limits of global citizenship education: The moral pedagogy of schooling in a cosmopolitan age*. New York: Routledge.

- Dombrowski, S. C., LeMasney, J. W., Ahia, C. E., Dickson, S. A. (2004). Protecting children from online sexual predators: Technological, psycho educational, and legal considerations. *Professional Psychology Research and Practice*, 35 (1), 65.
- Earle, R. S. (2002). The integration of instructional technology into public education: Promises and challenges. *ET Magazine*, 42 (1), 5–13.
- Elçi, C. (2015). *Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programına yönelik öğrenci görüşlerinin dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erdem, F. H. (2012). Anayasal vatandaşlık ve yeni anayasa. *Liberal Düşünce*, (66), 49-56.
- Ersoy, A. F. ve Öztürk, F. (2015). Bir vatandaşlık değeri olarak yurtseverlik: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının algısı. *İlköğretim Online*, 14 (3), 974-992.
- Ferri, P. (2011), *Nativi digitali*, Milano: Mondadori.
- Fischman, G. E. and Haas, E. (2012). Beyond idealized citizenship education: Embodied cognition metaphors and democracy. *Review of Research in Education*, 36, 169-196.
- Fuchs, C. (2011). Web 2.0, presumption and surveillance. *Surveillance & Society*, 8 (3), 288-309.
- Gardner, M. C. (2010). *Principals perceptions of cyberbullying policies in selected Florida middle schools*. Doktora Tezi. Florida: University of Central Florida, College of Education.
- Ghislandi, P. and Facci, M. (2013). Schools in the digital age: teachers' training role in the innovative use of the interactive whiteboard. *Ricerchedi Pedagogia e Didattica. Journal of Theories and Research in Education*, 8 (1), 61-78.
- Gibbs, G. R. (2002). *Qualitative data analysis: Explorations with NVivo*. Buckingham: Open University Press.
- Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. Wiley Computer Publications. Yer adı yok
- Godfrey, R. V. (2016). Digital citizenship: Paving the way for family and consumer sciences. *Journal of Family & Consumer Sciences*, 108 (2).
- Goren, H. and Yemini, M. (2016). Global citizenship education in context: Teacher perceptions at an international school and a local Israeli school. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 46 (5), 832-853.

- Görmez, E. (2017, a). İlkokul sosyal bilgiler programının dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından yeterliliği, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 60, 1-15
- Görmez, E. (2017, b) Öğretmenlerin " dijital vatandaşlık ve alt boyutları" hakkındaki düzeyleri (Van İliörneği). *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (60), 52-74.
- Görzig, A. and Frumkin, L. A. (2013). Cyberbullying experiences on-the-go: When social media can become distressing. *Cyberpsychology*, 7 (1), 4.
- Gutas, D. (2011). Yunanca düşünce Arapça kültür: Bağdat'ta Yunanca-Arapça çeviri hareketi ve erken Abbasi toplumu. (Çev: L. Şimşek). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Gürel, D.(2016). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 641-660.
- Hacıfazlıoğlu, Ö., Karadeniz, Ş. ve Dalgıç, G. (2010). Eğitim yöneticileri teknoloji liderliği standartlarına ilişkin öğretmen yönetici ve denetmenlerin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16 (4). 537-577.
- Harris, J. (2005). Our agenda for technology integration: It's time to choose. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 5 (2), 116-122.
- Haste, H. (2004). Constructing the citizen. *Political Psychology*, 25 (3), 413-439.
- Hatlevik, I. K. and Hatlevik, O. E. (2018). Students' evaluation of digital information: The role teachers play and factors that influence variability in teacher behaviour. *Computers in Human Behavior*, 83, 56-63.
- Hill, V. (2015). Digital citizenship through game design in Minecraft. *New Library World*, 116 (7/8), 369-382.
- Hobbs, R. (2016). Literacy. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, 1-11.
- Hollandsworth, R., Dowdy, L. and Donovan, J. (2011). Digital citizenship in K-12: It takes a village. *Tech Trends*, 55 (4), 37-47.
- Howard, P. (2015). Digital citizenship in the after school space: Implications for education for sustainable development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 17 (1), 23-34.
- Huber, G. P. (1985). Retrospective reports of strategic level managers: Guidelines for accuracy, *Strategic Management Journal*, 6, 171-180.

- Hui, B. and Campbell, R. (2018). Discrepancy between learning and practicing digital citizenship. *Journal of Academic Ethics*, 1-15.
- Işıklı, Ş. (2015). Digital citizenship: An actual contribution to theory of participatory democracy. *AJIT-e*, 6 (18), 21.
- Işıklı, Ş. (2018). Dijital vatandaşlık: Katılımcı demokrasi kuramına aktüel bir katkı. *International Journal of Information Technology and Philosophy*, 143.
- ISTE. (2007). National education technology standards for students.
<http://www.iste.org/standards/nets-for-students/nets-student-standards-2007.aspx>
(Erişim Tarihi: 23.05.2018).
- İşman, A. ve Güngören Ö. C. (2013). Being digital citizen. *Social and Behavioral Sciences*, 106, 551-556.
- James, C., Davis, K., Flores, A., Francis, J. M., Pettingill, L., Rundle, M., Gardner, H. (2011). Young people, ethics, and the new digital media. *Contemporary Readings In Law & Social Justice*, 2 (2), 215-284.
- Jones, D. L. (2011). Academic dishonesty: Are more students cheating?. *Business Communication Quarterly*, 74 (2), 141-150.
- Jones, L. M. and Mitchell, K. J. (2016). Defining and measuring youth digital citizenship. *New Media & Society*, 18 (9), 2063-2079.
- Kadll, J. H., Kumba B. D. and Kanamad S. J. (2010). Students perspectives on internet usage: A case study. *Information Studies*, 16 (2).
- Karaduman, H. (2011). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisi ve öğrenme öğretme sürecine yansımaları*. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karaduman, H. (2017). Social studies teacher candidates' opinions about digital citizenship and its place in social studies teacher training program: a comparison between the USA and Turkey. *TOJET The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 16 (2), 93-106.
- Karaduman, H. and Öztürk, C. (2014). The effects of activities for digital citizenship on students' attitudes toward digital citizenship and their reflections on students' understanding about digital citizenship. *Journal of Social Studies Education Research*, 5 (1), 38-78.

- Karahisar, T. (2013). Dijital nesil, dijital iletişim ve dijitalleşen (!) Türkçe. *AJIT-e Online Academic Journal of Information Technology*, 4 (12).
- Kaya, A. ve Kaya, B. (2014). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algısı. *International Jurnal of Human Sciences*, 11 (2), 346-361.
- Keen, A. (2008). *The Cult of the Amateur: How blogs, MySpace, YouTube, and the rest of today's user-generated media are destroying our economy, our culture, and our values*. USA: Broadway Business.
- Kılıç, Ç. (2011). Küreselleşen dünyada dijital bölünme sorunu. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 81-91.
- Kim, M. and Choi, D. (2018). Development of youth digital citizenship scale and implication for educational setting. *Journal of Educational Technology & Society*, 21 (1), 155-171.
- Kocadağ, T. (2012). *Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koltay, T. (2011). The media and the literacies: Media literacy, information literacy, digital literacy. *Media Culture & Society*, 33 (2), 211-221.
- Kurt, A. A., Günüş, S. ve Ersoy, M. (2013). Dijitalleşmede son durum: Dijital yerli, dijital göçmen ve dijital göçebe. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46 (1), 1-22.
- Kuş, Z., Güneş, E., Başarmak, U. ve Yakar, H. (2017). Gençlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 5 (10), 298-316.
- Küçükali, M. ve Bülbül, H. İ. (2015). Fatih projesi kapsamında internetin bilinçli, güvenli kullanımının artırılması. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 8 (2), 1-17.
- Leca, J. (1992). Questions on citizenship. *Dimensions of Radical Democracy*, 17-32.
- Lenhart, A., Madden, M., Smith, A., Purcell, K., Zickuhr, K., Rainie, L. (2011). *Teens, kindness and cruelty on social network sites: How American teens navigate the new world of "digital citizenship"*. Washington: Pew Internet & American Life Project.
- Livingstone, S. (2014). Children's digital rights: a priority. *Intermedia*, 42 (4/5). 20-24

- Madden, A., Ford, N., Miller, D., Levy, P. (2005). Using the internet in teaching: the views of practitioners (A survey of the views of secondary school teachers in Sheffield, UK). *British Journal of Educational Technology*, 36 (2), 255–280.
- Manzuoli, C. H., Sánchez, M. A. V. and Bedoya, M. E. D. (2019). Digital citizenship: A theoretical review of the concept and trends. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 18 (2), 10-18.
- Margaryan A., Littlejohn A. and Vojt G. (2011). Are digital natives a myth or reality? University students' use of digital Technologies. *Computers & Education*, 56 (2), 429-440.
- Mason, C., Berson, M., Diem, R., Hicks, D., Lee, J. and Dralle, T. (2000). Guidelines for using technology to prepare social studies teachers. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 1 (1), 107-116.
- Mason, L., Junyent, A. A. and Tornatora, M. C. (2014). Epistemic evaluation and comprehension of web-source information on controversial science-related topics: Effects of a short-term instructional intervention. *Computers & Education*, 76, 143-157.
- Memişoğlu, H. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre vatandaşlık eğitimi. *Electronic Turkish Studies*, 9 (5), 1565-1584.
- Merriam S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Ed. S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Metzger, M. J. and Flanagin, A. J. (2013). Credibility and trust of information in online environments: The use of cognitive heuristics. *Journal of Pragmatics*, 59, 201-220.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd edition). Calif: SAGE Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). Ankara.
<http://mufredat.meb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 11.04.2018).
- Mohammadyari, S. and Singh, H. (2015). Understanding the effect of e-learning on individual performance: The role of digital literacy. *Computers & Education*, 82, 11-25.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J. and McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship: The internet, society, and participation*. Cambridge, MA: MIT Press.

- NCSS. (1994). *Expectations of excellence: Curriculum standards for social studies*. New York: Washington, D.C.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy?. *Computers & Education*, 59 (3), 1065-1078.
- Ohler, J. (2011). Digital citizenship means character education for the digital age. *Kappa Delta Pi Record*, 47 (1), 25-27.
- Orth, D. and Chen, E. (2013). The strategy for digital citizenship: Guiding our children in a digital world. *Independent School*, 72 (4), 56-63
- Oxley, C. (2010). Digital Citizenship: developing an ethical and responsible online culture. School Library Association of Queensland and the International Association of School Librarianship Conference incorporating the International Forum on Research in School Librarianship'te sunulan bildiri. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED518512.pdf>. (Erişim Tarihi. 18.05.2019).
- Özden, M. ve Yılmaz, F. (2008). 4–5. Sınıflar ilköğretim programının internet kullanımına etkisinin aile görüşlerine göre değerlendirilmesi. *International Educational Technology Conference*, 6-9.
- Öztürk, C., Yiğit, E., Ö. and Karaduman, H. (2012). Examination of technology in Turkish social studies curricula, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 64, 85-94
- Parlak, İ.ve Kaftan, E. (2010). Osmanlı'nın tebaasından Cumhuriyet'in yurttaşına giden yol. *Doğu Batı Dergisi, Osmanlılar IV*, (54), 139-170.
- Patton, M.Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (Çev: M. Bütün). Ankara: Pegem Akademi.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On The Horizon*, 9 (5), 1-6.
- Ribble, M. (2009). *Raising a digitalchild: A digital citizenship handbook for parents*. Washington DC: Home Page Books.
- Ribble, M. (2011). *Digital citizenship in schools*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education
- Ribble, M. (2012). Digital citizenship for educational change. *Kappa Delta Pi Record*, 48 (4), 148-151.
- Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know*. International Society for Technology in Education.
- Ribble, M. ve Bailey, G. (2007). *Digital citizenship in schools*. Eugene: International

Society for Technology in Education.

- Ribble, M. S., Bailey, G. D. and Ross, T. W. (2004). Digital citizenship: Addressing appropriate technology behavior. *Learning & Leading with Technology*, 32 (1), 6.
- Richards, R. (2010). Digital citizenship and web 2.0 tools. *Journal of Online Learning and Teaching*, 6 (2), 516.
- Rivero, V. (2014). Digital world brave. *Internet @ Schools*, 21 (1), 6-8.
- Sadik, A. (2008). Digital story telling: A meaningful technology-integrated approach for engaged student learning. *Educational Technology Research and Development*, 56 (4), 487-506.
- Safran, W. (1991). State nation national identity and citizenship: France as a test case. *International Political Science Review*, 12 (3), 219-238.
- Sakallı, H. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakallı, H., ve Çiftçi, S. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi örneği. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6 (2), 100-119.
- Sam, H. K., Othman, A. E. A. and Nordin, Z. S. (2005). Computer self-efficacy computer anxiety and attitudes toward the internet: A study among under graduates in Unimas. *Journal of Educational Technology & Society*, 8 (4), 205-219.
- Selwyn, N., Nemorin, S. and Johnson, N. (2017). High-tech, hard work: An investigation of teachers' work in the digital age. *Learning Media and Technology*, 42 (4), 390-405.
- Sheykhjan, T. M. (2017). Internet research ethics: digital citizenship education. Seminar on New Perspectives in Research' de sunulan bildiri.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED586165.pdf>. (Erişim Tarihi: 12.04.2019).
- Suppo, C. A. (2013). *Digital citizenship instruction in Pennsylvania public schools: School leaders expressed beliefs and current practices*. Doktora Tezi, Pennsylvania: Indiana University of Pennsylvania, School of Graduate Studies and Research.

- Thatcher, J. (2014). Big data, big questions living on fumes: Digital footprints, data fumes, and the limitations of spatial big data. *International Journal of Communication*, 8, 1765-1783.
- Topçu, Ç. ve Baker, E. Ö. (2016). Zorbalık mağdurlarının yardım alma davranışı ve yardım kaynakları. *Ege Eğitim Dergisi*, 17 (1), 127-145.
- Tuncer, M. ve Özü, A. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının eğitsel internet kullanımına yönelik öz yeterlik inançları. *Turkish Studies*, 7 (2), 1079-1091.
- Turan, S. ve Karasu Avcı, E. 2018 Sosyal bilgiler öğretim programının dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1), 28-38.
- Uğurlu, C. T. (2011). Avrupa birliği ülkelerinde ve Türkiye'de vatandaşlık eğitimi. *Electronic Journal of Social Sciences*, 10 (37).
- Uluç, G. ve Yarcı A. (2017). Sosyal medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 52, 88-102
- Uşun, S. (2004). *Bilgisayar destekli öğretimin temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Uzer, T. Ç. ve Tanrikulu, İ. (2017). Siber zorbalığı önleme ve müdahale programları: Ulusal bir alanyazın taraması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 1-17.
- Ünal, D. P. (2017). Bir öğretim programındaki dijital vatandaşlık öğeleri ve ortaöğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlık öğelerine sahip olma durumları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (2).
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Valcke, M., De Wever, B., Van Keer, H. and Schellens, T. (2011). Long-term study of safe internet use of young children. *Computers & Education*, 57 (1), 1292-1305.
- Vural, M. (2008). *En son değişiklikleriyle ilköğretim okulu ders programları*. Erzurum: Yakutiye Yayıncılık.
- Vural, S. S. ve Kurt, A. A. (2018). Üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8 (1), 60-80.
- Yan, Z. (2018). Child and adolescent use of mobile phones: An unparalleled complex developmental phenomenon. *Child Development*, 89 (1), 5-16.
- Yavanoğlu, U., Sağiroğlu, Ş. ve Çolak, İ. (2012). Sosyal ağlarda bilgi güvenliği tehditleri ve alınması gereken önlemler. *Politeknik Dergisi*, 15 (1).

- Yeşiltaş, E. ve Öztürk, T. (2015). Sosyal bilgiler dersi vatandaşlık konularının öğretiminde bilgisayar destekli öğretimin akademik başarıya etkisi. *E-international Journal of Educational Research*, 6 (2), 86-101.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, E. Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık ve Türk vatandaşlığı. *İlköğretim Online*, 16 (2), 406-427.
- Wang, X. and Xing, W. (2018). Exploring the influence of parental involvement and socioeconomic status on teen digital citizenship: A path modeling approach. *Journal of Educational Technology & Society*, 21 (1), 186-199.
- Wolak, J., Mitchell, K. J. and Finkelhor, D. (2003). Escaping or connecting? Characteristics of youth who form close online relationships. *Journal of Adolescence*, 26, 105–119.
- Xu, S., Yang, H. H., MacLeod, J. and Zhu, S. (2018). Interpersonal communication competence and digital citizenship among pre-service teachers in China's teacher preparation programs. *Journal of Moral Education*, 1-20.

http-1: <https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=sikcaSorulanlar>

EK-1 MEB İzni

Ana. Ügl. Evrak Tarih ve Sayısı: 07/02/2018-E.10151

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 88074293-605.01-E.2268140
Konu: Araştırma Projesi

02.02.2018

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(Genel Sekreterlik Yazı İşleri Müdürlüğü)

İlgil : a) 24/01/2018 tarih ve 13827 sayılı yazımız.
b) 01/02/2018 tarih ve 2236266 sayılı olur.

İlgi (a) yazı ile istemiş olduğunuz "Araştırma Projesi" incelenmiş ve uygun görülmüş olup, ilgi (b) Olur ekte sunulmuştur.
Bilgilerinize rica ederim.

Necmi ÖZEN
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

EKLER :
1-İlgi (b) Olur (1 sayfa)
2-Araştırma Değerlendirme Formu (1 sayfa)

Adres :
Yunus Emre Kampüsü
Tepeliçay/ESKİŞEHİR

Aşlı ile Aynur
5074 Sayılı Yasa ile
atadıkları görevleri
05.02.2018

Önder ÖLKE
Müdür

Büyükdere Mh. Atatürk Bulvarı No:247 Oskangazi / ESKİŞEHİR
Elektronik Adı: <http://eskisehir.meb.gov.tr>
e-posta: iletisim@eskisehir.meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için E.HANCI
Tel : (0 222) 239 72 00-213425
Faks: (0 222) 239 59 22

Bu evrak güvenli elektronik imzalar ile onaylanmıştır. <https://www.tugay.gov.tr> adresinden 09-10-2020-306-1-2268-0000 kodu ile doğrulanabilir.

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 88074293-605.01-E.2236266
Konu: Araştırma Projesi

01.02.2018

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü'nün 24/01/2018 tarih ve 63784619-605.01-E.13827 sayılı yazısı.

İlgi yazı ile: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zülal KILCI ,Yard. Doç. Dr. Hacı KARADUMAN'ın danışmanlığında "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi" başlıklı uygulama çalışması Araştırma İzin Komisyonu tarafından incelenmiş ve komisyon tarafından sakınca görülmediği tespit edilmiş olup, komisyon tarafından belirtilen okulda yukarıda adı geçen projenin gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde takdirlerinize arz ederim.

Barış HANCI
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
.../02/2018

Nazmi AYDEMİR
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:
Araştırma Değerlendirme Formu (1 sayfa)

İletişim: MEB - Eskişehir Bölge Müd. / MİT - Çarşıkapısı / 06050100000
Elektronik Ad: <http://eskisehir.meb.gov.tr>
e-posta: iletisim26@meb.gov.tr

Araştırma İlgili Sayı: 88074293
Tel : (0 222) 239 72 00- 2334025
Faks: (0 222) 239 39 22

Bu belge güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır. <http://tr.easysignatures.meb.gov.tr> adresinden 7e30-c135-8be2-a8d0-efb0 kodu ile doğrulanabilir.

T.C
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Zahat KILCI
Kurumu/Üniversitesi	Anadolu Üniversitesi
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	İki Eylül Ortaokulu, Nurek Kemal Ortaokulu, Sinan Akgöç Ortaokulu, Özel Atayurt Okulları
Araştırmanın Konusu	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vaznedışlık Algılarının İncelenmesi
Üniversite / Kurum Onayı	Var
Araştırma/Proje/Ödeme/ Tazminat Önerisi	Var
Veri Toplama Araçları	Görüşme Formu, Görüşme Soruları
Gözetim İstenecek Durumlar	-
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2017/25sayılı genelgesi gereğince 2017-2018 öğretim yılında uygulanmasında sakınca yoktur.	
Komisyon Kararı	KABUL (Oybirliği ile)
Muhallif Üyenin Adı ve Soyadı	Gerekçesi :

KOMİSYON

31.08.2018

Komisyon Başkanı

Bağ HANCI

Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

Üye

Dr. Seda ERCAN AKKAYA

Baş Öğretmen

Üye

Ömer GARAN

Öğretmen

Üye

E. Sema DOĞANER

Öğretmen

EK-2 Etik Kurul İzni

Evrak Kayıt Tarihi: 11.12.2017	Protokol No: 138256	Tarih: 27.12.2017

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	BAP Projesi-Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Yrd. Doç. Dr. Hidir KARADUMAN
TEZ YAZARI:	Zühal KILCI
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Oylamla

Prof.Dr. Cöşkun BAYRAK
(Başkan-Eğitim Fak.)

Prof.Dr. T. Volkan YÜZER (Başkan Yardımcısı-Açıköğretim Fak.)	Prof.Dr. Esra CEYHAN (Eğitim Fak.)
Prof.Dr. Münavver ÇAKI (Güzel Sanatlar Fak.)	Prof.Dr. M. Erhan ÜYÜMEZ (İkt. ve İdari Bil. Fak.)
Prof.Dr. Handan DEVECİ (Eğitim Fak.)	Prof.Dr. Emel ŞIKLAR (İkt. ve İdari Bil. Fak.)

EK-3 Gözlem Takvimi

Tarih	Öğretmen	Sınıf	Süre
6 Nisan 2018	Kader	6-A	40'+40'
9 Nisan 2018	Ali	5-A	40'+40'
10 Nisan 2018	Esin	7-C	40'
11 Nisan 2018	Esin	7-D	40'
11 Nisan 2018	Esin	7-B	40'+40'
12 Nisan 2018	Ali	5-B	40'
13 Nisan 2018	Kader	6-A	40'+40'
16 Nisan 2018	Ramazan	6-C	40'
16 Nisan 2018	Ramazan	6-E	40'+40'
16 Nisan 2018	Ali	5-A	40'
17 Nisan 2018	Esin	7-C	40'+40'
18 Nisan 2018	Esin	7-D	40'
18 Nisan 2018	Esin	7-B	40'+40'
19 Nisan 2018	Ramazan	6-B	40'
19 Nisan 2018	Ali	5-B	40'+40'
20 Nisan 2018	Kader	6-A	40'
25 Nisan 2018	Esin	7-B	40'
26 Nisan 2018	Ali	5-B	40'
27 Nisan 2018	Kader	6-A	40'
30 Nisan 2018	Ramazan	6-C	40'
30 Nisan 2018	Ali	5-A	40'+40'
3 Mayıs 2018	Esin	7-D	40'
3 Mayıs 2018	Kader	6-B	40+40
7 Mayıs 2018	Ramzan	6-C	40'
7 Mayıs 2018	Ramazan	6-E	40'+40'
7 Mayıs 2018	Ali	5-A	40'
10 Mayıs 2018	Esin	7-D	40'
10 Mayıs 2018	Kader	6-B	40'

11 Mayıs 2018	Kader	6-A	40'+40'
14 Mayıs 2018	Ramazan	6-E	40'
14 Mayıs 2018	Ali	5-A	40'+40'
17 Mayıs 2018	Ramazan	6-B	40'+40'
18 Mayıs 2018	Kader	6-A	40'

EK-4 Görüşme Takvimi

Sıra	Kod İsim	Cinsiyet	Görüşme Tarihi/Saati	Görüşme Yeri	Görüşme Süresi
1.	Melek	Kadın	21.02.2018 / 17.41	Öğretmenler odası	33:37
2.	Ali	Erkek	20.02.2018 / 09.32	Konferans salonu	20:42
3.	Ceyda	Kadın	22.02.2018 / 09.10	Rehberlik servisi	22:09
4.	Kader	Kadın	22.02.2018 / 10.31	Rehberlik servisi	34:06
5.	Ramazan	Erkek	20.02.2018 / 12.38	Müzik odası	29:33
6.	Kemal	Erkek	23.02.2018 / 09:48	Müdür odası	31:03
7.	Esin	Kadın	21.02.2018 / 10:23	Konferans salonu	33:12
8.	Okan	Erkek	23.02.2018 / 16.39	Öğretmenler odası	28.19

EK-5 Öğretmen Görüşme Formu

Görüşme Formu

Merhaba, ben Zülal Kilci. Anadolu Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık konusundaki algılarını belirlemeye yönelik bir araştırma yapmaktayım. Bu konuda görüşlerinizi almak istiyorum. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılacaktır. Araştırma sonunda elde edilen bilgiler bilimsel amaçlı kullanılacak ve kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır. Görüşmelerin yaklaşık 20 dakika sürecektir. Görüşmemize başlamadan sorularınız var mı?

İzninizle sorulara başlamak istiyorum.

Öğretmenin;

Adı Soyadı:

Cinsiyeti:

Görev Yeri:

Kişisel dijital araç sayısı:

1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( ) 5 ve fazlası ( )

Sahip olunan dijital araçlar:

Masaüstü bilgisayar ( ) Laptop ( ) Akıllı telefon ( ) Tablet bilgisayar ( )

Dijital araçlardan yararlanma nedenleri:

Bilgiye ulaşma ( ) İletişim kurma ( ) Oyun ve eğlence ( ) Alışveriş ( ) Eğitim ( ) Bankacılık ( )

Günlük internet kullanım süresi:

0-1 saat ( ) 2-3saat ( ) 4-5 saat ( ) 5 saat ve üzeri ( )

Sınıfta kullanılan dijital araçlar:

Masaüstü bilgisayar ( ) Akıllı telefon ( ) Akıllı tahta ( ) Tablet bilgisayar ( ) Laptop ( )

Diğerleri ( ) .....

Sınıfta dijital araçlardan yararlanma amaç ve nedenleri:

.....
.....
.....

Sınıfta dijital araçlardan yararlanma süresi: .....

Görüşme Soruları

1. Vatandaşlık kavramının geçmişten günümüze değişimi hakkında görüşleriniz nelerdir? Sizce günümüzde nasıl bir vatandaşlık anlayışı geçerlidir?
2. Dijital vatandaşlık hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
  - a. Sizce dijital vatandaş olmak ne demektir ve kim/kimler dijital vatandaşdır? Örnek verebilir misiniz?
  - b. Siz dijital bir vatandaş olduğunuzu düşünüyor musunuz? Neden?
3. Dijital bir vatandaşın sahip olması gereken kişisel özellikler ve yeterlilikler nelerdir?
4. Kendinizi dijital bir vatandaş olarak görüyor musunuz? Nedenini açıklayınız?
5. Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesindeki rolü ve yeri hakkında neler düşünüyorsunuz?
  - a. Sizce dijital vatandaşlık ile sosyal bilgiler dersi arasında nasıl bir ilişki vardır ve bu ilişkinin kaynağı nedir? Açıklayınız?
  - b. Günümüzde sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşların yetiştirilmesine katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Neden?
  - c. Dijital vatandaşlığın boyutlarından (*Dijital etik, Dijital erişim, Dijital haklar ve sorumluluklar, Dijital ticaret, Dijital hukuk, Dijital sağlık, Dijital okuryazarlık, Dijital gizlilik ve güvenlik, Dijital iletişim*) hangilerinin sosyal bilgiler dersi ile daha ilişkili olduğunu düşünüyorsunuz? Neden?
6. Size göre, dijital vatandaşlık eğitiminde öğretmenlere düşen rol ve sorumluluklar nelerdir?
  - a. Günümüzde öğretmenlerin dijital vatandaşlık eğitiminde üzerlerine düşen rol ve sorumlulukları yerine getirebildiklerini düşünüyor musunuz? Neden?
7. Kendinizi dijital vatandaşların yetiştirme konusunda yeterli buluyor musunuz? Açıklayınız?
  - a. Dijital vatandaşlığın boyutlarından (*Dijital etik, Dijital erişim, Dijital haklar ve sorumluluklar, Dijital ticaret, Dijital hukuk, Dijital sağlık, Dijital okuryazarlık, Dijital gizlilik ve güvenlik, Dijital iletişim*) hangisi

hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz? Bu boyuta ilişkin bilgileri nereden öğrendiğiniz?

- b. Dijital vatandaşlığın boyutlarından (*Dijital etik, Dijital erişim, Dijital haklar ve sorumluluklar, Dijital ticaret, Dijital hukuk, Dijital sağlık, Dijital okuryazarlık, Dijital gizlilik ve güvenlik, Dijital iletişim*) hangisi hakkında daha az bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz? Neden?

8. Dersinizde dijital vatandaşlık eğitimine yönelik yaptığınız etkinlik ve uygulamalar nelerdir? Açıklar mısınız.

9. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında dijital vatandaşlığa ne düzeyde yer verilmiştir? Açıklar mısınız.

- a. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında dijital vatandaşlığın boyutlarından (*Dijital etik, Dijital erişim, Dijital haklar ve sorumluluklar, Dijital ticaret, Dijital hukuk, Dijital sağlık, Dijital okuryazarlık, Dijital gizlilik ve güvenlik, Dijital iletişim*) hangisi/hangileri ön plandadır? Açıklar mısınız.

10. Sosyal Bilgiler Dersini dijital vatandaşlık eğitimi açısından daha etkili hale nasıl getirilebilir? Bu konudaki önerileriniz nelerdir?

- a. Öğretmenlere
- b. Öğretim Programına
- c. Altyapıya
- d. Yöneticilere
- e. Öğrencilere

Ekleme istediğiniz diğer görüş ve önerileriniz nelerdir?

EK-6 Öğretmen Gözlem Formu

Gözlenen Öğretmen:Sınıf:Tarih/Saat:

Tarih/Saat:Sınıfın Fiziksel Durumu	Gözlendi	Kısmen Gözlendi	Gözlenmedi	Araştırmacı Notları
Dijital İletişim				
Öğrencilerine Whatsapp, Messenger gibi iletişim yollarını nasıl kullanmaları gerektiği konusunda rehberlik eder.				
Derste yararlandığı sunu, doküman ve materyal üzerindeki kısaltmaların ve işaretlerin anlaşılır olmasına dikkat eder.				
Bulunduğu ortamda karşı tarafı incitici, hakaret edici vb. şekillerde dili kullanmayarak rol model olur.				
Dijital Erişim				
Sınıfta internet erişiminin sağlanması.				
Konu alanını günlük hayatla ilişkilendirir ve öğrenme etkinliklerinde konu ile ilgili kaynakları ve araçları kullanır.				
Derste dijital kütüphanelerden yararlanarak rol model olur.				
Konuyu ses, görüntü veya çeşitli uygulamalar ile zenginleştirerek işler.				
Öğrencilerin bireysel özelliklerini ve farklı gereksinimlerini dikkate alarak çeşitli kaynak ve araçlarla bütünleştirilmiş öğrenme etkinlikleri oluşturur.				

Tarihi, güncel, kültürel vb. konularda nasıl araştırma yapılacağını açıklar.				
Farklı kültürleri ve ülkeleri anlatırken dijital kaynaklardan yararlanır.				
Öğrencilerini bilgiye erişim konusunda uygun kaynaklara yönlendirir.				
Dijital Okuryazarlık				
Dijital cihazları ve akıllı tahtayı kolaylıkla kullanır.				
İnternet ortamındaki her bilginin doğru olmadığı ve güvenilir kaynaklardan yararlanılması gerektiği konusunda öğrencilerini bilgilendirir.				
Güncel eğitim yayınlarına ve içeriklerine kolayca ulaşır ve öğrencilerine de rehberlik eder.				
İnternette araştırmaları kolaylıkla yapar.				
Dijital Gizlilik - Güvenlik				
İnternette güvenli bir şekilde çıkış yapar.				
İnternette tanımadıkları kişilerle konuşmalarını konusunda öğrencilerini uyarır.				
Cep telefonu ya da bilgisayardan sahibi belli olmayan kablosuz ağlara bağlanılmamasını ifade eder.				
E-posta ya da farklı yollardan gelen kimlik bilgilerini doğrulama iletilerine karşı dikkatli davranır ve öğrencilerini uyarır.				
Kişisel fotoğraf ve videoların herkese açık olacak şekilde sosyal ağlarda paylaşılmaması hususunda öğrencilerini bilgilendirir.				
Öğrencilerine dijital ortamlarda kişisel bilgilerini paylaşmalarını gerektiğini anlatır.				
Özel bilgilerin bilgisayar ortamında güçlü şifrelerle korunması gerektiğini belirtir.				
Dijital Etik				

Öğrencilerine internette ve dijital ortamlarda uyulması gereken kurallardan bahseder.				
Hazırlanmış materyallerde (sunu, görseller vb.) atıfları ve kaynakça gösterir.				
Derste yararlanılan görsellerin etik olarak uygunluğuna dikkat eder.				
İnternette hazır ödevlerin indirilmemesi, çevrimiçi ortamlardaki çalışmaların kopyalanıp ödev olarak öğretmene sunulmaması konusunda uyarır.				
Ödevlerde farklı kaynaklardan yararlanıldığında kaynakça göstermenin önemine odaklanır.				
Bilgisayar, cep telefonu gibi araçları kullanırken başka insanları rahatsız edici davranışların gösterilmemesi gerektiğini belirtir.				
Öğrencilerine internette yer alan her bilginin doğru olmadığını ve doğru bir araştırma yapabilmek için güvenilir yolları anlatılır.				
Dijital Ticaret				
İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda internet aracılığıyla sanal ortamdan alışveriş yaptıklarından bahseder.				
İnternette alışveriş yaparken nelere dikkat edilmesi hususunda bilgilendirir.				
Sanal ortamdan alışverişin faydalarından ve doğurabileceği zararlardan bahseder.				
Dijital Sağlık				
Sınıfta öğrencilerine dijital araçların insan sağlığına olan tehdidini en aza indirmek için yapılması gerekenlerden bahseder.				
Öğrencilerini ders çalışma, bilgisayar kullanma gibi masa başında geçirdikleri durumlarda doğru oturma şekli konusunda uyarır.				
İnternet, dijital cihazlar ve bilgisayar oyunlarına bağımlılığakarşı öğrencilerini uyarır.				

Dijital Hak Ve Sorumluluklar				
Sanal ortamda uyulması gereken kurallardan bahseder.				
Günlük hayatta ve çevrimiçi ortamlarda başkalarının haklarına saygılı olunması gerektiğini ifade eder.				
Öğrencilerine çeşitli ortamlarda görüş ifade etme, gruplara katılma, tartışma ortamlarında yer alma vb. konularda rehberlik eder.				
Dijital Hukuk				
İnternet ortamında kötü niyetli kişilerin tuzağına düşmemeleri için öğrencilerini uyarır.				
Sanal ortamdaki eylemlerin de yaptırımını olduğunu belirtir.				
Öğrencilerini bilişim suçuna maruz kalınması durumunda nereye başvurulacağı konusunda bilgilendirir.				

EK-7 Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi başlıklı bir araştırma çalışması olup sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlığa dair algılarının ve bakış açılarının ortaya çıkarılması amacını taşımaktadır. Çalışma, Yrd.Doç.Dr. Hıdır Karaduman danışmanlığında Zülal Kilci tarafından yürütülmektedir. Araştırma sonucunda dijital vatandaşlık konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri ortaya konacak ve dijital vatandaşlık eğitimi gelişimine katkı sağlanacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İsmınızı yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler tez danışmanı tarafından odasındaki bir dolapta korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Anadolu Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi bölümünden Zülal Kilci'ye yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı :ZülalKilci

Adres :Anadolu Üniversitesi/Eskişehir,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
bölümü

Cep Tel :05078591402

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz)

İmza:Tarih:

Katılımcı Ad ve Soyadı: